

R
553

RA-434/107

Pühapäeva

Wahhe-luggemissed

mis

Otto Willem Masing

kirjutand ja wäljaandnud.

Jan Viggol

Esimenne jaggu.

Tartus 1818.

Schänmanni kirjadega.

L.M.S.

Der Druck dieser Schrift wird unter der Bedingung bewilligt, daß gleich nach dem Abdrucke und vor Herausgabe derselben sieben eingebundene Exemplare zur vorschriftmäßigen Vertheilung an die Censur-Comität dieser Kaiserlichen Universität eingesandt werden.
Dorpat, am 16. August 1818.

Ludwig Wilhelm Moriz,
Censor.

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

25541

C e s t - k ö n n e .

Jummala tekkude tundminne sadab inimiseelse mitmesuggust kaksu; temma teeb tedda targemaks; peastab tedda mitmist äbbausso paelust, ja näitab temmale etse silma nähtawalt, kuidas Jummal keit asjad wägga targaste seadnud, ja kuidas temma keit imelikult allespeab.

Tännini se weel mitte meie hea Tallorahwa inimese juhtund, et sest polest neil eht sedda wähesmadti õpperust olleks antud; mis ikka ollen kahhet send, ja selleparrast jo ammuiski sowind, teie igagatsemisse wasto jõuda, ja teie heaks Jummala surest tekkudest, mis temma meie filmi ette pannud, üht ja teist õppetada. Agga sest et omma waesust makele polest wägga hästi tundsin, ei sanud mul sedda julgust ollema, et warreminne sulge olleksin usaldand kättewõtta, enne kui teie kele olleksin skand ilma wigata kirjutada. Ollen siis selle õppimiselega kolmkümmend aastad tullutand, egga siis weel mitte teie keelt põhjani kätte sanud, et kül mureret ollen piddanud. Kui siis selle ramato fees, mis praego teie kätte pakkun, weel mõnda süüd ja wigga kele polest leiata, siis ärge lairke selleparrast mõnõud, sest ma ollen teinud, mis ollen jõudnud; ja arwan nenda: et se teile kabiust olleks olnud, kui sedda mis teie heaks ollen püüdnud kirjutada, olleks janud teie kätte tullemata. Sowin siis teigeste süd-

damest, et Jummal sedda teile tahhaks käsüks anda, mis selle ramatusse ollen ülespannud, ja pallun wiimseks teie hea rahwa käest kaht asja: esiteks sedda: parrandage isfi trükki-wiggad. Wiimsed lehed näitwad, kus neid leida, ja kuidas neid parrandada. Teiseks pallun sedda: et se wéeras poohkstan, (õ) mis ni sagedaste siin ramatus leida, teid ei pahhandaks. Ei olle temmal waesl, egga minnugi sennest süüd, et ta nenda kõheto teie silmi ette tulnud: olli Trücker tedda kül Saksa-maalt nenda tellitanud, kuidas peab ollema; agga ei jõudnud õigest ajast seie; sest siis wõeti hädda parrast se Kreeka-kirja tähhekenne (õ) temma asfemele. Kui needsinnat sed Pühhapäwa wahhe-luggemised teie mele parrast peaksid ollema, siis saab peagi teine ja kolmas jaggu wäljatullema, ning siis ka se tähhekenne omma õige modi järrele kirjas ollema.

Sest et neil päwil keif asjad kallid, on siis trüt, ja keif senna jure tarwitatawad asjad wägga kallid, selleparrast ei wõi sedda ramatud, kui ta walmis punnutud, mitte allamalt Rubla ja kahheksatümend wiis koppikad müa.

Geesek Tartu-maal
sel 10. Rukki-ku päwal 1818.

Otto Willem Masing,
Rihheltonna-Oppetaja.

Innimesest.

Innimesed mis feige ma peäl on ellamas, on karwa, wäljast pidid kombe, kele ja ello wiiside polest ni mitmesuggused, et kui sa igga suggu rahwa seast ühhe wõttaksid, ja neid keif teine teise kõwa rinda panneksid, sinno silmad sedda ei usuks, et need keif ühhe esiwannemitte järgmised, Adama lapsed, ja sinno wennaksed peaksid ollema. Ometige se nenda on, et keif innimesed, kel ma peäl asset, aina üks perrefond; üks lihha ja werri; üks ja sesamma muld, ning ühhe ja sellesamma taewa Issa toidetawad lapsed on.

Nenda kuida iggal maal isisfuggu lomad jo lodusfed leietakse ollewad, nenda siis ka innimesfed ommal kohhal teist karwa ja teist feltsi sünniwad. Sedda möda, kuida üks ma heidab: ehk põhja ehk lõune pole, sedda möda temma sejem ehk külmem. Sedda üllemale põhja pole, sedda surem külm; sedda allamale lõune pole, sedda surem pallaw. Need maad, mis ätse kõhhe päwa alla heidawad, on need sammad, kus keige tullisemad pallawad, mis innimesest süsfi mustaks põlletawad: agga nisfuggused mustad innimesfed nimmetakse

Moriks ehk Murjaniks.

Nedsinnatsed käiwad pallawa pärrast muist hallasti, egga polle neil muud katted, kui sedda, mis häbbemete ümber peawad. Surefuggu innimesfed ja nõukamad, kannawad penikesi poomwilla ehk sidi särkisid, mis põlwest sadik ulatawad: agga kae warred on neil paljad, sest et nende ümber perli-ehk elme-kõrrad, kuld-ehk hõbbe-sangad ehk wõrrud, kui ehtid, armastawad piddada. Nende juuksed on kähharad, kui puudli karwad; nende nahk nenda pehme wasto kät tunda, kui keige pehmem sammet. Ham-

bad ja silma munnad on walged kui lummi, ja kehha kondikas ja lihhas.

Ahwrika ma on Mori-ehk Murjant-rahwa pärris ma. Peäle sedda et ta ütlemata pallaw, on temma ka üks kuiw ma, kus wähe wet leietakse ollewad, agga selle wasto paljo laggedaid ja määratuid liwa kõrbesid; mis õiguse polest liwa merreks nimmetawad. Seal ep olle puud egga kandu, ej wõsfu egga rohho taimetest; ei hallikad egga wee sonetest, kui agga aina põllewad liwa, mis paljast jalga ei kannata, wait kui tulleahjo lõhn, tekäija kinga talladki kokkfortotab. Päike seisab seal innimesse pea lae kohhal; paistab lodis kuiwa ferge liwa peäle, mis, kui tuul kangeste käib, nenda sammoti tuiskab kui lummi. Sefuggused liwa tuisud on jo mitmed tuhhandet ärramatnud, ja tappawad weel iggal aastal, mis Jummal annab, paljogi tekäijaid.

Seal ei wõi siis ühhelgi ellawal hingel kindlad ello asfed olla, sest et sedda sefuggusfes kõrbes epolle, mis ello ülles piddamine tarwitseb. Peäle sedda on seal paigus weel üks assi, mis wägga kardetaw: se on se tuul, mis Samieliks kutsutakse. Temma tulleb ikka lõune poolt,

ja on õrse kui keige tullisem tullesleef. Õnneks tedda tutwad innimesed jo kaugele selle sure laggeda peäl tunnistawad. Täewast nähkise tummedaks minnewad, ja kui tulline suits, punnaseks sawad. Kui se luggu tulleb, siis Kame lid, selle kässo järrele, mis nende sisse lodud, jalla pealt ümberpörowad, mahhabeitwad, ja omma ninna õrfa liwa sisse pistawad. Inni mesed pea sedda samma tewad: pörowad selga wasto tuult, heitwad kummuli mahha, egga ligu enne, kui näwad ommad kamelid ülles tõus wad: sest et se neile tähhaks, et se surma tuul ülle ja ärralainud. Se waene loom, kes sedda ei tea, et se tuul tappab, ja püsti jäeb seisma, langeb sealsammas paigas surnud mahha, ja tunni pärrast, tedda jo nahtakse mäddanemas olle wad.

Kui nüüd kül ennest ütlime, et neis liw kõrbedes ellawal hingel ei wõi asfet egga maad olla, siis ommetige mõnni pennifoorm kaldast, Jaana linto leietakse pessitawad; ja löu-koerad ja pardlid, mis on sured ja hirmsad tiskjad, kesk liwa merre peal tekajatele wasto tulleswad; sest et ühelt poolt, teisese pele tõttawad.

Agga arwame Jaanalindu mitmele teadmata

ja tundmata olleswad, sepärrast üht ja teist tem mast tahhame õppetada:

Sedda lindu Wannas Testamentis mitmes kõhhas nimmetakse, nenda kui prohwet Jesaia ramatus 13 peatf. 21 salm; ja Jeremia Ramt. 50 peat. 39 salm, kus tedda suris pea kulliks kutsutakse: agga Jesaia Ramt. 34 p. 13 s. ja prohwet Mika Ramt. 1. p. 8. s. Jaana lindu öldakse olleswad. Lemma sakfakale nimmi on: Straus.

Sesamma ellajas on wägga tunnetud ja wägga kulus; need kõrged sured mustad ja walged sülled, mis suresuggu naesterahwa kubbare õrsas mõnni kõrd nähme kõikuwad ja wankuwad, on selle linno sawwa-sülled.

Lemma ellab aina üksi neil mail, mis pal lamad, isfiärranis kuiwis paigus, sest et Jum mal tedda, nenda kui kamelidki, kuiwa paiga ellajaks lonud, kes kaua janno wõib kannatada, ja jomata seista.

Immetellob innimenne kül, kui tedda näeb. On temma omma täit kaswu kätte sanud, siis on temma kehha kahheksa jalga pitk, ja maast selja pinnani terve süld, ehk kuus jalga kõrge. Kael mis pead kannab, on weel pool süllda kõr-

gem. Et temma kül lind on, siis temmal õm-
merige sedda jõudu epolle, et ta, nenda kui tei-
fed linnud, mõits lendo lasta: sest et temma
siwad tõntfikad, lühhikessed, ning mitte lennuks
polle lodud: agga temma reied on tõrged ja pit-
kad, nenda, et igga sammo ehk astumisega,
sülla maad ärramõedab. Sepärrast e keige us-
sinam hobbone, keige neljaga, jooksus temma
wasto ej jõua, wait hopis mahha jäeb.

Tamma käib troppis, üks isfane ja nelli
ehk wiis emmast, kes keik ühte pessasse munne-
wad. Munnad on ni sured, kui kolme aastase
lapse pea. Wenne ferrikutest neid saagedaste
nähkisse kronlühtrite al rippuwad. Innimesfed
sõwad neid hea melega, ja sawad nelli tuggewad
sõjad ühhest ainsast munnast omma kõhtu tais.

Ommad munnad munneb temma liwa;
mattab neid peält finni: päwal päike neid autab,
agga õse isfi peäle assub auduma. Keik emma-
sed, kes ühte pessasse munnewad, pearwad au-
dumisest kõrda. Juhhub mõnni kõrd, et peäle
nelli kümme munna pessas on, sest et nelli,
wiis emma ühhe pesa peäl käiwad: agga on
sedda tähhele pandud, et üks ennam ei muune,
kui kümme ehk kaksteiskümme munna.

Sest et temma immetaja ellajas epolle, ei
olle temmal siis ka ühtegi ommast käest poega-
dele anda, kui forest tullewad; agga Isfand,
kes keik targaste seätnud, ja kõrbes kaarna poegi
toitab, on neile sedda nenda seäduseks lonud, et
emmad, kui pojad wäljatullemas, ring ümber
pessa, munnewad. Kui pojad wälja tulnud,
siis issiennesest kõhhe munnade peäle õskawad,
mis emmad nende toiduks liwa sisse peitnud.

Selsammal linnul, mis keigist keige surem,
on agga kaks warwast, ja üks lühhikenne kan-
nus kanna toetusseks. Rummagi warba otsas
on suur kõrwer küüs, mis paljo tuggewam, pak-
sem ja pitkem, kui keige surema sea kihwad.
Nendega temma peäle tulleb, kui wihsaseks saab:
olgo se nüüd innimenne, härg ehk hobbone, siis
ta temma kõhtu lõhki kisub, et soled wälja kuf-
kuwad.

Muido on temma tasfane, arasüdamega
ja wägga rummal loom: Kui tedda, tagga
aetakse ja nenda wäsitakse, et ta ennam ej jaksa:
siis ta poeb omma peaga kuhhu saab; peidab
ommad filmad ärra, et ta keddagi ei näe: ning
siis arwab ommas rummalusset, et tedda ka e
nähta, wait et ta täieste peito sanud. Nenda

tedda siis nuiadega furnuks löwad; fest et temma kallid sawwa-sulgi laskmisega ei tahjeta werri-feks tehha, egga rikkuda.

Temma lihha ei kälba kuhugi; se on nenda winske, et muud, kui metsinimesed omma ham-mastega, temmast jaggu ei sa.

Meie päwil on innimesed Jaanalindu jo moja ellajaks hakkand kaswatama, ja tedda rat-so-lojofeks prukima. Temma kannab keige tug-gewamad meest, ja jookseb temmaga, ühhe tunni ajas, pool kojmat penniformad, ehk kahheksa-teistkümmand wersta.

Nenda kuida merres sared seietakse ollewad, nenda siis ka Ahwrika ma liwamerredes, k'örd suremad, k'örd wähhemad sared juhhuwad ollema, kus rahwast peäl ellamas, ning kus ei ühhestki peatoidusse asjast puudu ep olle. Onneks se nenda Jummalast lodut, et neid seal on ollemas; fest, et tekäijad seal puhkawad; omma kameli-tega, päwa faks ehk kolm, paigal seisawad, ja siis jälle emale lähewad.

Meist paigust innimenne ialgi läbbi ei pea-seks, egga foggoniste saaks läbbi käia, kui kam-melid epolleks. Sedda on Jummal kuiwa paiga

ellajaks lonud, mis kauagi jomata seisab, egga ilmas enneminne, fuj ühheksama päwa taggant janno tunne, egga jua küssi. Se keik innimeste heaks nenda sellest seätud, kes taewad ja maad rajanud; agga sellele, kedda temma omma palle näo järrele lonud, sedda meelt ja mõistust andnut, feigest mis temma seätud, lonud ja teinud, en-nesele kassu nõuda.

Kamelit-ega käitakse Ahwrika liwa merredes läbbi; ja lähewad ja tulleswad ühte puhko mära-tumad kauba killard seält läbbi. Kamel on kor-makandja ja kõrge jallaga lojus; temma kael on wägga pitk; temma pea pisikenne. Seljas on temmal küür. On weel teine kameli suggu, kel faks küüra, mis nenda näitab, kui olleks tem-mal suur saddul peäl. Need, mis ühhe kūruga, on need keige parrajamad formakandjad: nende selga pannakse kuuskümmand ehk seitsekümmand leiwiskad, miska waewata nenda jõudufaste astu-wad, et kahheteiskümne penniforma tewahhe sundimata päwas ärra käiwad. On temna omma päwa te konna ärra käinud, siis ta heidab isfi-ennesest mahha; wõetakse siis korem ja saddul seljast. Rui temma mahha heitnud, ning kegi tedda siis weel hakkab sundima, et ta wäggiselt ja ülle joudo, omma koormaga emale peab min-

nema: siis temma tulleb perroks, ja nenda hul-
lufs, et ta ülles tõuseb, omma sundijad kõhhe
jalge alla tallab, ja tedda purruks sõtkub.

Hommiko maal Kamelid kui koddolojust kas-
watakse. Subba se wannast nenda olnud, ning
teame pühast kerjast, et ennemuiste, nenda
kuida nüüdki, sealatsil mail maja mehhe rikkus-
sest temma kameli karja järrele arwati.

Need Tatterlasfed, mis meie rigis, nenda
kui Krimmas, Astrakani maal, ja majal, so-
jema taewa laiusse al ellamas, peawad paljo ka-
melid: agga need on muist kahhe kūraga, mis
mitte head forma kandjad, et kül selle pärrast
tublid ratso- ja weo- lojusfed.

Mõnni kõrd Kamelid ka meie male tuakse,
ja rahha pärrast näidetakse: agga nemmad siin
kauaks ei kesta, sest et meie ma neil wägga
külilm.

Pühhas kerjas paljogi Kamelitest rägitaakse,
wata: 1. Mos. ramt. 12 p. 16. s. ja 31. p. 17.
s. ka weel 37. p. 25. s. ja weel muud ramatud.

Et nüüd kül Ahwrika ma wägga kuiw, siis
temma ämmetige üleütlse sesuggune ep olle, wait
on seal ka nisuggusid maid kül, mis head, ja

keige asja ja andi polest Jummalast rohkeste än-
nistud: egga polle ka keik sealatsed innimesfed
murjanid, wait agga need, kelle maad õtse kõhhe
päwa alla heidawad. Teised, kes üllemal ehk alla-
mal ellamas, ei olle mitte nenda süsimustad, wait
sedda kaugemale parraja soja ma pole, sedda
walwakamaks farm hakkab minnema, nenda et
wimaks põhja pool aina walged, ehk walge wer-
rega rahawast leietakse.

Üllemal olleme tähhendanud, et Jummal
iggale male isisuggu lomad ja lodusfed lonud,
mis seal, kui ommas pärrispaigas, agga mitte
majal, kosuwad ja siggiwad. Nenda ütlime
ennest kamelist, tedda mitte meie paigus fest-
wad, waid peagi külma pärrast ärra lõpwad;
agga põhja pödder, kennele Jummalast keige
külmemad põhja maad ello assemeks antud, ei kan-
nata meie maal ellada, sest et siin sedda külma
ep olle, mis temma tahhab. On tedda kül mitto
kõrd meie male todud, agga igga kõrd nähtud,
et tamma talwel priske, suuwel kudduw älnud,
ja ärra lõpnud.

Sest polest nüüd innimesse lugga hopis
teine. Temmal peab Jummalatahtmisfe järre-
le, keige ma peäl asfet ollema, sepärrast temma

külma ja pallawad suidab kannatada; ja põhja naela liggidal, nenda kui seal kus päike lodis temma pea lae peäle põlletab, omma töed teha. On siis tõsi kui ferri ütleb 115 laulus 16 salmis: taewad on Jehowa pärralt, ja maad on ta andnud innimiste kätte. Ning et assi nenda lodud, leietaffe siis keige ma veal, keigis paigus rahwast ellawad: mingo innimenne põhja ma põhja, ehk südda lõune male, ifka leiab rahwast, et kül teist karwa ja wisi, kes senne pärrast õnnetige temmal mitte wõerad, sest et keif temma suggulasfed, temma wennaksfed ja õeksfed, keif taewa Jssast tunnetud, ja temma armo toidetawad lapsed.

Egga põlga siis soja ma mehhed ei põhja külma, egga põhja poolne mees lõune ma päwa ägedat; sedda selgeste sest nähkisse: et innimesfed, kes Ahwrika ja Egiptusse tullisist liwamerredest ja nende lõhnafarnatsest pallawast läbbi käinud, sealtammast laewa peäle, ja sellega põhja merrele lähewad wallaskalla püüdma, ehk Ramtsatka male kallist linho nahko, ehk muud õstma. Sesamma kaupmees, kes talw otsa lappo-ehk hirmus külmal Ramtsatka maal paigal seis, ruttab kewwade, Ahwrika ehk India male, kaupa müma ehk õstma. Sedda ei ükski,

muud kui agga innimenne üksipäinis jouab kannatada, ning ilma terwisje kahjota tehha.

Olleme nüüd musta rahwast pallawal Ahwrika maal nahnud, ja temma ello asfet tundma sanud: lakki siis nüüd wõtama, mis seal mail, kus pakfajed külmad, ja kuidas innimenne seal waltab.

Laplasfed.

Tagga Some maad hüetasse lappo-lappi ehk lappo-maaks, ja sedda rahwast mis temma sees ellamas, lappo-rahwaks. Laplasfed on, nenda kui meiegi, Wennema Keisri allamad, ning on Ehtima ja Some rahwaga ühhest suggu wõssast, kuidas nende kelemurre tunnistab. Nende ma on hirmus külm, sest et temma wägga põhja pole heidab, ja kolme merre wahhel on. Sepärrast siis mitmel suwvel sood lahti ei suita, wait innimest ja lojust sui otsa kannawad; egga lähhe seal jöed enne lahti, kui kesk lehhe kuul: ja juhhuwad aastad, et selgi ajal weel keige suwremad koormad ülle käiwad.

Südda suwvel, kui meil pikem päew, siis päew seal ei weri ega lähhe loja, ning neil siis

õed foggoniste epolle, wait päike on allati paistmas: õmmetige sellegi pärrast nende sui ilmad mitte tahha sojad olla, wait on willukad, mõnikõrd ka õige külmad. Wasto süggist päwapõri päwad ifka lühhemaks lähhemad, ja päikenne lõunes maddalamal ja maddalamal hakkab seisma, funni wimaks wasto talwist põri päwa hopis alla lähheb, ja nende maalt ärrakaub, egga enne taewa weres hakka tõusma, kui esimestel küünla ku päwil. Sest ajast iggal päwal warreminne tõusab, lõunes kõrgemal seisab, ja hiljaminne werib, kuidas ma ilma algmisset seal aastast aastani olnud, ning mailma otsani saab ollema.

Sel wahhe ajal, mil päike neist lahkund, ep olle neil muud walged kuj sedda, mis ku, taewa wehtlemisfed ehk wirmalised ja tähhe kumaminne tewad. Sedda nüüd kül ej wõi päwa walguse wasto sureks arwata, õmmetige nemmad ütlewad ennestele sest kül sawad, ja leppiwad sellega, sest et küllalte sellitawad tehha ja nähha, mis tarwis.

Taewa wehtlemisfed ehk wirmalised, mis enne ka meie maal talwisel ajal paljo nähti, agga nüüd, mõnni aasta teed, nenda on wähenud, et agga arwast neid nähhitse, on Jummalast

süggawa põhja rahwa ütlemata kasuks lodud: sest, kui päike ja päew nende maalt hopis ärrakauwad, siis on wirmalised taewas wehtlemas, neile walged teggemas ja walgust andmas, mis muist nenda elledaste kumab, et innimenne sellitab luggeda.

Sest nüüd wõib arwata, paljus sennest luggu piddada, mis teadmatad ja äbbausfulised innimesfed rägiwad, kui nisuggused taewa wehtlemisfed ehk wirmalised sõdda ja werre ärrawallamist ütlewad ettetähhendawad. Selle wasto teine, kel ennam tundmist Jummalal lodud asjuist, Jsfantad kidab ja tännab, kui sedda taewa al näeb ollewad: sest et temma teab, et Jummal selle läbbi tuhhandetele head teeb, ja neile walgust annab.

Metsa lindu, mis immetawad ja lendawad süggu, on seal kül; ning tulleb üllepea sedda teada, et keige külmemad maad sedda lindu roidawad, mis keige kallmad kasfuka nahka annab.

On seal siis leida: hunti, musta ja walged karru, keiki karwa räbbasid, sawwermuid, nuggisid, ilwid, metsisid, tettri, metskanno, ja muud weel paljogi, agga keigist neist on

põhja pöödder feige üllemaks ja kallimaks arwata, sest et temma käest laplased keik sawad, mis nende ello ülles piddamisefeks tarwis lähheb.

Põhja pöödder on kehha polest nenda kui segi pöödder lodud, mis meie metsades ellab; agga temma sarwed on teist wiisi. Need on mitme arulised, wägga sured, ning kui kähharad tamme õksad läbbistikko kasnud. Nenda kuida üllemal ütlimi, hommiko maal maja-mehhe rikkus-est temma kameli karja järrele arwatamad, nenda lappomaal sedda Pöödra karja järrele arwatakse.

On siis ka mitto kõrda sedda nähha, et nõu-
kal perremehhel wiis, kuus, seitse sadra, ehk peäle tuhhatki pötra, kedda keik kui omma koddo lojusfid tunneb; igga ühhele temma nimme annab, ja tedda nimme kaup omma kae kõrwa kutsub. Üht huab lehheks, teist õksaks; sedda jälle kärblaseks, ja teist parmuks, ehk kuida nüüd temmale juhtunud, omma lojust nimmetada.

Perremees tedda lauta ei panne, egga tedda söda: sest et lojus issi suuwel ja talwel ennast toidab. Suuwel söeb temma rohhto ja puu wõsufesji; talwel pöödra sammelt, mis feige

süggawama lumme alt jallaga wälja kapib. Sedda sammelt on Jummal senna õksata lonud, et ta ialgi lõppe. Kaswab sedda ka meie maal, metsades nõmme made peäl kanarpitka al paljogi, kuida isji olleme leidnud. Tallorahwas tedda mõnnes paigas pöödra rohhuks kutsub.

Pöödra sammelt on narmalinne ja kuiw kui nahk, agga kui tedda hästi leotakse, siis temma kui üks määrg samskeri nahha rihmufenne, mis nurgeliste leigatud, wäljanäitab. Some maal tedda ka paljo; ning kui 1807 se suur leiwa puud olli, mis meie ja some rahwast ni raskeste wae-
was: siis juhtus selkõrral üks saksama mees, kes õppetud innimenne, nimmega lenk, somes reisimas ollema. Kui se sedda leiwa pudu ja sedda pöödra sammelt seal ni paljo näggi, tähendas temma rahwale: kus sedda rohhto on, et seal ialgi nalga surremist polle karta, ja õppetas: et pöödra samlid piddid forjama, neid leotama; siis hästi ärra rokima, loppotama; wiimaks kuiwata, peneks zeruma ning pimaga keetma, ehk kui sötkid omma leiwa seadusse sisse sötkuma, ja nenda omma leiwale jätko teggema.

Hädäda sundis nõud wõtma, ja tundsid sedda nenda hea ollewad, et sedda nüüd iggaweseks

wisiks on wõtnud. Leib tahhab kül wißhawa mauga olla, agga õppib innimenne sedda peagi sõma, ja näeb ennesel temmast rohkeste rammo annetawad.

Sest et sel samblal ni kange toitja rammo sees, on tohtrid meie päwil hakkanud tedda haigedele mitmel wisil keetma, ja neid, kelle rammo hopis ärra lõpnud, ning kui ra-ud on ärra kuiwamas, sellega jälle peagi jallale aitawad.

Se samma pöödra rohhi on selle parrast selle nimme sanud, et ta talwõisa sedda lojust toidab, ja tedda priskeste ülles paab, et ta perremehhele rohked pima annab.

Sõwad siis innimesed temma pima, tewad sennest wõid ja juustu; agga sest et temma paks kui hea röösk foor, nemmad tedda mitte weefeggamata ei wõi jua.

Põlbu sel rahwal foggoniste ep olle; lühhi-kenne sui ja külma ma wiljal ei anna kaswada; sest siis nende pöödrad nende ainus warra, kenne kääst keik sawad, mis ello ülles piddamiseks ja ihho tarwituseks waja lähheb. Temma lihha werskelt sõwad; ehk lassewad külmetada, ja parrast kuiwa tule kääs kontfõrwaks kuiwada, mis

siis leiwa ohjo serwe kääwas prugiwad. Temma nahka mõistwad naesterahwas wägge hästi tehha ja parkida; ja õmblewad ennestele sennest keik, mis agga ihhofatteks tarwis on: kued, püksid, kassukad sapad, kingad, kindad, tekkid, mütsid ja kübbarad. Ombluse niti arrutawad pöödra künnapuist; ja õmbluse nõela tewad temma sare wibboluist; lusikad, kulpi, ja muud, õskawad temma sarwe luust niikertada.

Hobboist, hõrga, lehma, kitse, lammast ehk sigga seal ei nähta: külma ei anna piddada; agga on ka pööder neil hobbofegi asemel. Pannewad tedda sani ette; sõitwad temmega mäest ülles ja alla, ning on se samma ellajas ni kerge jallaga, et kaksümme penniformad hommi-kust õhtuni parraja jooksmisega ja ilma wae-wata ärrakäib.

Sest et pööder isfi omma toitu õtisib, sunnib temma omma parremeest möda maad hulkuma, ja nenda temma tagga käima, kuida temma ta eel käib. Kui pöödrad ühhe ma nurka laggedaks teind, ja tükjaks sõond, siis teise paika lähewad, kus jälle teadwod toitu ollewad.

Separrast et luggu s: fuggune, ep olle lappo rahwal mitte kindlad ello asset, ehk kodda

ehk maja, mis omma kõhha peäle kindlaste olleks rajatud, ehk senna seisma jäeks, wait nemmad ellawad tekkides, mis kui meie tallo rahwa püst-kõgid tehtud, muud kui et agga üllewelt lahti on, kust suits labbi käib. Ehitawad neid nenda: pannerwad teibaid kõki; mattawad weljast piddi haggi ümber, ja löwad seest rõõdra nahkadega ärra. Rest paigas on tulle asse, temma kõhhal padda ahhilad, ja padda otsas rippumas; ukse ette nahka kui tekki ette powad.

Ommad rõõdra ja lastud metslinnu nahhad ühhe ja teise kauba wasto müwad, ning sawad selle assemele: kirwid, nugge, katlaid, tubbakad, wina ja muud. Krono polest muist keik rõõdra nahhad hobbose wäe püksteks, kindaks ja soldarite rindrihmaks õstetakse.

Ennemuiste nemmad wina ei prukinud egga tundnud: nüüd on nemmad temmaga tutwustanud, ning selle Jummalala wilja peäle wägga himmulisteks, ja tubbaka maijaks sanud. Sest ajast et se sündinud, hakkab se rahwas wägga kahhanema, ja ihho ja mu jõu polest, kehwemaks minnema.

Nemmad on, nenda kuida keik süggawa põhja rahwas, maddala kasiwaga; ja sedda ja

ümpitkaks mehheks arwatakse, kel polwiet jalga pitkust on: agga tuggewusse polest on nemmad kül mehhed.

Jummalala tundmist neil weel ep olle; ja keige surem hulk on weel alles pagganad, mis wõeraid Jummalaid tenib, ja abbausu ja rumalusse pimmedusses ellab; isfi ärranis need, kes mägglise ma rahwas. Teised kes laggeda ma innimesed, on muist kül ristitud, agga sedda usso tundmist neil surest ep olle, egga wõi olla, sest et neid ej õppetata; egga targad õppetajad selle sure külma, ja nende ellamisse waesusse pärrast, nisuggusse kolleda paika ej usfaldama minna.

Ennemuiste kui lappo ma weel roofsi kuningate käes olli, siis üllema wallitsusse polest hakkati murret piddama, et risti-usko piddid wõrma; ka katsuti Uut Testamenti nende kelemurdesse ümberpanna: agga ei asfi tahtnud kummaltki poolt eddasi minna: sest et nende kele waesus sähherdune, et ta mitte keik anna nimmetada, mis pühhas kirjas õppetakse.

Muido on nemmad wägga hea süddamega, lahked, wasto jõudwad ja wõeraste waston õrtjad innimesed, kes wägga seltsi armastawad, ja

uhte puhko teine teisega läbistikkõ, ja teine teise jures wõersis käiwad. Sõwad ja jowad siis, mis Jummal andnud; laulawad; ajawad juttu, feige ennamiste ennemuistfid; põletawad pipu, ja mängiwad kaarti: agga nende kaardid on on nende enneste tehtud. Wõiwad silledad kasse tohto; leikawad tedda kaardi suruseks, ja kirjutawad tedda pödra werrega nenda ärra, kuidas kaardid teame ollewad. "Ommitige kui tassased ja wägga mõistlikku malega innimesed, sedda mänge mitte hullopea wiisi ei prugi: ei ennast temmaga raiska, egga kulluta, wait nenda, et neil paljo nalja ja naero seal jures saab ollema. Et meie neid nüüd kül rummalaks põigame, siis õmmetige näitab, kui peaksid kaardi mängimise polest meist, kes ennast targemaks arvame, poljogi targemad ollema.

Noremad jookswad wõido; lassewad wibbo püsiidega sihti: sest et sedda ennam kui meie püsi armastawad, temmaga parremaste kõrda sawad, ning ka sellega muist feik lindu tappawod. — Pilli nende jures foggoniste ei kulu; wait kes tantsib, omma luggu isfi laulab.

"Oskawad nemmad ka kawwalaste kül mõnne suggusse tõe peäle: tewad kannad sanid, mis

wägga ferged; karbifessi luist ja pödra sarwist: ning kes rannamehjed, ütlemata uhked wened, mis kui noled weest läbbi leikawad.

Sedda, mis neist üllewägga tulleb kita, se on se: et nemmad wargust kui hirmsad asja wiikawad ja põigawad, egga sedda foggoniste prugi; sest temma siis ka nende seas kuulmata. Separrast seal maal luffu ei nähta, sest et tedda tarwis ep olle.

Rüsiigem nüüd isfiennast: kumb meist parrem: sefinna rummal, wai meie kui targem rahwas? — Ütleb selle pärrast üks wägga hea ja tark innimenne, ommas prantsusse kele kerjutud ramatus nenda: „kui ma luffu näen, siis mo südda saab kurwaks, ning mul on häbbi, et Jummal mind innimeseks lonud: sest luf teotab innimese nimme, temma kulutab igga ühhele, et innimest ei tõhhi uskuda.“

Arwan, et sesamma kallis ja armas innimenne õiete kül rāfinud: sest et innimesed warga pärrast luffu hakkand teggema, mis siiski õmmetige weel nenda kindel ei sa ollema, et warra warga eest saaks rahhul seisma.

Mis weel sest rahwast wägga kideakse, se on se: et nemmad wägga kasinad, ja keigis as-
sus puhtust wägga armastawad. Et se nenda,
sellepärast siis ka ommad telgid ja maja riistad,
nenda kui ennastki, sure hõlega kasinad ja har-
riwad.

Olleme üllemal Kamtsatka maad, põhja
merd ja wallaskalla nimmetand, tulleb siis ka
neist, sedda mis tarwis, ütelda.

Kamtsatkalas sed.

Kamtsatka ma on ka meie armsa ja aulikko
Keisri järrele, ja need inimesesed mis temma
sees ellamas, meie kaallamad. Se ma on Sib-
beri tagga wasto hommiko poolt põhja, wiimse-
maks Wennema nurgaks ehk soppiks arwata.
Temma lähheb surest maast, kui käewars mer-
de, ning jättab laia Ohotka merre ennesse ja
sure ma wahhele; on pitk ja kitsas: agga pitkuti
jookseb üks kõrge mää rind, kui selja reod, õt-
sast õrsani, keskpäigast läbbi.

On seal ka mitmed allewikesed, mis linn-
naks nimmetawad, kus jallawägge, ja kassa-

kaid sees on seisimas, ning kus selle ma kõhhus-
sed on. Keige surem neist on Poltsoiretska,
kus mawallitseja, ehk Kubberner, ellamas. Agga
Poltsoiretska ja Peterpurri wahhet on kolmteist
kümwend tuhhat ja ühheksa sadda wersta, ehk
kaks tuhhad penniformad.

Arwago nüüd igga üks Wenne rigi laius-
sest ja temma pikusest; ning kui palju sedda
maad ja rahwast on, mis Jummal meie üllema-
wallitseja kää alla heitnud! — Ommetige igga
nädaldas Post sealt mailma nurgast kaksford
Peterpurri tulleb, ja nenda ka Peterpurrist senna
lähheb.

Et se ma isgi ennesest kolle kül, sest et
Mihkli päwast suiste pühhini, sanidega sõida-
wad, siis temma õmmetiga omma rahwast omma
annetega toidab, nenda et sealgi inimesesed Is-
sandat kidawad, ning ennestel temma armust
ütlewad kül sawad.

Wilja seal ep olle kuulda agga nähha; ei ruk-
kid, odre, kaero egga ühiki kedo-wilja; sest ma
sedda külma pärrast ei jõua kanda. On nüüd
kül hiljaaego mõnned nurgad leietud, kus ühel
ehk teisel aastal kapsad, rõikad, kartuhwolid,

naerid, kalikad ja sibbulad kaunisteste siggiwad: agga sedda ifka õnne koubaks tulleb arwata, kui kõrda lähewad. Kuukslauf kaswab seal isfi- ennesest harri mata, ni sammoti kui Lappo maal. On seal ka weel mõnned muud toido asjad mis isfiennesest kaswawad, kennest parrast õppetame.

Nõggu kõhtades ja lohhomades on heina kül, ja sawad peälegi mõnnel aastal weel äddalatti tehha. Separrast siis kes rikkad, tõuraid ja hobbosid peawad: agga puddo lojusid seal kogoniste ep olle. On seal ka määratumalt põdra sammalt keigis paigus leida, sest ka sedda ellajad seal kui metsellajad ja kodolajust paljo. Agga tulleb immeks panna, et nemmadtedda mitte, nenda kuida Lappomaal, weo-lojusfeks wõinud pruvida, wait enneminne koera selle tarbeks kaswatawad, ja selle peäle õppetawod. Iggal maal teine rahwas, ning igal rahwal omma wiis. Sest siis kegi neid senne parrast ej wõi laita — ning tulleb arwata, et isfi teawad, mis neie kõhhas parem on.

Sest et nemmad koera weo-lojusfeks pru- giwad, ja keif ommad talwre käimised temmaga aratõimitawad separrast majamehhel, nenda

kuida jõud sallib, sured koera karjad nähkisse ollewad. Kuida meil jamades posthobbosid petak- se, nenda neie kõhhas postkoerad allati jamades feisawad, miska postid, ja keif muud õbitud, lähewad ja tullewad. Üks täis hobbose forem arwatakse wieteistkümnne koera koormaks: separrast pannakse kolme hobbose talw-kibitka ette nellikümmend ja wiis koera, nenda et ifka wiis ja wiis rinna peäl kõrwi käimas. Sõidawad nemmad ka weike sanidega, mis wägga kerged ja ütlemata kawwalaste tehhud, ning karro nahkadega kaetud. On ühhe innimesse saan, siis wiis koera ette pannewad; nenda et faks ja faks paris, agga wies kui ninna-mees ees käib. As- suwad faks ehk kolm innimest sani, siis sedda möda ka rohkem koeri ette pannakse. Kaks in- nimest seitsme, ja kolm innimest ühhe teiskümne koera koormaks peawad.

Waljaid koertele suhhu, egga ohje tahha ei panda, wait se kes neid ajab, õiendab neid omma healega. Weike kõwver keppifenne on temma käes; sellega keif näitab kui hüab: siis ehk usfi- naminne hakkawad käime; ehk kallawad kuhhu pole kâstakse; ehk ka kõhhe jalla pealt seisma jä- wad; mis keif nenda tewad, kuida sundija tah- hab ja käsib.

Talwel neid kallaga ülles peawad: agga ni pea kui te on laggunud, et saniga ennam ei wõi sõita, siis keik foerad, kui olleks neile käsku annetud, metsa lähewad; keigest suwwest senna jäwad, ja iski ennast toidawad. Kui lummi mahha tulleb, siis jälle perremehhe jure, lihhawad ja paksud, taggesi tullewad; ja emmased towad hulk kutsikaid koddo. Sedda päwa, mil foerad jälle keik koddo jõuawad, iggas perres kui pühha petakse.

Talwisel ajal foerad seal warjo alla ei olle, wait allati tule faes seisawad. Kui nüüd külmad nenda tullised, et innimesed wälja ei ussald: siis need waesed ellajad keik ühte hunnikusse kokko asjuwad ja lumme sisse, poewad nenda et agga ninna ärsad wäljajawad.

Emmasid nemmad ei rakkenda, muud kui agga isfasiid, kedda kõhhe jo kutsikalt ärrakohhitsewad, ja maast maddalast õppetawad weddama. Sedda nenda tewad: kui emma poegi mahha jättab, ja neid jo käest tulleb sõra; siis pannewad kutsikale rangid faela, kell rihmad külles, kus pak tagga. Kaks ehk kolm sammio temmast ärra, pannakse sömaaeg temma ette seisma. Kui kutsikal nälg tulleb, siis katsub kuida sö-

misse liggi saab, ning weab siis ka pakku tagga. Nenda siis hawalt tedda kaugemale omma foeromad õppetawad weddama, mis sedda möda, kuida foer iski suremaks lähheb, ka ikka suremaks kaswataksse; kunni wimaks keige weo-foera ammetid kätte saab. Mafsab seal maal hea sõdo-foer ni samma poljo, kui meie kohhas üts tubli hobbone.

Sellepärast kül õigusse polest tulleb imemstada, kuida innimenne omma nõu ja tarkussega keik lomad omma käe ja tahtmisse järrele õskab õppetada, ja neid sundida, et temmale õipu tewad; temma töö waewa wähhendamad, ja temmale mitmesuggust kasu saatwad. Ning markab mõistlik loom issiennestki tunda, et se nenda kuida 1 Mos. ramt. 1 p. 26 s. öldakse, et Jummal innimest ülle keige muu nähtawa loma üllendand, ja tedda pannud wallitsena ülle kallade mis merre rõhjas; ülle lindude mis taewal, ja igga ellawa loma ülle, mis ma peal ligub.

Üttime Ramtsakkas ühtegi rõlowilja kaswawad; sest seal siis ka muud leiba ei sõe, kui agga need, kes kui Kronomehhed Krono tennisuses. Neile tuakse merre kaudo jahhu, tangu ja muud mona, nenda kui keik teisestki tarwitus-

sed Ohoika linnast, mis üks merreärne lüü on. Mõinend, kes rikkamad, sealt kaupmeste kää läbbi ennestele ka jahhu, tangu, ernid, ja weel teist toido warrandust murretsewad; agga surem hulk leiba ei söe, wait mu wisiga ennast toidab.

On se manurk nenda kalla polest äranistud, et sedda ei wõi ütelda: merred, järwed, jõed, ojad ja need wähhematki sonekessed, on nenda kallo täis, et karrod, hundid, räbbased, koerad, kaarnad, küllid, kofkad ja muud linnud, neid ni palju wälja towad, et ei jaks ärra süa, ning sedda mis ei jõua kõhtu panna, kalda jätwad, kus temma ärra mädanab. Selle pärrast suw-wisil ajal innimesed mõnnes kohhas äiete wae-waga jõel, ehk järwel käiwad: sest et need poleks södud sunnud kallad liig kõrwaste lehkawad.

Juhhub kuddo aeg ollema, siis tuhanded kalda peäl kahhadega seisimas, ja kalla, kui lund, wälja lopimas. Need kallad mis ommal maal tunneme ja same, neil ka; agga weel peäle sedda mitmed ja mitmed teist sugu kalla, mis meil hopis teadmatad ja tundmatad.

Neid siis puawad sui ätsa igga päew, sest et neil muud töed egga põlsharrimist ep olle.

Solawad neid arwaste, agga muist ehk suitsetawad, ehk kuiwatawad: sedda wimast keige roh-kemaste prugiwad tehha; ja nenda ennestelle talwe ajaks toido warrandust kofko pannewad.

Nenda kuida Lapporahwas kuiwatud pödra lihha, nenda nemmadki omma kuiwatud kalla leiba asemel prugiwad, ja sennest mit mesug-gust maggusad roga tewad. Käiwad ja töuka-wad sedda peneks; kedawad tedda keigesuggu marjadega; tewad temmast leiba, kofi, ja weel muud, mis wäradki, kes sedda weel ep polle öppind söma, wägga suu pärrast ütlewad ol-lewad.

Metslindu on seal ätsata. Karro neil keige kallim, sest et temma nahka isgi prugiwad, ehk kaupmestele kalli hinna eest müwad; temma raswa lampides põlletawod, ja temma lihha wägga armastawad. On seal ka keikikarwa räbbasid: punnasid, walgid, prunikaid, armilisisi, sinnisiid ja muste. Agga need wiimsed kaupmestest keige kallimaks petakse, ja maksawad temma nahha eest, kui wiggata on, kaks kümmed ehk kolm kümmed hõbbe rublatükki: sest et neid kun-ningatele ja keisritele kassuka nahhaks ätsitakse. Sooblid seal ka palju. Se on üks illus, wägga

kalli nahhaga linnukenne. Temma posse surem kui nirk; ka on temma sedda samma seltsi ja suggu, muud kui et temmal prunikas karw, mis nenda pehme ja penikeene kui siid. Sest et ei kuli egga haawlitega, temma kalli nahha pärrast tedda ei tahheta lasta, tappetakse tedda keige ennamiste wibbo-püssi ja puu nooltega, kelle otsad nürriks leigatud; et nemmad tedda hawamata surnuks löwad. Peale sedda on jõe kalda allus-fed tais sawwermuid, ja metsad täis muud suggu lindu.

Kewwade tullewad soja ma linnud sures parwes senna, nenda kui: luiged, metsshanned, pardid, kurred, kafferdajad ja muud, agga päsokest seal ialgi ei nähta. "Otsiwad siis nende pessad ülles, ja forjawad ennestele munne tuhhande kaupa, mis ehk müwad, ehk ülle talwe mõistwad hoida, et nemmad hukka ei lähhe.

Näeme meie kewwade ka ommale male soja ma lindu, kurgi ja metsshannisid tullewad, ja ruffi ku löppul jälle ärraminnemad. Pissut agga neist meie jures assset tewad, ja auduma jäwad: surem hulk lähheb põhja ma põhja pessitama, munnema ja auduma. Hulga peält nenda süñib arwata: kui kümme emma munnewad, siis agga

üks'omma pessakonda linnuks kaswatab, ja temmaga sojale male lähheb. Telsed keik põhja ma rahwa toiduks senna jäwad, kus ilmale tulliwad.

On, kuida ehk weel eddespiddi same kuulda, sures põhja merres sefuggused sared, mis aina paljas kaljo, kus ühtegi peäl ei kaswa, egga wõi kaswada, ning kus õmmetige rahwast peäl, mis Issandast tunnetud, ja temma armust ülles petud priskeste ellab. Sel tühja ma rahwal, muud ep olle, kui linnu sulgi ja munne, mis enneste kõhhas nenda rohkeste leiawad, et tewed laewad selle kaupaga täidawad, muise maile wiwad, ja sellega sedda, mis neil waja, lunnastawad. Sefuggused sared on need, mis Inglisma pärrast, ja kaugele põhja pole temma tahha heidawad. Neid kutsutakse Orknei, ja teine selts jälle Setlandi sariks. Neid on seal paljugi ühhes kous ollemas.

Kui nüüd sedda mis praego olleme rākinud, ommas meles wöttame ümberarwata, siis kül paljogi tähhendust Jumjala heldest murretsemisest same. Rūsigem: kes ons, kes soja ma lindu senna külma mailma õrsa juhhatab? Kes sedda käsku nende ellajate süddamesse lo-nud, et teadmatalt senna lennawad, kushu om-

mad munnad ja muist poegi jättavad? — Oh! sedda keif teeb se samma helde wallitseja, kes ommas sures majapidamisfes ei selle wähhema ellawa hinge ette jätta murresemata, waid temmale annab, mis temmale teab tarwis ollewad; kuida "Onnisteggia Matteuse ramatus kuendammas peatükkis iggapäwafest leiwast ütleb: teie Issa teab, et sedda teile tarwis lähheb, ja annab sedda.

Kui siis kewadefel ajal sured linno raad lõune poolt näme tulleswad, ja kõrgel taewa all põõja pole sõudwad, siis tulgo se meie mele: et need keif Jummalast jahhatud, senna ruttawad, innimestele toito wima, kus ma innimest ennam ei toida, egga temmale ühtegi anna.

Agga on Ramtsatkas weel üks metsellajas, sedda Urganiks, ehk kaljokitseks, kutsutakse. Temma on pea sedda wiisi kui meie kits, muud kui agga surem, ja keige omma kehha ja liikmete polest penem ja lennokam. Temma sarwed heitwad tahhapiddi, ning kui temma jookseb, ajab temma pead püsti ja sarwed selga. Keige kõrgemate mäggede kõrgemate kaljo otsas temma asfet peab ja ellab, ning seenesamlaid soob, mis kaljo peal kaswawad. Sedda wägga

tagga aetasse, sest et temma nahk keige parremad samiskeri nahka annab. Temma lihha on wägga hea.

Konne, wähka egga ussa seal ei tunneta, sest et neid ep olle; agga selle wasto ellab seal maal üks rottisuggu, kelle nahka wägga armastawad, ja ülliskondade kraeks ja upslaeks pruugiwad. Neid ellajaid on seal nenda rängaste, et keif ma neist kihhiseb: õmmetige neid koggoniste kahjuks, waid selle rahwa sureks kasjaks Jummalast senna paika lodud: sest et sured kopad ma alla tewad, mis ruffi kuul hakkawad täitma, ja keif suggusid sõdawaid juri sisse kandma. Mihkli ku algus on nende talwarandus kous, ja keif kopas: siis innimesed lähherwad nende pesfasid õtsima, ja wõtwad sedda enestele, mis rottid omma tarbeks korjand; ja nenda nemmad mitme ku mona wähhese waewaga enestele sawad.

Marjust neil pudu ep olle, waid koorma luult neid ommal ajal kofko kannawad. On sinnikaid, mustikaid, pohlakaid, murrakaid, muste sõstraid, muste ja punnased wawermuid ja ma manraid ehk marvanaid. Mõistwad neid aasta õtsa hoida, ehk kuitatud, ehk muido mu

teþþa, þis enne febba þuþafs þesfewad; aðjus
fuitararwad et ra mureðafs faab: wimafs þe-
nefs jahþufts tönfawad, ja fellaga omma temele
rammo ja maggu annawad. Ætewad temmaste
putru; tenwad foþi; falla = ja marja - þirafid, ja
weel muud.

Wbina nennad fa aþawad. Wrafab þil
þusþida, þust wilsa wötwad, þui ennestel febba
lewa tarðefsti ep olle? Wbilsaactud wlin on
feal arwarara þinnas, fest et tebba lig faungelt
maalt fenna wetafte: ja mafis toop fel aþal
fatsfummend ruþla, mill Æwufenfreni þarwa feal
offi. Se on fe fulus laewa mees, fes þraego
Stifti mölfas weite Wraþja fihþilfonnas on els
lamas, ning fes Wlema-waallifstja fasto pedle ma
umber þurfestas; folm aastad febba te wabhæt
þais, ning fa Kamfarta male þutrus.

Æastwab feal ufs þilliro fuggu, febba mag-
gufafs þuðwad. Zemma fastwab folmes þat-
fus; igga þatfo fohþal on wils, þuus eþt feite
wöþju, mis nenda wöþjanawad þui oesþd, ning
fa feest nenda fammori loþud, muud þui et agga
neew wabhætefested, mis temma þuðwames, mag-
gufab þais. Weid wöþjufest þarrafal aþal forþawad,
þimpu foitrawad, þunnuftu þannewad, ja ni fona

wifiga. Agga feigest fobaraet aþast, mis ma
feal fannab, on Sarana, mis feigis þafaus
þui umbroþþi figib, feige arnfam. — Zebba
þaiguti Ebberis fa nahþifte, ning fes febba
teab? eþt wabhæst meite ennestregi meflades
tundmata ja teadmata þin eþt feal juþub ol-
tema.

Saranna on ufs roþþo wöþfo, mis liggi-
maste þalla fergune; waws ma liggiðalt on þun-
nane, ja laþwa pooli roþþelinn: leþþed on þit-
fergusted ja umartfud, ja fahþes feras wære
fuller fastaromas: þeðlmitstes on nell, mis ristis
ollomas; allumestfes þolle ennam þui folm. Þat-
fab temma östma, þis ufs musta-werrew lillite
laþwa etfas þuþfed, mis febba wifil wöþjanawad,
þui fe walgje roþþoafja lallate, mis narstis þis
nimmecame; agga on farnste þolest fest wima-
fest wabhæm. Zemma þuor on þea fustlango
furne, ning fefamap-fe on, mis eest Sum-
ma-wad feigest þuðwamest tannawad: fest et fe
neil lewa son.

Æuffi þuul on temma þuþs ja walmis: þis
igga þawen noewd ja wannad, nafsed ja laþfed,
tebba nahþitafte forþawad; þawa faes fuitara-
wad, ja febbo fawdawad. Sui temmaste roga

hunnikus peawad, kuni isfiennesest tulliseks ja pallawaks sawad. Siis nemmad on iggitsemas, ja ülleültse märjad kui hunnikuse wõetakse. Pannakse neid siis tule kätte kuiwama, ja kui nemmad äige korredaks kuiwand, siis on nenda walged, kui witsukesed, mis kanges soolwees feisnud, ning kelle külge soolwessi solaks kuiunud. Agga sesamma walge assi, mis osja ümber temma peäle heidab, ep olle muud, kui üks maggus suhkur.

Wõttawad siis ommad walgeks läinud suhkru osja kimbud, pannewad neid rörde; mustikaid, ja muud marjo senna jurde; wet peäle, ja lassewad tedda kälä. Kui hästi ärra käinud, siis katla röstawad; esiteks puskarid, ja pärast temmast wägga maggusad ja kanged wina ajawad.

Sest et sured kallamehhed ja kallapüdjad, siis neil ka wõrku waja. Kust kannepid ehk linno wõtta? Neid seal kül ei olle, agga nõggesid on poljo, ja neid kui linna ja kannepid leotawad, folgivad, kedderwarrega ketrawad; niti, lõnga, fangast, wõrku ja kõisi neist tewad.

Keik mis seiesatik Kamefatka maast ja temma

rahwa ellamisest olleme üttelnud, näitab parem kui esitiõstast arwasime ollewad; ning se ka rõste nenda; agga selle ma hirmsad pakkased on rasfed kannatada: sepärrast talwel ma al ellawad. Raewawad sured süggawad kopad, mis palkidega feest woderdawad; lagge peäle tewad; mättaid mitmele rõrrale peälastiku peäle ladduwad, mis kattusse wisi harjawad. Laes on luuk, mis finni ja lahti käib. Sealt suits wälja lähheb, ning sealt isfi ka hammaspuga ülles ja alla käiwad.

Wasto suiuste pühhi kui maallused jälle ma peäle tullewad ellama, ning on neil isfi-honed, mis suiise ellamise tarbeks ehhitawad.

Et nüüd se ma kül nenda pakkane külm, siis õmmetige sedda immet seal nähha, et mitmed mäed tuld wäljapurskawad; teised jälle, mis õed ja päwa, kui winakõgi korstnad, suitsewad.

Sedda nüüd kül ka muilgi mail teadetakse ollewad, et mäed tuld purskawad: agga kus neid on, seal ka saggedaste kanged ja hirmsad ma wärrisemisfed juhhuwad ollema. Nenda teame Itali maal kaks jo iggawesest ajast kuulsad tulpurskawad mäge ollewad: teine on Wesum, Neapli linna liggidal; teine Atna, Siisili sare

peäl, mis ka Neapli kunninga pärrast on. Need-
sinnatsed mõnnikõrd immet näitavad, ja ka wah-
hest surtki kahjo tewad. Nemmad on wägga kõr-
ged, ümmargused, ja lassewad õtsast terrawalt
kõtko; õtse kui määratud püstikõgid, mis seest
õned, ning kelle õtsad ülewelt lahti, kust suits
üllestoufeb: nendaks siis ka nemmadki ülewelt
lahri ja seest õned, muist ühte puhko tossawad,
ja ajoti tuld, kiwwa, tuhka ja muud wäljapurs-
kawad: wahhest sullatud kiwwa, kui sulla tinna,
nenda rohkeste wälja kedawad, et need sullatud
asjad kui sured tulle jõed mäest alla orgudesse
ehk merde joksewad; keik mis ees on, ärra kau-
tawad, põllud, küllad, linnad, ja mis muud weel
ees juhhub ollema, sutumata ärra ärwitawad
ehk ärra mattawad. Nisuggused sulla kiwwi
jõed wimaks anguwad, ning mõnnikõrd wast
aasta taggant nenda jahtuwad, et innimenne
peäle woib astuda. Kui ta hopis jahtunud, siis
tedda kui paed murretakse, ja keige ehhitusse ja
mu asja tarbeks prugitakse. Sedda kiwwi, mis
tulle purskawad mäed, õtse kui pot mis ülle käib,
sullalt wäljakedawad, nimmetakse lawaks. Kui
nisuggused mäed kawa purskamisse wahhet pea-
wad, siis innimesed löwad kohkuma, sest et siis
kanged mawärriemissed tullewad; agga kui mäed

kõrraste ja parrajaste tuld hingawad, siis sedda
õnnetust polle karta.

Sesuggusid Kamtsatka maal, kus ka ma
wärrisemist on, mitmid leietakse, nenda kui ka
soja wee hallikaid, mis tulle mäggedest wälja
kewad; mõnned reist on nenda tullised ja kewad,
et, kui munne potti pannakse, kõiega põhja
lastakse, ja kohhast ülles tõmmatakse, munnad
walmis kedetud kätte tullewad.

Need sinnatsed hallikad ühtepuhko haurawad
ja kanged wäwli haiso tewad. Nemmad on sea-
latse rahwa sureks kassuks: sest et nisuggusel
külmal maal jooksjä többe paljogi, prugiwad siis
sesugguste hallikate wäwli wet wihtlemisse weeks,
ning sawad nenda terweks.

Ni paljo Kamtsatkast ja Kamtsatka rahwast.

Kui nüüd kül kolledad need paigad, kust ol-
leme läbbikäänud, siis õmmetige sedda olleme täh-
hele pannud, et sedda maad ep olle, kus Is-
sanda arm omma lomade ette jättaks murretse-
mata, waid et loom keigis paigus leiab, mis
temma üllespidamiseks temmale kullub ja tar-
wis lähheb; nenda et tõeks tulleb, mis "Danis-
teggija Ehwangelsumis ütleb: ello on ennam

kui toidus, ja iho enam kui rided. On Jummal siis ello andnud, siis ta ka sedda annab, mis ello üllespiddamine tarwis; et kül mitte waewa näggemata, siis õmmetige, kes õtsib se leiab; kes pallub, se saab. Egga linnoke mis taewa al, egga segi õrsimata iwakest nokka ei sa: weel wähhemalt innimesele temma leiwapallukenne waewata kätte tulleb.

Saidawad kül innimesed mitto kōrd Jummalad, kui ühhest ehk teisest kõyhast ennast kiususes nawad ollewad, agga sepse ongi, mis innimest tööle ja nõule sunnib; tedda enneste ja teiste kasfaks targaks teeb, ja kät warmalt käsib lifuda.

Kummal siis se innimenne, kes sellepärast ellopäwad alwaks tahhaks laita, et omma palle higgsi sees peame leiba söma. Kui keif rahharikkad olleksime, kes siis õmmetige wimaks tööle tahhaks hakkata? Ehk, mis siis kül põlud kannaksid? Mis muud, kui ohakaid! ning surreksime siis wimaks keif nalga.

Sepärrast on Jssand sedda nenda seätnud, et enam neid, kes warra polest kehmemad, kui neid, kes rikkad. Ehk, kas siis innimese

rikkusest temma rahha warrandusest sunnib arwata? Olle rikkam kui rikkas, agga olle ommas süddames koormatud, ehk ommas ihhus waewatud, kumb teist siis rikkam? sinna, wai se teine, kes waene, agga terwe ommas rammus, ja rõmus ommas süddames? —

Waat! need innimesed kes keige laiema merre peäle usaldawad, kus ei teed egga radda; ehk, kes Ahwrika liwamerredes läbbi käiwad; kes kewwade Egiptuse põlletawa päwa äggeduses reisimas, ja süggise keige külmemas põhja merres Wallaskalla püüdmas; kas need kül senna lähheksid; kooda, maja, naest ja lapsi mahhajättaksid; kui ni paljo joutu olleks, et ellamisse polest murreta wõiksid olla? Ei minna sedda ussu foggoniste. Ning nüüd küssi: miks nemmad senna lähhewad? Miks? — sedda toma, õtsima ja püüdma, mis meil ja ni mitmel tarwis, agga mis ommast käest ep olle, ning selle pärrast sedda kaugelt peame murretsema.

Ostame liinast sola; leiame sedda seäl poes walmis seiswad, ning on wägga hea meel, et teame kust sedda sada kui tarwis: agga kust ta senna tullu? Kaugelt maalt. Kes tedda tõi? Mehhed, kes ei tulest, ei merre laenetamisest,

egga woude kōhhisemisfest luggu pidbanud, waid julgeste omma nõu peäle toetes, ja Jummalata kätte ennast uskudes, merre kaudo mõra ma ja rahwa pole rõttasid, sedda toma, mis meil igga päew waja lähheb, agga mis ennese käest polle wõtta. Kas need feik rikkad kes sesugguse asja peale julgewad? Ei koggoniste! waid nisuggused, kes omma palle higgsi sees omma iggapäewast leiba püüdwad; omma perret ja lapsi omma tõe waewaga toitwad, ning sellega isikseskist head ja kasu toimitawad.

Arwago nüüd innimenne isse sedda feik ärra, mis praego olleme tähhendanud. Wõttem nüüd kuulda, mis Wallaskallast, ja sennest, kuidas tedda püetakse, lähheme ütlesma.

Wallaskalla on sessinnatses mailmas feige surem nähtawa lomade seast. Ennemuiste olli temma kolmkümmend, ehk kolmkümmend wiis sülda pitk. Meie päwil tedda ennam ni sure ei leieta: sest, et tedda wägga kangeste püetakse, ei anta temmale aega, omma täit kaswu kätte sada. Temma laius on parrajas kõrras temma pitkusega. Et temma kül kalla, siis ta õmmetige mitme wiisi omma loduse polest, kallast lahku. Temma on soja werrega ja immetaja merre

ellajas; poegib ellawad poegi, ifka faks kõrraga: sellepärast temmale ka Jummalast faks rinda lodud, miska poegi immetab. Rest pea lae peäl on temmal hauk, kust wet, kui feige kõrgemad weesambad, hirmsa wurrisemisega wäljapurskab: sest sedda wiisi temma hingab, ja hinge saab.

Temma silmad ep olle suremad kui kanna munnad, ning, et temma kurf kül ni määrata, et kahheksa meest kauni wennega temma sisse mahhuwad, siis ta kõrri õmmetige nenda kitsas, et agga parras mehhe russtikas läbbi lähheb. Temma külje luud on ni paksud, sured ja pitkad, kui feige surema laewa painrad ehk logad. Se mis meie wallaskalla luuks nimetame, ep olle mitte temma lu, wait temma iggemete narma raud, miska kui luuga sedda, mis merre põhjas leiab, kokkopühhib, kui toito tahhab wõtta. Temma keel täidab faks, kolm ehk nelligi wennet, ning annab sedda feige parremad raswa. Temma elab feige külmemas merredes, agga feige rohkesti tedda Krõnlandi rannas tabbatakse.

Sesamma Krõnlandi ma on põhjapõlse Amerika jaus, wasto päwarõuso. Sedda külma mis seal on, majal ep olle. Ma ei anna

ühtegi, kui agga pöödrasammelt ja kressi. Metsa seal ennam ei kaswa; sest need kāmala kõrgused kūrakad kassakesed, ja nisamma kõrged wae-walised männid ja kufekesed, mis paiguti leie-takse, ei maksa nimmetamistki.

„Dummetige sealgi rahwast ellamas! Kust toito, kust sojendust sawad? Jummal käest. Temma arm ja tarkus sedda nenda seätnud, et puud, mis sojemaal maal surest kewadesest weest wälja kistakse ja alla wiakse, et merri neid seie tühja randa ajab. On siis siin maal keikfug-gust põlletusse ja ehhitusse puud pitki randa kei-gis paigus küllalte leida, nenda et sealatsel rah-wal sest polest iatgi wõi pudu olla.

Kui selle järrele hakkame arwama, eks siis armad innimesed! eks siis se wähhemki meie seast pühha Paulussega peaks tännolikult tun-nistama ja ütlemata: Oh! sedda Jummal tarkusse ja tundmisse süggawust! —

Agga, mis innimesed seal kül sõwad? Mis muud kui kalla, ulge ja wallaskalla lihha: parremad neil ep olle wallitseda; parremad nem-mad ei tunne; ning on õppind lapsel põlwest sel-lega leppima ja nenda rahhul ollema, et omma maad keige parremaks ilma peäl kitarwad.

Kui neil kallid päwad ehk peud juhhuwad ollema, siis ka kallist jomaaega ette pannewad. Mis se kül peaks ollema? Mis muud, kui sul-latud ulge-kalla-ehk wallaskalla rasw. Selle peäle nemmad ütlemata maijad, ning sedda kal-limaks peawad, kui meie paigus wina ja õlut weel ei petagi.

Sesinnane rahwas on üks tasfane, tark ja terrane rahwas, sest et peatoidusse murre neid sunnib mõtlema ja arwama, kuidas sedda, mis tarwis, merrest wõiksid kättesada. Nem-mad ollid ennemuiste keik pagganad: agga olli Tani maal üks ferrifoõppetaja, nimmega Ege-de, se pallus omma tunninga käest enneselle sedda lubba, Krõnlandi minna, Jesuse armo õppetust kututama. Kui sedda olli sanud, siis ta 1721 omma emmandaga senna läks, ja ütle-mata waewaga, kui üks ustaw Issanda apostel, õntsaksteggewad sanna pimmeda rahwale hakkas kututama. Jummal olli temmaga, ning andis selle hea seemnele, mis ta külwas, figgida. Päärast juhhatas Issand 1733 mõnned head mehhed, kes Weljeste selfist, ka senna minne-ma, ja Egedega, kui Issanda ühhomelelisjed sullased, temma winamäel tõed teggema.

Hakkasid siis innimesed sedda armo, mis neie wasto todi, römuga wastowõtma, nenda, et nüüd meie päwil seal mitmed weljeste-foggud, mis selle teadmata rahwale ihho ja hinge polest paljo head tewad, ja eddespidi weel sawad tegema. Need keige kulufamed Weljeste foggu paigad Krönlandis, on nimmega need: Lihthenwels, uus Herrenhut ja Herrengnade.

Senna külma randa iggal aastal Rootsi-Tani = Hollandi = Ingli = Preissi = Saksa = ja Prantsusse = maalt mitro sadda laewa lähewad, wallaskalla püüdma ja ülgid tapma. Esimest temma raswa, ja wimast temma nahha ja raswa pärrast taggakiufataffe.

Innimest wallaskalla wasto nisamma surefs, kui parmo hetja wasto, tulleb arwata; õmmetige temma sest määratumast lomast jaggu saab, ja tedda ärra wõidab. Tunnukse siis senest selgeste, et Jummal innimest mõistusse ja tarkusse nõu läbbi, keige lomade wallitsejaks seätnud.

Kui püüdjad wallaskalla liikumas näwad, sedda, mis weesammastest tunnukse, mis temma omma pea lae haugust üllespurskab: siis wiis

ehk kuus meest wennesse asuwad, ja temma wasto söuwad. On kartust, agga ka julgust kül, õtse silma nähtawa surma wasto minna. Wenne ninna peäl on üks kange ja õppind mees seismas; temma käes üks suur laia terraga ja wägga terrawaks ihhütud ahhing, kel kahhel pool tuggewad kistsud külles, ja puu wars kui türal tagga, selle õtšas rõngas, kuhhu kõit külge sõlmivad. Kõis on sadda, ehk ka peäle sadda fakskümmend sülda pitk, ja ahhingimehhe selja tagga sure kehha peäle aetud.

Kui wenne nenda kalla liggidale jõudnud, et ahhingimees tedda ullatab õskada, siis ta keigest wäest ahhingiga tedda wiskab, nenda et raud õtseti temma sisse lähheb, ja kistsud ka, mis ahhingid keelwad wälja tullemast.

Hawatud kalla lasseb kõhhe põhja, agga kõis, mis kehha peäle aetud, jookseb järrele, sest muido lähheks wenne ka merre põhja. Tõuseb temma siis jälle peagi wee peäle, ja saab ka seal sammas paigas jälle üks, faks ehk kolmgi ahhingid ennese sisse, sedda möda, kuida liggi annab. Nüüd ühte puhko ülles ja alla lähheb; merri tulleb punnaseks temma werrest; meurab siis ri hirmsaste, et karwad püsti tõuswad; ja puab saw-

waga omma waenlasi põrmuks tehha; agga need farwalad ennast warjamas, sõuawad ni kaugele temmast ärra, kui agga kõis, mis ahhingiga temmas kinni, neile annab minna.

Ons ta nüüd nenda ommas surma wallus ennast lõppetamas, siis ta wimaks kui nool kõrge merre pole hakkab ujuma, ja mõnniford peäle kümme penniformad emale lähheb, ja püüdjad wennega selle kõiega tagga weab, mis ahhingi tahha pantud, ja kelle teine õts kehha külles kinni. Kui ta keik omma werd ärrakautanud, siis ta sureb, ja tõuseb kui üks määrato praam wee peäle.

Teised wened, kus paljogi mehhi sees, käiwad kaugelt püüdjate tagga: need siis, kui kalla furnud wee peäle tõuseb, antud tähhe peäle, appi jõudwad saki ärrawima. Löwad siis ankruid kalla sisse; pannewad kõied külge, ja wennete tahha kinni; ning nenda siis tedda kalda, ehk laewa jure sõuawad. Kui temma senna sanud, siis keik hulgakeste kui sippelgad temma peäle lähewad, tedda kakkiraiuma, ja temma raswa tündrite sisse pannema, ja laewa kandma. Wõiwad siis keik mis temmast kõibab wõita, ja mis ei kõiba, kaarnatele ja kofkastele jättawad.

Olleme seiesadik mõnda mõnnest maast räkinnud; isstarranis olleme sedda püüdnud tähhen-tada, kuidä innimenne Jummalä armo, ja en-nese nõu, murre ja waewa labbi keigis paigus omma tarwitust leiab, et omma õsfaga leppib, ja rahhul saab ollema.

Nenda kuidä neist ennest nimmetud asjust olleme õppind, et mitmed maad wägga kolledad, tühjad, külmad ja omma andite polest waesed; nenda selle wasto ka jälle sured ja latad maad leietakse ollewad, mis üllewägga õnnistud, rik-kad ja keigesuggu warraga ülleüktse täidetud. Ni-suggused on India maad. Agga on kahhed India, teine on India-ehk wanna-India, teine läne-ehk uus-India. Esimeste Wanas Testamenti ramatus Owirikis nimmetakse: wata 1. Running. Ramat. 9. peat. 28 salm. 10 p. 11 s. ja 22 p. 49 s. Jesaia ramat. 8. p. 27 s.

Teine, mis on läne-India, sellepärast üks India's kutsutakse, et üks tark laewamees, nimmega Kristow Kolumbus, õntsa Luteruse ajal tedda õtsis ja leidis. Enne sedda õlli temma keigel mailmal teadmata ja tundmata.

Idda- ehk wanna India

on ütlemata suur ja arwamata perrefas ma, kus mitmed rigid, wallad ja funningrigid; mitme karwa innimesed; mitmed keled ja kelemurred, ja mitmed usfotenistusfed. So wannastki olli temma omma rikkusse pärrast kulus, ja näme neist üllemal nimmetud pühha kirja tütkidest, et funningas Salomo ommal ajal, mitmed laewatäied feige puhtamad kulda, ja kallid puid Jerusalemma templi ehhitusseks seält lastnud tua.

Meie päwil olleme temmaga wägga tuwaks sanud, sest et Inglisma kaupmehhed seäl paljo maad pärrinud, muist hinna pärrast, muist ka wäekaupa. Hollandi rahwa käes on pea keif suremad sared, ja nisuggused, mis andi ja kaubaasja polest feige nõukamad.

Sedda wahhet temma ja meie ma wahhel, tulleb rohkem kolm tuhhat pennifoormad arwata: õmmetige sellegi pärrast tuhanded laewad iggal aastal Europa maalt senna eddasi ja taggasi käiwad, kaupa wimas, ja kaupa tomas. Ka on seäl keifsuggust Europa rahwast paljogi ellamas, agga neie seast Inglisrahwast feige rohkemaste, kel seäl mawalitsejad, linnad ja suur

ma - ja merrewäggi seismas. Nendaks on ka Hollandi rahwaga, kelle käes India sared.

Weljeste seltsi rahwas on ka püüdnud seelatsfe maailma kõhta asjuda. 1760 aastal läksid Zani maalt, Koppenhagni linnast, mõnned ausad mehhed Frankebari, mis Malabari rannas on, ja nõudsid pimmedatele walgust wia: agga selle ma rõõsised ja leetisised pallawad; rahwa taltumata südda, nenda kui mitmed muud tüllid ja seggamisfed, keelsid kordaminnemast, mis nõuks olli wõetud.

On siin tassasid ja mäggsid maid; sured mäe rinnad, mis mirto sedda pennifoorma pitkad, ja põigiti, pitkuti ja ristati maad arwajautawad. Mõnned hirmus kõrged, kus, et ma pallaw kül, allati nähtakse lund otsas ollewad. Mäggedes kaewatakse kulda, hõbbedad, waske ja sedda parremad walged tinna, mis ial ilmas leida; keifsuggust kallid kiwwa, mis sure hinnalisfed, ja parremaks arwatakse kui need, mis teisfed maad andwad.

Teises Mosesse ramatus 28 peatükkis on ülleskirjutud, kuidas Jummal kasknud, et üllema preestri Aroni rided, ja temma rinna ehte

pliddi tehtama ja ollema. Sesamma rinna illo olli üks neljanurgelinne waaksa pitkune ja waaksa laiune au märk, kannel nelli ridda kallid kiwwa peäl, ikka kolm ja kolm ühhes riddas. Agga need kakssteistkümmend kiwwi tähhendasid Israeli rahwa kahtsteistkümmend suggo - arru, ning olli iggaühhe kiwwikesse peäle ühhe suggo - arro nimmi pitseri wiisi sissekirjutud ehk kaewatud. Need seal Jummalast kästud kiwwid ollid need, mis nüüd läheme nimmetama:

esimeses riddas:	Odem, Pit ja Parek
teises:	Nowek, Sahwir ja Lemant
kolmandes:	Iesem, Sebo ja Alam
neljandes:	Tarjis, Soam ja Jasp.

Neid keiki kül teistel mail, nenda kui ka Sibberigi kullamäggedes leida, agga Jdda-India kiwwid keigist keige üllemad ja parremad; issi-arranis need, mis Rolkondas ja Lekani rigis laggedale tuakse. Et neid lähemalt saaksime tundma, tahhame igga ühhest ni paljo ütelda, kui tarwis arwame.

1. Lemant on õtse kalli kiwwide kunningaks arwata, sest et temmast keige rohkesti luggu petakse. Lemma keigist kiwwi sug-

gust keige kõnem; temmaga klaasseppad klasi leikawad; wiil temma peale ei hakka, egga tulokenne temmale wigga ei te. Lemma on nenda selge ja walge kui keigeselgema hallika selge wee tiik, kõrd wähhem kõrd surem; agga üks neist keige suremist on Peterpurris üllema walitseja Kroni kiwwiks, mis pea nisamma suur, kui pararas tuikesse munna tahhab olla. Sesamma maksis kolm millioni, ehk kolm tuhhat-tuhhat hõbbe rublatükki. Lemma on Jdda-India maalt pärrite. Lemant ning keik muud sure hinna kiwwid ei olle mitte lomisesest ehk sündimisest nenda kandilised egga tilgawad, kuidas neid sõrmustes, ehtedes, ehk muis asjus näeme wälkuwad: kui neid maast tuakse, on neil keigil üks näoto kõrd kui foor peäl, ja nemmad issi temma sees, kui pähkli tum pähkli fores. Kes sedda ei tea, mõtleb alwa munnakiwwikesse näggedad ehk pihto wõtawad, kui tedda leiab; agga innimesed, kes selle peäle õppind, tundwad kõhhe jo peältki, mis ta on. Se foor, mis selle kiwwi ümber, hütakse temanti emniaks. Nemmad kaswawad mäggedes ehk üksiti, ehk pessa konna kaupafobbaras; leiatakse neid ka jõggedes, agga need on need, mis hallika soonte wessi mäggedest wälja tonud.

Kui foor peält ärrawõetud, siis tedda weike kalude peäl, mis naela asemel karatid loewad, waetakse ja karati luult temmast hinda wõetakse. Kui nenda müakse, siis temma weel alles tores kiwii; mis kiwifoppa fätte lähheb, kes tedda mitme kandilisseks lihwiib, nenda, et ta kui kaste till rohho lehhekesse peäl, päwa käes läigib.

2. Nowek ehk Rubbin, mis üllema preestri rinna ehtes esimeseks kiwii's olli, arwatakse temanti järrele keige kallimaks. Temma on ellepunnane ja selge kui Kristal.

3. Sawir ehk Sahwir on sedda siinist karwa; kui selge taewas õe ajal.

4. Pit ehk Topas, on hinna polest edimesse järgminne, ja sedda karwa, kui selge prantswiin selges klasis.

5. Lesem ehk Hiatsint on elleda tulle karwa.

6. Parek ehk Smarakt näitab wälja kui suur selge rohhelinne, wee till.

7. Alam ehk Ametist on selge ja punnastinnikad karwa; mõni kõrd juhhub ni suur olle-

ma, et tubbaka ja nõelatofisid temmast tehakse.

8. Sebo ehk Aggat, nenda kui teised kiwii'd, mis allemal nimmerakse, ei olle mitte ni kallid, egga nenda uhked, kui need seitse esimest; õnnetige neist ka luggu kül petakse. Aggat on keitsuggust karwa, muist kirju, kui tribulinne sidi lint; muist üht karwa; polest tumme, polest selge. Tehakse temmast kallid riistad, tubbaka tosid, ja muud, mis suresuggo innimesed armastawad õsta.

9. Tarsis ehk Türkis, on tumme ja filmakiwii karwa.

10. Soam ehk Oniks on mõni kõrd wägga suur, ja mitmet karwa. Tehakse temmast plaskud, tosid ja muud kallid asjad.

11. Odem ehk Karniol, on se punnane lillaka karwa kiwii, kust pitserid tehakse, mis sõrmuste peäl, ehk uripaelte õstas kantakse ja petakse.

12. Jasp ehk Jaspis, on kõrd sedda, kõrd teist karwa, ehk ka hopis kirju; ei mitte selge, waid tumme kiwii; agga lassab ennast

üllemäga polerida, et kui keige selgem pegel
ilgab ja täigib.

Need on need kaksteistkümmend kiwi, mis
Jummala kässo peale, üllema preestri rinnahete
pandi; ning kui ennest ütlime seddasuggu kiwa
mitme ma mäggedes ollewad ja leietawad, siiski
India-ma ommad ifka üllemad keigist, ning teised
koagoniste omma kõlbduuse polest nende wasto ei
jõua.

On weel mitmed ja mitmed teistsuggu sure
hinna kiwid, agga meie ep olle tahnud muid
nimmetada, kui agga neid, mis pühhas kirjas
ülles pantud. Saksa-Itali ja Pehmi maal klasi
teggijad klasi mõnne wisiga wärwiwad ja ärra
lihwiwad, miska teadmata õstjad pettawad, kui
wärwitud klasi temmale ühhe ehk teise kalli kiwi
asfemele müwad.

Et kül Jummala teud, temma lomad ja
lodused, aina immet innimessele näitawad, ja
temmale Jesfanda üpris suurt tarkust ja wägge
kulutawad; siis õmmetige ühhel maal ennam,
kui teisel immet nähha, agga keige ennamiste
Wanna-India maal, nenda, kuidas pärrast
kuulda same.

Agga sest et nüüd kiwidega olleme kimpo
fanud, siis nimmetame weel üht, mis wägga
immeliune ja immelik. Se on

Asbest,

kennest kangast, kindad, mütsid, lambi tohti
ja paperidki tehakse. Minnewal süggisel olleme
issi Darto linnas, nelli pari kindaid, kaks pari
kappukaid, kolm õemütsi, ja kümme sülda kar-
dina paelo, kel topsud õtsas, näinud, kätte
wõtnud, ja kätte ja pähhe pannud, mis keif
sest kiwist ollid tehtud; ja nenda pehmed kui
keige pehmem poomwil. Need ollid Sibberist
totud, seält, kus raua ja wasse mäed on. Sedda
kiwi keigis paigus, kus mäggedes kaewatakse,
küllalte leida.

Asbesti murretakse kui paed, ja näitab
temma nenda wälja, kui willad ehk linnad, mis
lubjaga kokkohakkand, ja kokkopankand. On
ta murtud, siis tedda likku pannakse, et ta tūm-
maks ligguneb; siis kurrikatega pekstakse, ja pär-
rast mitme weega ni kaua pestakse ja loppotakse,
kunni keif lubbi sest wälja lähheb, ja selge kiwi
karwad kui linnad ehk willad, järrele jäwad;
neid willutakse, krasitakse, fedratakse, ja pär-
rast kui kangast koutakse.

Esuugust kiwmi kangast, ehk muud, mis temmast ihjokatte wisi walnistakse, ei sünni kül mitte seijas kanda, sest et ihho sedda ei falli egga kannata, agga sedda muido kül ühhe ja teise asja tarbeks prugitakse, muistisel ajal ennam kui praego. Wanna põlwe Roma rahwas, kel wiis olli, omma surnuid ärrapõletada, nõudsid wärga kiwmi kangast j- ta, et sedda surnolinnaks prutisid, kuhhu surno kehhad sisse mähtisid, kui neid tullese heitsid, sest et kiwmi kangas ärra ei põlle. Ewärrast kui temma mustaks sanud, wisatatakse tedda tulleahjo, et temma jälle walgeks põlleb. Sest et kõrd kallist kiwidest, kelle arrust perliid ka on, olleme hakkand rätima, tahhame siis neist ka üht ja teist teada anda.

Jgga üks tunneb klaasperliid, mis naeste- rahwas kaelas peab, neist ei wõi sin jut olla; agga need

Perliid,

mis kalliks kiwmi arwatakse, ja sure rahhaga lunnastakse, on hopis teised. Nemmad ep olle mitte innimesse tehtud, waid kaswawad ja sünniwad isisüggu konnakarpides, mis Perlmusliks nimmetakse. Need sinnatsed on ehk jõe- ehk merre musliid. Esimest mele maal mitmes

jões ja jermes ka kaunistki leida, nenda kui Tsalinamaal, Kusalo Rihhelfonnas Telg jões, Koiga jermes, ja majal; nenda samoti ka Riamaal, isihärranis mustjões Walga Rihhelfonnas. Kadunud Keisri praua Elisabeti ajal Krono poolsest neid püeti, ning ollid wahhid jöggesid ja jermi hoidmas, kus perliid teadi ollewad. Agga et kullutust ennam kui kasu sest sai ollema, wäeti wahhid ärra, ja jäeti perlipüüdmist mahha.

Konnakarbid kel perliid sees, ja mis jöggedes siggiwad, on wie ehk kae tolli pitkused, agga need mis merres, on kāmblalaiused ja pea sedda wisi, kui hobbose lehtkabi lodud.

Kuida keik teadwad, ellab konnakarbis üks ellajas, kel temma konnakarbitenne, mis ühhes temmaga sünnib ja temmaga kaswab, honeks ja warjuks on. Perlmusliga se nenda sammoti: seal ka ellajas sees, mis kui tores, libbe, ja mitmele kõrrale kōkōpantud solika tūik wälja näeb. Selle ellaja lihha wollide ja fortjude, ehk temma kehha ja karbi kuante wahhel, perliid temma sees kaswawad. Se sünnib nenda:

Kui ellajas omma kahhe kanega karpi lasti teeb, et pitki jõe ehk merre põhja tahhab rōmada,

ja üks liwaterrakenne temma lihha kortsude wahhele juhhub tullema ja jama, mis tem.nale wae-wa teeb, siis ellajas ommast kehast limmad selle sommera umber ajab, mis kowwaks saab, ja aega möda perliks kaswab.

Et se nenda on, sedda sest teame, et kui mõnened sured perlid polest saetakse, liwa-ehk pisiksest krusa terrakest nende süddames leietakse ollewad. Agga need perlid, mis mitte ellaja lihha kortsude, waid temma lihha ja kane wahhel sünniwad, need on läbbi ja läbbi üks, ja ilma sommerata; sest et neid teistwiisi sunnitakse sündima.

Ellawad wee sees tõugad, kelle taggumesse õtfa kruikesed lodud, miska puite ja palkide sisse, mis wees on, haugud lassewad, ja isfi sisse poewad. Sedda se wähhemki meie seast teab; sest et sedda igga pääw nähha saab, kui tähhele panneb. Need sinnatsed ellajad on pisikesed, nenda kui tagguja-ehk seinä-tõuk, mis mõnni kord seinas, ehk piropilpaski, kui üks uür tiksub ja heält teeb, agga kedda arwast nähha saab, sest et ta agga põrmo surune; teised mis wee sees, ehk ka nisama weidid kui seinä-tõuk, ehk ka sõrmegi pakjused ja temma pitkused; kuidä

mitto kord sae palkidest, mis kui õtfa wee sees seisnud, leietakse. Need wümsed on laewameestele soja ma merredes wägga sureks kahjaks, sest et neid seäl paljo, jouawad nemmad, peagi keige uemad ja tublimad laewa ärrarikkuda, et temma ärra ussitab ja kui sõel wet sisse lasseb. Sedda kahju muul wisil ei sa keelda, kui agga selle läbbi, et laewa ni kaugele, kui wee sees käib, ringumber waskfarraga ärralüakse.

Nisuggused wee tõugad kippuwad Perlmusli peäle, ja lassewad haugud temma karbi kanest läbbi. Kui ellajas sedda tunneb, siis temma limmad ommast ihhust wälja ajab, ja püab sellega sedda wigga, mis waenlane temma honele teinud, kõhhtada. Sest limmast, mis temma nenda omma konna karbi loppimisseks ennesest wälja kedab, kaswab aega möda perl.

Innimesed, kui sedda tähhele pannemisse läbbi teada saiwad, õppisid perlmuslid sundima, perlid andma; mis nenda tewad: lassewad penikesse wikkerypuriga, mis selle tarbeks isstarranis tehtud, weikesed haugud Perlmusli kanest läbbi, ja pannewad tedda jälle omma paigale taggasi: aega möda watawad, kui kaugele per-

lid jõudnud, ja kui näwad neid walmis ollewad, wõttawad wälja.

Se mis Perlmutteriks nimmetakse, ep olle muud kui seestpiddine konnafarbi woder; temmast keiksuggused illusad asjad treitakse, nenda kui nõbid, tofikesed ja muud sedda saarnast.

Perlid kauagi kaswawad, egga kõlba neid enneminne wäljawõtta, kui õige walmis sanud: sest et nemmad muido, ei ümmarusse egga kawa polest, täielised ep olle, waid kui santi kaupa põlgatakse. Need kes neid püüdwad, jo peäle tundwad, kas walmis ehk ollemata.

Innimesed, kes perlid merre põhjast wälja towad, on

Tuukrid,

need on nisuggused, kedda lapse põlwest õpetakse ja harjutakse, hinge kawa finni piddama, ja kawa wee al kannatama. On se kül üks wilets põlw mis tuukrile osfaks sanud.

Kui põhja lastakse, pannakse kiwi temma jalga, et ussinaminne alla lähheb, ja pirk kõis temma kaenlaalluste ümber; ninna sõõrmed ja

kõrwad toppitakse ellitud poomwilla toppidega finni, ja üks elliga kastetud kásn kõidetakse temma su ette: kaelakot, mis wõrgust tehtud, ripputakse kaela, ja suur raud kõmmel antakse temma kätte, mista perlmutterid lahti kangutab, mis merre põhjas pealastikko teine teise peal finni on. Mis lahti saab, panneb kaelakotti. Kui tunneb et káueminne ei suida hinge piddada ehk hingamata olla, siis wiskab kiwi árra, mis jalgus; tõmbab nõrikesega, kelle ots ta kaelakotti rihma külles finni, pisikesest kellokest, mis ülleweel wenne ninna peal rippumas. Kui mehhed, kes wennes, kellokest kulewad ellisewad, siis keigest wäest, ja sure ruttoga willetsad ülles tõmbawad. Mitto kõrd kui jälle wee peale touseb, tulleb werri suust, silmist, kõrwist ja ninnaast wälja: egga sa need innimesed wannaks, kes sedda tõed tewad.

Sest et sellesuggu püüdmisega rahwast paljo waewatakse ja hukka sadetakse, on Inglis-mehhed, kes India merres ka perlid püüdwad,

Tuukri kollod

hakkand teggema ja prufima, mista perlipüüdjad põhja lassewad. Se on neil üks wägga tark

nõu olnud; sest et kollo abbiga tuuker nelli ehk wiis tundi, wee al omma tõed woib tehha, ilma et temmal hingamisfe polest pakki olleks.

Tuukri kollo on kui neljanurgeline kindel laud ehk waskarrat kattus, mis tuult egga wet koggoniste läbbi ei lasse, ja ülles feigilt poolt terrawalt kofkolasseb. Kollo sees on üks lauofenne kahhe kõte õtsas kui figelaud rippumas; selle peäle astub ehk istub innimenne, kui kollod kummuliste wee peäle lastakse, ja lähheb temma sedda wisi kuiwalt alla merre põhja. On ta seäl, siis kollo alt wälja tulleb, ja omma tõele hakkab; kui ennam ei suida hinge piddada, kollo alla ruttab hingama, sest et se tühhi weest, kui üks kamber kuiwa ma peäl, ehk temma jäeb ka hopis kollo alla omma tõed teggema, ja perlid forjama.

Et sedda asja õiete saaklime mõistma, tulleb tähhendamisfega sedda selletada: panne wee tower wet täis; wõtta weike küünla õtsokenne, panne sedda põllema, ja laastukesfega wee peäle ujuma: wõtta siis kuiw pang, ehk kaunist kappakatte, lasse tedda kummuliste wee peäle, nenda, et künal temma alla jäeb, ja rõhhu riista, mis tulle peäle olled katnud, toowri põhja: siis sa

näed, et künal wee al põlleb, ja kui riista jälle wälja wõttad, et temma seest kuiw on.

Se on selleparrast, et tuul, mis riista sees, kui tedda kummuliste wee peäle pannakse ja alla rõhbutakse, wele wasto toetab, egga tedda mitte riista sisse lasse tõusta.

Nenda sammoti ons ka Tuukri kollodega, mis nüüd jo hafnatega ja ni märato sureb, kui kaunikesfed toad ehk kambrid tewad, kuhhu kõrraga kolm ehk nelli innimest sisse asuwad, süggawa merre põhja ennast lasfewad, ja wee al tähhele pannewad, ja teiste õppetuseks ülles kirjutawad ja ülles maliwad, mis Jum-mala lodud asjust seäl kui immet nähha sawad.

Kui nüüd wan na Indiad, temma kulla ja kallikowide parrast, feigerikkamaks petakse; siis tedda mu andi ja warra polest weel rikkamaks tulleb kita. Sest et ma omma saartega põhja ja lõune päwapõri wahhel, ma wõe kõhta, se on, otse päikesse alla heidab, on temma üks pallaw ma, kus talwe ep olle, waid ma ühte puhko feige kallimaid ja penemaid andid ommast rõhkest käest jaggab.

Ruffid ja kaerad seal ei siggi, sest need on kestmise soja ma wilja suggu; agga nisud, odrad, riis, suhkur, kohwi, palmi- ja leiva-pu, pifangi-panani- ja poomwilla-wössu, pippar, kañel, mustat ja mitmed muud kallist penikese asja ja wilja seal lõpmata kaswab.

Riis

on se, mis marahwas risitanguks kutsud, ning mis igga saksa innimese majas keif tüdrukud, naesed ja kofkad tundwad, sest et tedda wägga paljo pruigitakse ja süakse. Temma on üks wilja suggu, kelle kōrs hanne sulle paksune pilliroog. Pärrite on temma wanna India maalt, agga nüüd innimesed tedda Läne-India, Itali, Prants- ja Spanja- maal, nenda kui muilgi, paljo külwawad, ja head leikust sawad. Temma tahhab wägga wessist ja õige luhha maad, mis kewwade wee al seisab.

Jürri kuul tedda külwatakse, ja kui ta tõusnud ja kolmat lehte ajamas, siis jälle pēidu kahhest nāddalast wee alla pannewad.

Nelli kuud pärrast külwi on temma walmis; siis sirpiga leigatakse; äggeda päwa kās kuima-

tasse; hārgadega tallatakse: pärrast risi-weskil, kel pu kiwid on, nahhad inwade peält ärrakro-witakse, ja salwe pannakse.

Need mis merre kaudo kaugele male, nenda kui meile ja teistele, kaubale wiakse, kuiwatakse kõrwaste ahjudes, mis raud lehtist tehtud, sest et nemmad ilma tulle kuiwatamata kauge tee peäl läppastaksid ja hukka lähheksid. Sellepärast nemmad nenda kõrwad et hamba al kōggi-sewad, egga ialgi iddane, kui neid mahha pannakse.

India rahwal on temma peawiljaks ja muist iggapäwaseks leiwaks: õmmetige iggal aastal mitto kümmed laewatāit majale kaubale wiakse; fennest on nāhha, kui wägga temma kaswab, wodab ja mōedub. Aetakse temmast ka kallist wina, kelle ninmi Arak; ning puddel praego kaksteistkümmed rubla maksab.

Suhkur

mis keif innimesed tundwad, ja tedda teadwad maggusa ollewad, ei sünni mitte ei nenda walge egga walmis, kuidas tedda poest nāeme todawad ja õstetawad: on paljogi tõed ja waewa temma

Kallal, enne kui sesugguseks saab, et tedda sünnib pruvida.

Temma pärrisma on Jdda-India, agga meie päwil tedda keige rohkemaste läne-India sare mail harritakse. Kaswab temma ka Spanjas ja Itali maal tule käes, agga ei mitte majal Europas.

Üks pilliro suggu, mis Suhkru-pillirooks õigatakse, annab sedda, mis kui suhkruõstame. Sesamma kaswab westsisfes maas, kahhe ehk kolme sülla kõrguseks. Temma on kui mugi pilliroog, agga paljo paksem, ja temma wahhed on õrsast õrsani weddelad maggusad täis. Et sedda kätte sada, leigatakse pillirogo, kui maggus walmis sanud, ja wiakse suhkru-westile, mis ehk hobbofed, tuul ehk westi käima pannewad. Agga need westid on nenda tehtud, et kaks sisse tappitud raud trulli peälastikko lihti teine teise peäl, üks üht, teine teist tau, ümberkäiwad. Nende wahhele lastakse pillirood, ja kui trullid neid sisse kiskunud, siis maggusad, mis sees, wälja pigistawad. Trullide al on rennid seismas, kuhhu maggus sisse lähheb, ja sure laia, agga maddala serwaga wask karlasse jookseb, kus tedda ni kaua kedetakse, künni westi,

mis tedda weddelaks teeb, hopis ärrakeeb, nenda, et maggus kui üks kuiw liiw karla põhja jääb. Sepse on, mis liw-suhkruks ehk suhkru-liwaks ehk Moskobadiks nimmetakse, ja sure tündrite sees läne-Indialt meie, ja mu ma Suhkru wabrikuile tuakse, kus tedda mitmele ja mitmele kõrrale, kord lubja wee, kord härja werrega kedetakse, ja wimaks munnadega klaritakse ehk sellitakse.

On ta õige puhtaks sanud, ja hopis walmis kedetud, siis tedda kui weddelad tainast pottide sisse tõstetakse, mis serwast laiad ja alt terrawad. Kui ta seal sees angunud, ja ni kõrwaks läinud, et tedda wõib wälja wõtta, siis palla was tubbades kuiwatakse, ja kui walmis; sinise paperisse kōidetakse, ja kaubale wiakse. Se wiin, mis Rummi nimme al käib, ja Puntsi tarbeks prugitakse, tehakse sestammast pilliro weddelast maggusast. Jamaika sarelt tuleb keige parem: se on se Jamaika Rum. Pudel maksab nüüd, nelli ja wis rubla. Moskwas, Peterburris ja Rias on mitmed suhkru-wabrikud; Tallinas üks ainus, agga mis paljo suhkru teeb.

Disuggused Wabrikud tahhawad paljo puid,

ning et läne-India sared pissut metsa kaswatawad, ei sa nemmad seal omma suhkru-lüwa suhkruks keta: waid müwad tedda torelt senna, kus puid kül, et suhkru-wabrikuid wõib piddada.

Rohwi

pärwis sündimisse paik on Arabia ma; sealte tedda widi Wanna-India, ning siit jälle läne-India male, kus ta nenda siggib, et keif mailmad temmaga täidetakse. Urwast meiegi maal primeest ehk primehhe irtskud leida, kus tedda ei peaks prugitama.

On se kül üks rahasoja ja warrakautaw tühhi maius, mis rahha kottist pettab, agga kõhtu ei täida, egga innimest ei toida. Rüksib weel pealegi suhkruud, ja head rööka fort, kui su pärrast peab ollema. Rahtad, kus sees tedda keta; kannud, kuhhu sisse tedda wallada; tassid, kust tedda rübata; ja pannid ja weskid miska tedda põlletada ja jahwatada, jägo nimmetamata, et kül neidki rahhata polle sada, ning mis, kui õrnad riistad, peagi kulluwad, katki lähewad, ja mända kullutust tewad.

Olleks ehk kohwi weel terwisele kasuks, siis

ehk sedda maiust weel sünniks wabbandata; agga sedda temmast ei wõi kita, sest et keif mõistlikud ja targad tohtrid sedda temmale süüks andwad; et ta terwist ja rammo aega möda wäghendab; mis jo sestki tunda; et, kui ta lahja on, kõhtu panneb kollisema ja tedda lahti teeb; ja, kui liig kangeks tehakse, und kautab, ja innimest panneb wärrisema.

On mitto kerd nähtud, et innimesed kauagi kuddusid, ilma et tohtrid olleksid õskand arwata, mis wigga neil pididi ollema; jartsid wimaks kohwi-prukimist mahha, ja said ilma arstimata ja tohterdamata terweks.

Olleks siis kül wägga sowida, et se rahha ja terwist kautaja maiastaminne saaks wäghenema; ning et se, kes tedda weel ep olle haffand prukima, tedda jättaks kus ta on. Naeste rahwas tahtwad wägga himmulised temma peäle olla, isstarranis nisuggused, kes linna paigus ellanud, ehk sakste jures teninud; ja on temma jo mitmes paigus meie ma rahwa melest wägga armsaks sanud.

Wõib se wäghem peagi arwata, kui paljo rahha selle tühja kauba eest wõerale male lähheb,

kui kuleb: et igga aasta Peterrurri, Ria ja Tallinna kaudo mitto sadda sured pole säilitusfed tündrid kohwiga sissetuakse. Iggas tündris on tuhhat, ehk poolteist tuhhat naela. Saab aasta õtfa, kohwi ka õtfas; ja teised laewad jälle teist kohwi peale towad. Odawamalt sel ajal parremad kohwi ei õsteda, kui poolteist Rubla nael. Digo se nüüd mees! kes sedda summad üllesarwab, mis temma eest wäerale male lähheb, ja meie maad rahhawaeseks teeb.

Ennemuistse pälwe rahwas kohwid ei tundnud, egga teadnud tedda ilmas ollewad: agga nüüd saab liggi kolm sadda aastad, et tedda hakkati prukima, ja se tulli nenda:

näggid üksford õitfelissed Arabia maal, kitfi ühhe weike pukesse kallal näriwad ja temma lehti söwad, ja peagi pärrast sedda hüppawad ja kargawad, kui olleksid põratseks ja hulluks läinud: agga teised kitsed, mis mitte pu kallal käinud, ollid keik rahholiste maas. Mätlesid kõhhe õitfelissed, et selle pu kore ja lehhe rammo lojusid nenda ärksaks ja ellawaks teinud, et ei kestnud kargamata egga hüppamata paigal seista: sest siis läksid isse katsuma, kuidas nende ennestega luggu pididi minnema, kui selle pu foort ja tem-

ma lehti mekkisid. Wätfid siis sühhu, närrisid, ja tundsid kõhhe und lahkuwad, ja keik meled ärksaks sawad. Näkisid sedda teistele, ja jooksis kõlla peagi läbbi keige Arabia ma, et nisuggust puud leitud, mis und ärraajab, kui tarwis walwada. Hakkati tedda siis istutama ja sure murrega harrima.

Kohwi-pu on sülla, ehk kui õige suur, poleteise sülla, kõrgune; ja tünwist kolm ehk nellitulli paks. Temma õksad on kui pole sülla pitkused pajowitsukesed, ja lehhed ümmargussed. Igga lehhe pari wahel kaswawad kaks ehk kolm õiekest, kennest pärrast punnased marjad, kui meie kirjid, sünniwad, kel kaks kiwul ehk terrakest sees, mis meie kohwi-oad ütleme ollewad.

Kui marjad küpsed, siis pannakse liinad pu alla; rapputakse tedda, et marjad mahha sadawad: kuivatatakse neld päwa käes; ja kui kuivaks sanud, siis trullidega terrifessi wälja sünniwad, puhastawad, ja turrule sadawad.

Pippar

mis ülle keige mailma kui tarwitsetawad kaupawetakse, tulleb wanna India maalt. Temma

põsad kaswamad pea sedda wisi kui meie tappud, ja temma wädid, nenda sammoti kui tappo wädid, ümber teiwast joofsewad, mis libbamiste ma sisse lüakse ja loka painutakse ehk kõwverdakse, et marju õipsamalt kätte sada ja noppida. Marjad on punnased, agga kui kuwatakse siis mustaks lõwad, ja nahk lähheb kortsu. Walge pippar, on sesamma must pippar, muud kui et agga nahk peält ärra aetud; mis nenda tewad, et pipra terrakesi merre wee sees leotawad, ja kui must nahk peäl lahti lõnud, kätte wahhel tedda peält ärrađeruwad.

Pippart prugitakse mitmes roas, ja mitmes arstimisse rohtudes; kõhho wallus ja muus haiguses. Agga tulleb teada, et mitmed ännetus- sed sennest sünniwad, kui teadmatad innimesed tedda külmas tõrwes, rinnahaiguses, ehk kui kõht ummuses ehk punnases, winaga sisse andwad ehk sissewõtewad. Kui sedda tehakse, siis se maksab nisamma palju, kui peaks surma rohto sisseantama ehk sissewõtetama.

Kannel

on kanneli pu koor, ning petakse tedda õiguse polest wägga kalliks, sest et temmal suur arstija

rammo sees, ja wägga kallis hais jures. Prugitakse tedda Aptekides; tehakse temmast kallid riigad, pulbrid ja elli, mis tohtrid innimesetele mitmes haiguses sisse andwad. "Ommitige ei pea tedda, ei ka Musfatid, ei ühhesgi haiguses tohtri nõutamata koggoniste sissewõtima, agga tedda prukima, sest et suurt kahju haigele sest wõib tulla. Temma elli on wägga sures hinnas. Maust on temma wägga armas, agga tulline; sepärrast tedda ka mitmesuggu rogades prugitakse: agga ei kõhhi sedda palju wõtta, sest et liig tulline.

Õggas rohhopoes tedda müakse, ja näeb ta wälja, kui penikesse leppa õsofessesse allumenne koor, mis putke kookuwand. Et temma kui weike putkekene wälja näitab, on need, kes Piibli ramatud ma teie ümberpannid, Prohwet Jeremia ramatus 6 peat. 20 sal. tedda ro hho putkeks kirjutand; agga Siraki kartusse ramatus 24. peat. 17. sal. tedda õige nimmega Kanneliks nimmetakse. Jo wannast, ja wanna seadusse ajal tedda, temma kalli haiso ja headteggewa rammo pärrast, ni samma kalliks kaubaks arwati, kui praegogi. Teises Moosese ramatus 30 p. 24 s. kakis Jummal Kannelid pühha toja suitsetamisse rohhuts wõita, ja sedda

reiste rohtudega seggada. Kanneli- pu ei olle surem kui sarapu, ja ajab paljo wõsufeksi jurest ülles: neid, kui kolme aastaseks sanud, leikawad mahha; korwad, ja wõtwad temma kolmat, se on: temma allumest ehk pinnakoort, kuiwatawad sedda ja müwad; ning sep se on, mis kui Kannelid üllewägga kalliks petakse.

Muskat ehk Muste

on ühhe pu willi, mis kirjipu surune; kannab õunu, mis ei wõi süa, sest et suud kokkofisuwad: agga nende sees on kiwi, mis, kui õunad walmis sawad ja lõhkewad, wälja kukkub. Selle kiwi terra on se kallis muskat, mis pisut surem kui räästa munna, ja rogadas ja mitmes arstimisse rohtudes ni paljo prugitakse ja ni kallist müakse.

Palmi- pu

on wägga immelinne omma kaswu ja wilja polest. Pühhas kirjjas sellega keiksuggust õune, au ja siggidust tähhendakse; ning ütleb Siraf ommas tarkusse ramatus, kui tarkus isi ennast tidab, 24 peat. 15 sal. nenda: ma ollen kõrgeks sanud kui palmipu jõe kalda peäl:

ja kui 92. Iaulus waggade õune kitust loeme, siis 13 salmis sedda sanna leiame: kes oige, peab haljandama kui palmipu.

Sesamma kaswab merre- ja jõe kallaste peäl, ehk hallikate ümber hallikma paigus, sest et temma paljo wet tarwitseb, ja saab kahheküanne, ehk kahhekümne wie sülla kõrguseks. Õkse egga koort temmal ep olle, waid temma kaswab sirge ja paljas ülles, kui üks laewa mast. Üllewel õrsas on kolme ehk nelja sülla pikkused, ja kahhe jalla laiused lehbed, mis ümber latwa ma pole tummardawad, ja õkse armsad warjoteggewad katust temma õrsa lowad. Selle lehhelattuse al kohhe latwas, selle pu willi koskub, mis on pähkild, agga suremad kui innimesse pea. Need on esioõrsast keige selgemad ja maggusamad rööska pima täis, mis wägga armsaste jahhutab, hästi toidab, ja wägga terve on. Kaks innimest, kes janno waewas, sawad ühhest pähklist omma jannu õrsa.

Kui pähkel tumma hakkab loma, siis piim, mis sees, kokkolähheb, ja wimaks tummaks saab, mis nenda maggus kui mandli terra. Sedda süakse torelt, ehk tõukawad tedda ka weega, ja tewad temmast pima; ehk lassewad tedda kui-

waks sada, ja siis sedda kallist palmi-elli temmast valmistawad, mis wõi asemel prugitakse.

Seddafinnast palmisuggu hütakse kokospalmiks, ja temma pähtlid kokospähtlik. Rajal temma ei siggi, kui seal, kus keige pallawamad maad. Temma pu kölbab ehhitusse: ja igga suggo tarbepuuks: lehhed wõtakse kätust tehha, ja temma pähtli forest treitakse kausid, karrikad, tosid, karbid ja muud illusad riistad.

Sest et temma nenda, kui keif India-mapuud, lõpmata ja ilma wahhepidamata haljandab, õitseb ja wilja kannab, on temma sealatse rahwa ütlemata kasuks ja heaks Jummalast fenna köhta lodud: sest et nisuggust toitu annab, mis innimest sähherdusses palawas, kui seal, jahhutab, finnitab ja kosutab. Tulleb ka weel sedda mis

Tatli-palmiks

kutsuwad, siin köhhas nimmetada. Se on sedda samma suggu; kui se teinegi, muud kui et willi pissikenne, ja mitte surem kui weike sõrme pitkane tõrukenne, kel maggus tum, ja seile sees

pitkergune kinnikenne. Sedda wilja India, nenda kui muil palawail mail, määratumalt kaswab ja siggib, nenda et sure rahwa maiuseks tündrikaupa meiegi male tuakse. Sedda seal, kus sünnib, kui leiba prugitakse, ja toidab igga päew tuhhande tuhhandet.

Sago-palmid

tulleb Issanda tänno wäärt armo andiks arwata. Nemmad ei kaswa kül mitte nenda kõrged kui kokospalmid, agga on paljo paksemad, ja seest õned kui meie linnopuud. Et nemmad kül õned, siis nemmad õmmetige mitte tühjad ep olle, waid on südda sees, mis tünna kui taigen, agga kus paljo narmaid sees.

Kui pu kuus aastad wannaks sanud, siis on südda walmis ja södaw willi. Naitakse siis ma rajalt mahha, ja saetakse süllapitkusiks pakkuiks, mis lõhki aetakse, et süddant waijawõtra, mis kunnade sisse pannerwad, ja hästi weega sõtkuwad, et keif narmad, miis sees, lahtiarrunewad: siis kui kõrti sõelade sisse tãstawad, labbi-lassewad, ja astjatesse kurnawad. Paks heidab põhja; wesi mis peäle jääb, kallatakse mahha; ja siis mis põhjas, kui sepi, noaga wälja leika-

wad; sedda kuiwatawad, ja kui leiwa jahhu lei-
waks sötkuwad.

Agga sedda mis merre kaudo wõerale male
kaubale läkkitawad, kõhhe nenda rõsifelt, kuidä
astjast wõetakse, kättega traat sõela läbbi öeru-
wad, ja raud ahjus kuiwatawad; siis ta nenda
wähjanäitab, kui suitsetanud ehk tolmotanud öddra
terrad: ning needay need on, mis rohho podi-
des sago nimme al müakse. Tēhhakse sennest
mitmed road ja fogid; agga keige ennamiste hai-
gesuppid, sest et rammo ahnab ja kosfutab.

Sest et palmid ni paljo head innimesele
pakkuwad ja annwad, neid pühhas kirjas kui
tännowäärt Issanda armoandid sureks kidetakse:
ning kui Jummal prohwet Joeli su läbbi pattust-
põrmist lastis kulutada, ahwardas temma 1 peat.
12 sal. palmipuid ärrakuiwatada, kui Israeli
rahwas meleparrandamist pididi wiwitama; mis
siis kül üks öige, agga ka üks hirmus nuhtlus
olleks olnud.

Leiwapu

on keskmissē ninepu surune, ja kaswab Jddain-
dias ja temma sarematl keigis paigus. Et ta kau-

minne seisa, kui kuuskümmend ehk seitseküm-
mend aastad. "Diguse polest on temma selle
nimme sanud, mis innimesed temmale andnud,
sest et selged leiba kaswatab.

Temma kannab sured pumbud, mis sure-
mad kui meie parrajad melonid, ja wähhemad
kui meie suremad kurbised. Sel wiljal kauni-
kenne koor peäl, agga seest on temma maggu-
sad taignad täis, mis sedda maggu, kui kede-
tud öunad. Et ta maggus kül, siis ömmetige
torelt tedda paljo ei töhhi süa, sest et kõhtu rik-
kub: selleparrast rusfika surused kakkid temmast
tewad; lehtede sisse mässiwad; ahjus küpseta-
wad, ja kui keige walgemad ja maggusamad pag-
gari saia wäljawöttawad. Pannewad tedda ka
leiwaastja hapnema, ja siis kui muudki leiba
tewad.

Wiis puud andwad nipaljo wilja, et üks
innimenne omma täit aasta mona saab.

Pisangi = wõssu

annab wanna India rahwale ka armsad toido-
wilja. Temma ei sa weel täis poleteise sülla kõr-
guseks, egga kesta kaueminne kui kaks aastad;

siis on temma willi walmis, ja ta isfi kuiwab ärra.

Temma willi on sedda kama ja wisi kui sured kōllatad ügguritsad; agga läbbi ja läbbi tūma ja maggus kui õuna taigen mis suhkroga segatud. Süakse tedda torelt; ehk lassewad tedda ka kuiwaks sada, siis temma kōkkokuiwab, ja seest aina suhkruks saab; ning nenda tedda siis kui walmist roga, kauagi wõib piddada.

Poomwil.

Kes nenda teadmata olleks, et temma poomwilla rätifuid, kummakad egga poomwilla riet ei tunneks, ehk poomwilla ial polleks näinud? Meid asju se wähhemgi meie seast sagedaste juh- tunud näggema, kätte wõ:wa, ehk weel õstmagi: agga, mis poomwil on; kust ta tulleb, ja kuidas ta sünnib; se küll meie suggu rahwal pea keigil teadmata.

Poomwilla peaks õigusse polest puwillaiks nimetatama, sest üks wõ:su ja ka üks pu tedda annab. Wõ:su mis sedda willa kannab, mitmel sojal maal, agga poomwilla - pu aina üksi Wanna - Indias kaswab.

Temma on maddala kaswuga; ja kui temma ärraõitsnud, siis õuna surused nuppud kaswatab, kel näht peäl, mis, kui ärrakuinud kauna kored wäljanaitab.

Nuppud on täis walged willa, kus seemne terrakesed sees: agga wil isfi nenda kōwaste nappus, et ta kui üks toppitud näht pal kaes tunnukse ollewad. Sawad seemne terrakesed walmis, siis näht lõhkeb, ja annab willale me- lewaida kerkida, ja kuskmissel takkõnla suru- seks minna. Müüd temma walmis; wõetakse agga terrakesed wälja, ja siis krasitakse; nenda kui müüd willa kdratatakse, ja kangaks koutakse; ehk sadawad tedda ka kedramata kau- bale.

Mitto sad:da-tuhhat leiwiskad poomwilla iggal aastal Europa male tuakse, sest et poomwilla riet paljogi tarwitakse. Need kallid sit- sid, hamannid, kallinkorid, nankinid, kattunid ja muud, mis igga üks tunneme, ja omma naesterahwale pälliks, ehk mu ehteks õsta- me, on keif poomwillast tehtud. Iggal maal keif poed nisuggust kaupa täis, ja India maal, kus koggoniste linna ei harrita, innimesed müüd ei pea, kui poomwilla fartsiid, ning on temma

seäl linnase riide ohto. Sennest wõib arwata, kui palju tedda ma peäl leida, sest et temmaga feik mailmad täidetakse.

Agga mis õigusse polest tulleb immeks panna, se on se: et innimesed tedda nenda perikesses jõuawad kedrata, et se penikenne poomwilla niit, miska saksa naeste rahwas omma penikessed õmblused õmbleb, ja ommad walged rided ja kraed ajab, nelja ja wie keerne on. Egga siis lõng, kui temma alles keramata, jämmedam wõi olla, kui üks ämlikosiid, ehk juuksekarw.

Raswawad Wanna-India maal ja temma metsades, weel mitmed muud immestamisese wäärt puud, rohjud, jured, wõrsud ja taimed, mis feik ei wõi nimmetada: sago sest siis kül ollema, mis seiesadik ühhest ja teisest seälatsist lodustest olleme juttustanud; ning arwama iggäüht sennest märko kül sawad, et India-ma rikkam kui feik muud, ja omma annete polest feigist üllem.

Sellepärast et temma ni rohkest ja ni üllewägga Jummalast õnnistud, on mitmed kirjatundjad arwand, ja mõnned nende seast sedda kõrwastki püüdnud toetada, et Wanna-India maal ennemuiste ärrafaddunud parradis olnud,

kushu Jummal meie esiwannemid, Adamad ja Ewad, pannud ellama. Teised kes seddasamma uskusi, arwasid leiwapuud, kennest üllemal olleme kirjutand, selle ärrafeeldud pu ollewad, kelle wiljast esiwannemad, üle Jummalale kelo, ja temma kasso wasto sõiwad, ja pattolangmisse süga ennast koormasid.

On kül tõssi, et need sured maud, mis India maal, tännagi päew leiwapu wilja wägga armastawad; pu õisa ülles rõnniwad, ja temma wilja maiaste sõwad.

Nipaljo Wanna-India lodustest: räkigem nüüd lomadest, mis seäl kui koddomaised ollemas ja ellamas.

Elewant.

Kui Wannas-Testamentis Makkabeide 1 ramatus 6 peatükis loeme, et kuningas Antiofus Cipator, Juda wasto lähnud sõddima, ja ütlemata wägge kofkofundinud, kelle arrus kolm kummend ja kaks Elewanti olnud, mis sõa tarwis õppetud: siis seäl nenda leiame kirjutud:

1 Makkabeide ramatus 6 peatükis
salm: 34. Ja elewantidele näitsid nemmad

punnast wina-marja ja mori-marja wina, et nemmad neid sõtta pidid walmistama.

35. Ja nemmad seädsid need lojusfed wä-hulskade sekka, ja pannid igga elewanti jure tuhhat meest, raud ridega, mis rōngastest tehtud; ja wask kũbbarad nende pähhe, ja wiis sadda rüütliid olli igga lojusse jure pandud.

36. Need ollid, sedda möda, kuida aeg andis, seäl, kus ial se lojus olli; ja kuhhu ta ial läks, läksid nemmad ka: ei nemmad seisnud temmast ärra.

37. Ja nende peäl ollid pu-tõrnid, mis tuggewad, ja igga lojust katsid; ja ollid riis-tapudega ümber ja ümber kinnipandud: ja igga lojusse peäl olli kolm neljatkümmend tuggewad meest, kes nende peält sõddisid, ja üks India-ma mees, kes ta jures õppind.

Immestelleb kũl inimenne kui sedda küleb, ja tahhad ka kui uskmatagi näidata, et ühhe ainsa lojusse selga kolmkümmend kolm sõddijaid mahtunud, ja weel pealegi üks India-ma mees, kes temmaga õppind; ja wõtats wahhest mõni teadmata ja kitsiku arwuga

sedda ehk weel wallekski panna, kui mitte pũhha firja tunnistust temma kätte polleks annetud.

India-ma on nenda kui ennemuiste praegogi weel alles Elewantisid täis, mis meie põlwe rahwale seddasama immet näitawad, mis jo wannascki temmast nähti ja kuuldi. Sesama lojus on ilmmärato kehaga Jummalast lodud, ja nähtawas ilmas malomade seast keige surem, ja mele ja tarkusse polest, keige ellajate seast keige targem; nenda, et üks meelinne innimenne, kes tedda näeb, pũhha Lawetiga tunnistab ja ütleb: Oh! kui sured on so teud Jehowa! — wägga süggawad on so mõtted! — laul 92. salm 5.

Keif, mis temmast lähheme kulutama, se keif aina selge imme. Elewant on pärrite pal-lawa Jdda-India-ma lojus: leietakse tedda ka Ahwrika-maal keigis paigus, agga se on teist suggu ja feltsi. Temma kehha on ütlemata suur; temma jallad parraja mehhe kõrgusfed, ja tuggewa mehhe paksusfed. Lähheeb kaunis mees, kũbbar peas, kummardamata temma kõhho alt läbbi, ja on temma kõrgust, ma rajalt seljapinnani, poolkolmat sũlda.

Need Elewandit, mis Persia kuningas, Sah Naddir, 1745 Peterpurri, kaddunud Reisripraua Elisabetile meleheaks satis, ollid weel suremad: pudus agga pissut kolmest süllast.

Naskusfe polest on teada, et nisuggune el-lajas seitse ehk kahheksa tuhhat naela kalub: mis nisama paljo teeb, kui peaks kakskümmend nelli nuumharga, ehk sirkasid, kalo peäle pandama.

Temma jallad on kui paksud lihha tampid ehk sambad: egga wõi ka penemad olla, sest et muido sedda määratumad kehha ei suidaks kanda, egga temmale toetusseks olla. Jallalawwa ei olle koggoniste nähha, sest et sääрте lihha, mis kottis rippub, tedda ärrawarjab: agga on wiis künega warwast igga lawwa ärsas, ja jallatallad keige riighedama sarwtallaga ötse kui rau-utud.

Pea tahhab kehha wasto kui wähhene olla; agga kõrwad rippuwad kahhelt poolt, kui ilmlaiad kuktelöppused, ehk kui sured rõura nahhad: neid temma ligutab, kui wihasseks saab ja jooksu heitab; ja siis nenda nendega plaksutab, kui peaks suurt linna lödama.

Silmad on pissikesed, agga wägga terrased, ja naitawad selgeste ülles, et temma wägga

melelinne loom on, kes keif terraselt tähhelepanneb, ja pea kui innimenne meelt möda keif öskab ärramöttelda ja ärraarwata.

Agga temma lot on immelikum kui immé. Se on ötse temma peälminne mok, ehk temma ninna, mis kui üks poolteist süllane tolf temma kahhe määratuma kihwade wahhel, mis kahhelt poolt suust wälja tullerwad, mahharippub. Ülewelt on temma ni paks, kui ühheksa ehk kume tolline palk, agga lasseb ötse pole penemaks kokko, nenda et eest-ötsast ennam ei olle, kui kolm tolli.

Se on temma keige kallim ja tullusam lige, mis seest hopis önes. Sellega temma immet ja immeteggušid, müist kui innimenne omma kättega, teeb. Mofkad, mis lotti suus, kui širmi prugib; ja on temmal nende sees nisamasuggune ärgas tundminne, kui innimeselgi omma näppo-ötsades. Et se nenda on, sedda keigist sennest selgeste nähha ja tunda, mis ta ial temmaga teeb.

Öts, kus lotti su, on kummer kui üks weike kauši-ehk kuppakenne, kuhhu nidikerra siffemahhub; serw on ümberaetud, nenda kui sea-kärs, muud kui et agga pakssem ja surem, ning seepse on, mis lotti mofkaks kutsuwad, miska nisug-

gust tõed teeb, kuidas innimenne omma sõrmedega. Sellega temma lilli noppib ja neid kimpõ kõidab; keige penemad rahha maast üllesvõttab; paela sõlme löeb; ehk sõlmest lahti teeb; pudeli peält forki ärra võttab; võtmega luffu lahthja kinnikänab; panlaid lahthivõttab ja kinnipan-
neb, ja weel muud immet teeb.

Mõnnifõrd, kui tahhab innimest, kes tedda narrinud, ilma temma wiggata farristada: tõmbab lotti täis wet, ning sedda kui keigefangemast tulle-priifist, kahhe-ehk kolmekümne sammõ peält innimesse peäle purskab, wahhest ni jure wäega, et tedda ümber ja ümber paiskab.

Nisuggune tark meel sel lomal, ja nisuggune immelik jõud ja tundminne temma lottis, ja õmmetige ellajas isfi ihho polest näoto ja roppo kehha ja kujoga lodud. Rael on nenda lühhi-kenne, et pea muist kui kehha külles; su on kuroo al, seäl kus tolf ehk lot keige paksem. Kummalki poolt suust tulleb kihw wälja, mis ni paksa ja nisamma pitk, ja ka nenda sammoti painus, kui ümmargune ja tahhumata ree tallapu, muud kui et agga õrs terraw. Se sedda annab, mis elewanti luuks nimmetawad, ning kennest treialid, tislariid ja muud, keisfuggust kallid asju te-

wad, mis wägga sures hinnas. Temma on walge kui lummi. Klawerite walged sõrmulised temmaga woderdud ehk wurneritud. Rihwad on jurest õrsani, süld ja kaks jalga pitkad: nendega temma omma waenlaest läbbiajab.

Temma nahk on tuggewa tallanahha pak-sune: agga et ta kül sesuggune, siis õmmetige õrn ja el kül, et lõmist kardab, ja kärblased, parmud ja säsed temmale waewa tewad. Kui linnud temmale asju ei anna, siis murrab sure puõksa mahha, ja sellega neid ennese kallalt ärraajab. Karwa temmal seljas ep olle, muud kui et arwaste siin ja seäl mõnned ükslaesed harjus-sed seisawad. Temma silma riipsed on jalla pitkused, ja parraja raud = sukkawarda paksumed. Sabba ei olle pitkem kui kõrwad; temma õrsas näphtaks suur top ehk kimp offaid ollewad.

Nisuggune pärrato ja määrato lojus, mis nisamma suur, kui olleks kaksikümne ja nelli sirtakid kofkõwallatud, tarwitseb kül paljõgi ommaks üllespidamisefks. Olleks temma kiskjas ehk murdjas, kui hunt, karro, lõwwi, pardel ehk tiger, kes Jummal! tedda siis jaksaks raita? — Murrats tõepolest keif mailmad ärra, ja häwitatks ellajate -, wimaks innimessegi-

fuggu ma peält ärra. Agga Jffanda tarkus sedda nenda seädnuud, et ta sellega leppib, ja sellega enast toidab, mis ma kannab. Söeb rohto, heina, pu-lehti, wõsfukesfi, riisfi, ja muud, mis kui kelle sarnast leiab. Reik toito mis wõttab, lottiga kui kärega suhhu panneb. Kui puõkse ehk lehti tahhab süa, siis enne weel kui mahhamurrab, kõwaste neid peksab ja rapputab, et sippelgaid ehk muud suhhu ei saaks; ehk kui ämbliko wõrkü külles näeb ollewad, siis sedda ärranõttab ja ärrawistab. Söeb temma kül paljogi, kuida iggüks temma kehha jarrele jo ennefestki mõistab arwada. Need mis koddosed elewantid, neile päwas sadda naela risiputru kedetakse, kennest kaffud tewad, ja temma ette pannewad. Need kaks, mis üllemal olleme nimetanud, ning mis Keisriprauale meleheaks ollid läkitud, saiwad päwas nellikümmend naela risiputru; nisamma paijo leiba, ja seddasamma wõrt keige parremad lehtheina; peäle sedda weel üks Wedro, ehk kaksteistkümmend topi, jodawad-wina.

Reik muud ellajad wina ja muud fanged jomaaega kui surma kardawad, agga elewant neid armastab, sest et ütle mata winamaias. Sepärrast, kui tedda tahtwad sundida, et ennam

peab teggema, kui õigus küsida; ehk et warmalt ja jõudsalt peäle peab hakkama: siis temmale winapuddelid näitawad, ja tõutawad temmale anda, kui tõ walmis sanud. Ruttab siis keigest wäest.

Sesamma assi meile sedda üllemal nimmetud koimat salmi neljatkümmend seltetob, ja annab mõista, mis se tähhendab, kui seal loeme:

Ja elewantidele näitsid nemmad winamarja- ja morimarja-wina, et neid sõtta tahtsid walmistada. Seon: ollid parrajaste waenlase peäle minnemas, ja temma peäle hakkamas, ning näitsid elewantidele wina, mis pärrast kui palka meleheaks pididid sama, kui lahkingis julged ja wahwad pididid ollema.

Agga Jummal parako! kui temma pärrast ei sa, mis tõutati; ehk kui temma sedda nenda ei sa, kuida sedda temmale näidati, siis innimest, kes tedda pednud, seälsammas paigas tappab, ehk kui selkõrral temma käest peaseb, aasta, kahhe ehk kolmegi taggant, kui ettejuhhub, õisa teeb.

Narrimist, pilkamist, lõmist ehk wähhemadki liga temma koggoniste ei jalli egga kann-

ta: et temma kül sedda sureks ei panne, kui pis-
sikesfed lapsokessed, kes temmaga õppind, tedda
näkkawad; tse kui mõistaks, et rummalad ja
lapsemelega lomad ommas wallatusses ei tea
egga mõista mis tewad: agga kui õmmetige wah-
hest nende peäle wihhaseks saab, siis nattifest
wet omma lotti tõmbab, ja nende filmi purskab;
ehk wõttab ka witsukesse, ja tõmbab sellega paar
kõrd möda reisi, et temmast seiswad, ja ärra-
lähewad. Wanna innimessele sedda armo ei
te, waid tedda surnuks löeb ehk wiggaseks teeb.

Patawia liinas, mis Hollandi kunninga
päralt, agga India-maal on, ellas üks rätsep
seäl ulitsal, kust Rubberneri elewantid läbbikäi-
sid, kui jomale läksid. Se innimenne armastas
õunu; ning sellepärast neid ikka omma tõelaua
peäl piddas, mis hakna al seisis, ja kus isfi peäl
istus. Üks neist elewantidest, mis igga päew
temma hakna alt mödaläksid, armastas õnu
nenda kui rätsepki, ja wõttis iggakõrd, kui möda
läks, õuna ehk kakski, sest et haknad lahti peti.
Sallis innimenne sedda esisõstast; agga kui pal-
sumata wõeras wimaks liig julgeks läks, egga
ennam kahhe ehk kolmega tahtnud leppida, tulli
innimesse meel pahhaks, ja pistis nõelaga ellaja
lotti. Tojus läks lausumata jõe; jõi omma

janno õrsa, agga tõmbas ka weel peälegi lotti
täis wet. Kui rätseppa hakna alla sai; jõi seis-
ma, ja purskas sedda, mis kasa olli tonud, in-
nimesse peäle; fastis tedda, temma õmblust ja
tubba märjaks et ujus.

Temma on wägga tasfane ja ärda südda-
mega loom, kes kellegi peäle ei tulle; olgo siis et
tedda ärritakse, ehk et temma jookso-aeg on, ja ta
mitte polleks liggi sanud. Heaga wõib keige wah-
hem lapsokenne tedda sundida kuida tahhab; ja
kes hårda, lahke ja ella wisiga temma ümber
käib, sedda keigest süddamest armastab, temma
pole hoiab, ja temma eest seisab: agga kes sedda
wähhemadki head temmale teinud, sedda ikka
mällestab, egga ommas keige tullisemas wih-
haski sedda unnusta, et sesuggune temma hea-
teggija olnud. On temma kül wägga auahne,
ning näitab nenda, kui peaks innimesse käest,
kedda tenib, sedda küsima, et ennast omma
rammo kõhhast temma wasto põrmuks arwab,
kedda sallib, kellega kannatab, ja kedda nikaua
aitab, kui tedda näeb mõistlikkunnalawad, ja tem-
maga mõistlikult ümberkäiwad; agga kui sedda
ennam ep olle, siis ta tedda kui põrmu põrmuks
teeb.

Kui hobbosel ka elewanti meelt olleks, mis ta siis kül mittoförd omma meletuma perremehhega teeks? — Urwan kül, et siis ennam hobbosid kui hobbose perremehhi ilmas saaks ollema. Et sedda mis temmast olleme kiitnud, tõeks finnitame, nimmetame mis tulleb:

Asmeri liinas, India maal, olli üks elewant öppind ühhe naese käest, kel turro peäl weike laudpoefenne olli, kus kapstaid müüs, igga örd kui mödaläks, pispit lehti eht muud tühja melehead sama. Sündis, et ellajas jookio ajal kohhale liggi põind sanud, ja selleparrast kui hulluks laind, läbbi ulitsaid jooksis, wimaks turru peäle tulli: uksed, haknad katti, rahwast furnuks läi, ja turro poefesed ümberlütas. Kui se kauoleja naesterahwas näggi mis teistele sündis, ruttas temma ommast poest wälja, ja heitis jooksu; egga mõiteinud selle sure hirmo ja ehmatusega omma kolme aastase tütrekesse peäle, kedda podi mahha jättis.

Kui elewant omma tutwa poe ette sai, jäi ta seisma: ja kui lapsokest näggi wärrisewad, ja tedda kulis karjuwad, wöttis temma marama korwi, kus kapstapaid sees, lopis neid wälja, panni lapsokest sisese, ja tõstis tedda kor-

wiga kaubalaua peäle. Jäi siis weel tük aega senna seisma, ötse kui olleks järreleawand mis suggust pahha temma nüüd keif teinud: wimaks pöris ümber; läks norros koddoo; kui olleks temmal häbbi olnud, et hullo toed teinud.

Kui üllemal kuendamas, esimesse Makka-beide ramato peatükis, seitsmendamas salmis neljatkümmend nenda kirjurud, et peäle neid kolmkümmend kolm söddijaid, igga lojusse peäl weel üks India-ma mees olnud, kes temmaga öppind, siis sedda tulleb nenda mõista:

Sesamma temmaga öppind mees on temma juhhataja eht diendaja: kedda isinimemega kornakkiks kutsutakse. Se olgo üks tasfane, mõistlik ja targa melega innimenne, kes omma lojusse meelt, temma wisid ja ammetid diete tunneb: kui sedda ep olle, siis ellajas tedda ei falli; temma sanna ei wotta; egga tedda kula. Ugga kui kornak se suggune kuidas elewant tahhab, siis ta temmast suurt luggu peab, tedda südamest armastab, ja iggakörd kui peäle minna, tedda lottiga omma pealae peäle tõstab, sest et innimenne seal istub, kui tedda on diendamas. Kornakkil ei olle muud käes, kui üks raudwitsukenne, mis ötfast haki kōwerdud; sellega keif lojussele tähhendab.

Elewant on feige tuggewam foormakandja, ja üks rõsine ja selge weo-lojus. Pannakse wägga kawwalad saddulad temma seiga, ja senna nelli tuhhat naela foornad peäle, mis lojus weel isiqi omma lottiga aitab peäle rõsta ja seata. Surefuggu rahwas, ja sefuggused, kes tedda jõudwad piddada, toimitawad ommad tekäimis-sed temmaga ärra, ja sõdawad temma seljas. Kui rikkad temmaga sõdawad, siis wägga illusad ferged majakesed temma selga asutakse, kus tekäijad kui kennas kambris istuwad, magawad ja liguwad.

Ennemuiste, nenda kui sest nimmetud pühha kirja peatükist õppime, elewanti sõas prugiti; mis weel meiegi päwil mõnnes laia India ma rigis sünnib: agga sest ajast, et innimesesed õppind püsirohto teggema, ja suretükide ja püssidega sõddima, temmast sõas ennast abbi sa ollema, sest et jo enne mahhalastakse, enne kui waenlase liggi saab jõudma.

Temma parras igga on sadda ja wiisküm-mend aastad; agga on ta nisuggusid olnud, kennest wissiste teada, et kaks sadda, ja teised weel mõnni kümmefond aastad peäle, wannaks sa-nud. Rahhekümmemal aastal on temma täies

kasmus: siis hakkab poegima; toob armast kaks, muist agga ifka ühhe poja, kellega weel kard ni kawa käib kui innimenne.

Elewantid käiwad troppis ja karjakaupa kous, nenda, et kolmkümmend ehk nelliküm-mend ühte seltsi hoiawad. Need mis koddosed seddasuggu ellajad, on ehk koddõ paigas sündi-nud ja kaswatud; ehk nisuggused, mis koddõse emmasega metskarjast koddõ pettetud ja taltsaks tehtud.

Kui nüüd sest, suurt immet, ja Issanda au kulutawast lomast ni paljo olleme kirjutanud, siis ei sünni keelda, et sedda teie weel lissame, mis Jummal isfi Jobi ramatus sestfinnatsest omma wägge näitawast kättetõest ütleb, mis seal Ebraea nimmega Peemotiks kutsutakse. On nenda kirjutud

Jobi ramatus 40 p. 15. mast salmist 24.
mast sadik.

15. Et wata Peemoti, mis ma teinud ni hästi kuisind; rohto sõeb tema kui weis.

16. Et wata sedda rammo, mis temma reite sees on, ja temma wäggi on temma kõhhu narwas.

17. Ta ajab omma sabba rüsi, (se on: tem-

ma lot.) mis ni kange kui seedripu; temma reite soned on ristati kasnud.

18. Temma luud (se on: temma kishwad) on kui wask-putked; ta kondid on kui raud-pomid.

19. Temma on Jummalate tede (S. o. nõu) feige üllem tõ; kes tedda teinud, on temmale mõeka külge pannud. (S. o. lotti.)

20. Sest mäed andwad temmale toidust, ja feif metsalised mängiwad seal. (Sest et elewant kellegi peale ei tulle).

21. Ta maggab warjoliste põsade al, pilliroo reddus ja muddas.

22. Warjolisid põsad katwad tedda temma warjumisfeks; temma ümber on jõe rämlad.

23. Wata, kui jõggi liga teeb, siis temma ei warrise mitte; ta on julge, et Jordan kül ta suhho kargab.

24. Kas wõib kegi tedda kinniwõtta temma tahmatata? et tõit temma ninnast läbbiajada?—

Need sannad, mis klamrite wahhel, olleme selletusfeks teiste kõrwa pannud.

Krokodil.

Sest hirmsast ja kardetawast ellajast Wanas Testamentis Jobi ramarus, 40 peatükki 25

salmist kunni 41 peatükki wimasest salmist fadif, paljogi õppetakse, mis nende pärrast, fel Piiblimamatud kae kõrwas ei peaks ollema, tükki kaupa seie tahhame jätkada. Wõidakse seal nenda:

„Wõid sa Krokodilli õngega wäljarõmmata, ehk õnge temma kele sisse wautada? Wõid sa ühhe kõrkia temma ninnasse panna, ehk oktaga temma lõuad läbbiuristada? Wõid sa temma nahhast terrawa nolega läbbilasta, ehk temma pea läbbi ahhingid ajada? Ets ta olle wägga hirmus? Kes tahhaks kül temma kahhetõrdse sulisse wahhele minna? Temma kanged somused on kõrgid; teine on teise külges, et tuul nende wahhele ei pease. Temma ninnasõormist kãib suits wälja, nenda kui aur mis kewast katlast tõuseb. Temma tai-lihha-kothad on ühhes finni; se on kõrwa temma peäl. Kui ta tõuseb, siis kothuwad wäggewad temma murdmisse pärrast. Kes temma peale hakkab mõega ehk oddaga, ei se ja seisma, ehk olleks temmal raudrived seljas. Temma peab rauda kõlleks, ja waske räppatand puuks. Ei sunni ammo noled egga lingo kirowid tedda põgaenema; temma arwab neid ja pihhapuid, kui ta wasto lobitakse, kõrreks.“

Se hirmus loom, kedda Krokodilliks kut-
sutakse, on üks suur sissalik, mis kahheksa silda
pitk on, ja Egiptusse, Ahwrika ja India ma-
jäggedes asset peab. Tulleb temma ka kül weest
male ehk munnema, ehk watama kedda saaks
arra neelda. Temma su on pea sedda wisi, kui
sea su, muud kui et agga hirmus suur, ja terra-
waid hambaid täis, mis wägga pitkad, ja sedda
modi kui amwi hambad lodud.

Kuida sissalikkul nelli jalga, nenda tem-
mal ka; agga sest et ta wee ellajas, on temma
warwaste wahhel lehhed, miska nenda duab kui
wesilinnud omma lehtjalgade, ja kallad omma
ormustega. Temma kehha on ülle ültse somus-
tega kaetud, mis kui sarwest treitud nuppud
teine teise külles kinni, ja nenda kõrwad, et keige
surema riwitpüssi reenkuul mitte läbbilähhe, waid
nende wasto laiafs löeb ja mahhatukkub. Omma
sawwaga löeb temma sured wened ümber; ja
kellele temma sellega ühhe hobi panned, se ei
touse ennam ülles, waid jäeb surnud sennasama
paika.

Temma on ütlemata kawwal, ja üks täit-
mata loom: peidab ennast jõe kallastes roostiktu,
ja wahhib saki: juhhub siis innimenne ehk lojus

seält möda minnema, siis ta lasseb kui üks nool
temma peäle, ja nelab tedda alla.

Omnetige innimesed, ja weel peälegi
poisikesed, sest riwowedast jaggu sawad.
Püüdwad tedda nenda: wõtwad ühhe tuggewa,
ankro tauwi; köidawad sedda jõe kalda peäl kange
palmi pu külge kinni, ja nenda, kuida mõl-
der kottipoissi köie õtfa seädab, nenda
tauwi õtfa pu seädwad, mis mõllemist õt-
fast terrawaks tehtud, ja kel kanged
kissud külges. Kui nõud nenda walmistud,
siis lähewad poisikesed senna paika mängima
ja maadlema; agga üks neist wõttab selle terri-
tud pu ennesse kätte; peab tedda keskpaigast
kinni, kus tau seazõrga temma ümberpantud;
ajab käewart sirgeks; peab puud ennese ees, ja
panneb terraselt tähhele, kuida krokodil pilliroos
ligub. Agga se pu mis poisikesse käes, ei tõhhi
pitkem egga lühhem olla, kui pois isfi, kes tedda
peab, ja emal seisab; teised lapsed, kes mängi-
wad ja kiljastawad, et krokodilli wäijapettawad,
on pol wago maad taggapiddi silmatirjaks hal-
pimas. Kui keik nenda seatud; ei siis püüdjal
kaua tarwis odata, sest et ahnus taitmata riw-
wetad peagi laggedale sunnib. Lasseb siis kõhhe
kui üks nool püüdja poisikesse peäle, kes terrane

kui kuf, omma karwaluse ja tarkussega temma hirmutust naerab ja tedda wõidab; sest et teab, et ta tedda kätte ei sa, waid agga selle pu, mis ta käes peab. Kui ta siis peäle tulleb, annab poisike puud, mis ees peab, kõhhe püsti temma suhhu, tõmbab kireste kät taggasi, ja krokodil, kes arwab saki suhhu tulleswad, panneb louad finni, ja uristab terrawa pu kurgolaest ja lõua allusfest läbbi. Nenda jäeb temma siis finni kui kalla õnge külge, peksab ja rabbeleb; agga ei peäse ärra, egga sa suud lahti; sest kistsud, mis pu külles, ei anna lõugadele ei tõusta, ei kerkida, egga lõua pärradele liikuda. Tulleswad siis mehhed, ja tappawad tedda ärra.

Selle ma rahwas, kus tedda on, on õppind temma lihha söma; agga ei muud sedda tahha, sest et mudda mauga on. Temma munnad, mis hanne munna surused, öldakse wägga head olleswad. Peab peäle sadda tükki munnema; siblib neid liwa sisse, ja lassib päiksest wälja autada.

Sest et ni rohkeste munneb, siggiks neid ilmpaljo; agga on Jummalast üks nirgisuggu fenna lodud, mis sedda kelab. Ihneumon on selle ellaja nimmi, mis krokodilli munnade

peäle nenda maias, et ta temma pessad ülesõtsib, neid ärrarikkub, ja ta poegi, kui weel alles pisisikesed, ärrasõeb.

Näme sennest, kuida helde taewane Jissa ommas sures majapiddamisfes keik parrajas kõrags peab, et ei ühhestki loma suggust ennam sa ollema, kuida temma tarkus jo iggawesest ajast sedda arru teinud: ellab siis kül üks ühhest, teine telfest, agga wiimaks saab hoopkaupa keik keikide kassuks ollema.

Kui melemõtteleja innimenne selle järrele hakab arwama, kuida Egiptusse ja India-ma poisikesed määratud ja hirmsad krokodilli püüdeswad, ja tedda enneste kätte sawad: siis kül mõnned mõttlemisfed temma süddames liikwale sawad, mis wiimaks sedda kui tõdset temma ette pannewad, et innimenne, kes allasti emmaihust ilmale tulleb, keige omma ihho ja rammo nõddrussegä, keigist muist lomadest, mis ma peäl, omma mõistusse ja tarkusse nõuga ülekäib; sest et Jummal, kuida pühha Apostel, Jakobus 1 p. 18 s. õppetab, tedda omma tahtmisse järrele on sünnitanud, et ta kui üks esminne suggu piddi ollema temma lomade seast.

Kes sedda siis wõiks walleks ajada, et Issanda lomade seast, sin nähtawas ilmas, essi-messed olleme? Mis maksab wallaskalla, mis elewanti, mis krokodilli wõim ja rammo innimesse tarkusse wasto? Olgu need kül sured, siis õimmetige selle wasto ei seisa, kes Jummalast nende ülle on pantud wallitsema. Sest nenda on kirjutud 8 laulus: Issand, sa olled innimest pannud wallitsema omma kätte tõe ülle; keif olled sa temma jalge alla pannud: puddolojusjed ja härjad, keif puhhas, ja ka metsalajused: linnud, mis taewa al, ja kalad, mis merres, mis merre kõhjad läbbikawad.

Et se nüüd kül waidlemata tõssi, siis ehk õimmetige üks ehk teine wõitab küsida: miks se-suggused ellajad ma peäle lodud, mis

Riskjad,

nenda kui krokodillid, lõukoerad, tigrid, karrud, huntid ja muud? Egga neist head ep olle; kiskwad ja murdwad keif ärra, mis kätte sawad; on siis agga kahjüks ma peäl.

Peält näitab assi kül nenda; agga kui sügawamalt redde hakkame läbbikatsuma, siis peagi tunda, et ta hopis teist wisi on; ning et kiskjad, mis ajoti innimessele juhhuwad kahju teggema, Jummalat tarkusse nõu järrele, sure armo pärast lodud.

Metsellajad sawad ka wannaks, ja ommal ajal rammotumaks; ning kui se tõed neile tulleb, siis nemmad kui perratumad lomad, omma wannusse koorma al waewalisselt pitka nälga surreksid, sest et neil murretsejad ep olle, kes neid nenda üllespeaks, kuidas majalajust üllespetakse. Ja, kui surrewad, kuhhu nemmad siis jäeksid, kui metsalist ep olleks? — Nemmad jäeksid ma peäle maddanema, ning olleksid siis keif paigad, metsad, maad ja heina maad raiska täis. Kuidas se innimessele ehk mu ellajatele heaks wõiks tulla? Sennest ei saaks muud, kui agga allalist kartu ma peäl ollema.

Keif mis hinge sanud, peab ommal ajal hinge heitma, sest keif lihha sünnib, et peab surema. Eks peaks siis üks keif ollema, kas mõistmata loom, kes surmatundi et tea ettekarsta, tänna wai hommen omma õisa leiab? Ja, eks se temmal palju parrem, et alles priske ja

tuggew ommas rammus sealsammas paigas kõhhe
fiskja kätte hinge jättab, kui et pitka wa-waga
wannadusse parrast pitkamiste ärranõrguks?

Olleme siis kül tõe möda tunnistand, kui
ütlime, et Jummal kisjaid ja murdjaid omma
tarkusse nõu järrele armo parrast lonud; sest et
ta selle läbbi ellajate waewa wähhendab, ja kei-
kipiddi paljo head teeb.

Rikkub siis kül mets mõnnifõrd karja; wiib
kül kanna ehk kanna poega äuest; wõitab kotkas
mõnne hea kalla kalla mehhe eest, ja murrab
karru wähhest hõrga ehk narrib kaerad ärra —
agga — mis need kahjud kül selle hea wasto
makswad, mis teifest kõhbast ni rohkest kätte
tulleb. Riskjad sõwad raiska ärra, et ta mitte
kui üks kahjuteggew teotus ma peäl ei weddele:
kiskjad kelawad omma murdmisega ülleliga mets-
ellajate siggimist. Kui ei kulli, ei hunti egga
rebbast olleks, kuhhu siis need jännessed mah-
hufsid, mis kiusamata ja keelmata sünnisid ja
sureks kaswaksid? — Ehk, kui kaspi peaks ol-
lema, mis siis rottid ja hired peaksid teggema?
Neid olleks siis ennam kui liwa.

Murrifeme mitto kõrd, et wärblased õddrale
ja nissole kahju tewad; pallumata marjapu aeda

wõersi tullewad; ja meie firfid, sõstrad ja suh-
kro-erned meie su eest ärrawõttawad: agga kui
neid ei olleks, siis usfid, mardikat ja muud se-
suggused wähhemad ellajad, weel kümmeford
ennam pilla teeksid. Wõitab wärblane kül omma
warga nofkaga mõnne marja ja iwakesse, mis
innimenne temmale ei sowiks; agga nofkib ka
mitto usfikest ärra, ja keiab nenda suremad
kahju sündimast.

Sowigem siis temmale sedda pissus asja,
mis ta küsimata wõitab, ja arwagem sedda
temma tasfumisefeks temmale kulluwad.

Inglismaal, mis üks suur saar on, olli
ükskõrd ni paljo wärbu sigginsud, et tallorahwas
palweramatud kunninga kätte antsid, ja tedda
pallusid: nõu piddada, kuida sedda lindu wähh-
hendada, ehk hopis ärrahawitada; sest, et
keige ma sees keik nisso- ja õddra- põllud ärrarais-
kas. Teggi siis kunningas kolmest aastast sedda
seadust, et pea- rahha asfemele igga hinge peält,
kümme wärblase pead aastas kui maksu pididi
maksutama. Tõhti siis ka nenda: agga, mis
sündis? Wõrblast hawwitati kül sutumata ärra,
agga hakkas ka keik willi jäärso äppardama;
wiljapuud, ja muud puud, hakkasid põddema

ja ärra kuliwama; ussid, mardlasfed, muttukad ja muud sesuggused ellajajad, saiwad mahri ül-
leliga figgida; need söiwad keif, ja rikkusid keif
ärra.

Märkasid siis innimessfed peagi tunda, kus
sü olli; ja lätkitas sesamma kuningas, kes wärbu
kasknud ärrahäwritada, rahwast Prantsmale
wärblaisi ästma ja sedda linno suggu Inglismale
taggasi toma, sest et selgeste olli nähha antud,
et temma Jummala majapiddamises sureks kas-
sufs, ja wägga waja on, nenda, et pitka peäle,
ilma temmata ei wäi olla, sest et majapidda-
misse asjad taggupäri hakkawad minnema.
Nenda on keif targaste seätud, ja keif sure ar-
moga hästi tehhud, mis Jummala tahemisse
läbbi sündinud, ja weel mailma otsani saab jün-
dima. Sest ärgo nurrisegu siis kegi, kui mõnda
ilmas teistwisi leiaks ollewad, kuidas temma ar-
rust näitab et peaks ollema; Jummala teab sel-
geste mis tarwis tulleb keigile; ja kui südda üh-
hes ehk teises asjas innimest kiusaks, Issanda
nõud aitma, siis tulgu se pühha Prohwet Jesaia
manitus mele, mis 45 p. 9 sal luggeda:

„hädä sellele, kes riidleb, sellega
kes kedda walmistanud: kas sawwi
ütleb omma pottiseppa wasto: mis
sa teed?“

Boa

on keigesurem mao suggu ma peäl; ellab Jdda-
India ja Ahwrika maal. Temma pitkust on
kuus ehk seitse sülda, ja paksuse polest on temma
keskpaigast kui üks wietelstümmne tolline palk.
Temma nahk on mailmama illus; kirju, ja ni
sille ja pehme, kui keige illusam kirjuks koutud
sidi rie. Sülda poolteist sawwa ästast armata,
on temma kõhho al kaks tuggewad haki; kui pu
ästa lähheb, siis neid tuggewa ästa ümber löeb,
ja rippub siis kui maratu worst wuladwast mahha;
figutab ennast, äjab ennast rõnga ülles, ja las-
seb pead jälle alla, äste kui peaks ennast jahtu-
tama ja mängima: ägga kui ta sedda teeb, siis
on temma saki wahtimas. Hädda siis sel lomal,
mis seält möda lähheb; lasseb kõhhe temma peäle;
wänab ennast temma ümber; köidab keif ta liif-
med kofko, ja murrab ühhe rakuga keif temma
lufondid katki. Kui hing wäljas, siis imneb
werd wälja. Wimaks lasseb kola suust omma
sagi peäle, teeb tedda sellega umblibedaks, ja
siis nelab tedda kõrraga mahha. Mullikaid,
sälgu, kitsi, lambaid ja sesuggust keskmiest so-
jusse suggu keigeennamiste tautab: ägga kui nälg
waewab, siis hobbose, härja ehk wäggewa löw-
wikoeragi peäle hakkab. Innimesse peäle ei

Handwritten: $\frac{20}{8}$, $\frac{44}{908/H}$, $\frac{20}{22}$, $\frac{29}{918/H}$
114 8 91
31

naljalcki tulle, olgu siis, et ta tedda olleks ärri-
tanud.

Rus temma asfet peab, ei seäl hired, rot-
tid egga nirkid koggoniste siggi: sest, et inui-
mesfed sedda teadwad, kaswatawad mitmed tedda
koddooellajaks; ja on ta issiennesest tassane loom;
kui tedda õigel wiisil ja parrajaste sõdetakse, ei
siis olle majarahwal, ei nõderal, egga ühhelgi
ellajal ühtegi temmast karta.

Innimesfed sedda suurt ussi, temma lihha
ja kalli nahha pärrast, wägga taggakiusawad.
Lihha on kui numatud kesfiko lihha. Nahka pru-
gitakse toirideks; saddula tekkiks, ja mu tarbeks,
ja maksetakse kalliste.

Kurje - ehk kihwti hambaid Boal ei olle;
egga neid meitegi maal keigil ussidel ep olle, muud
kui agga mõnnef suggul, nenda kui waskmaul ja
weel teistel. Ussi kurjad - hambad ei kaswa mitte
temma õualuust, waid temma peäl misfest ham-
ba iggemest walja, ja on seest õned, et penifest
juukse karwa sünnib läbbi ajada. Uss wõib neid
ligutada, ja ommas suus pöördä, kuhhu pole
tahhab. Kus sesamma hammas omma juwega
iggemes finni, on üks weike nõõpuõela - pea
surune rakkufenne, kui üks weike tup, hamba

jure ümber: sesamma on kihwti-rakkufenne, kus
ussi-wihha sees. Kui ta nõelab, siis õne hamba
läbbi, mis kurjaks-hambaks nimmetakse, omma
kihwti hawa sisse lassseb; kui sedda ep olleks,
siis ei olleks meie ma ussi hammustamist ennam
karta, kui hiregi hammustamist. Nenda kuida
mitte keik ussid kurja - hammastega ussid ei olle,
nenda ep olle siis ka mitte keik hambad, mis mao
siuus, kihwthambad; waid on sesuggusid agga
üks ehk kaks kummalgi pool.

Mis muud meie ma ussidest olleks räkida,
sedda tallorahwas parreminne teab, kui et sedda
wõiksini kirjutada; sest siis agga weel ni paljo
sest asjast ligutan, et ütlen: mis innimesfed,
siin ehk seäl, ussi - kunningast rägivad, tah-
hab kül tühhi olla, sest et targem rahwas sedda
keige õtsimisfega weel ep olle, leidnud, egga
nahha sanud.

Handwritten: $\frac{92}{231}$, $\frac{231}{31}$
Eidi = uss.

Enne kui weel sest ellajast hakkame, tul-
leb mõnda ühhest ja teisest juttustada.

On mitmed asjad innimesse filmi ette pan-
tud, mis kül näeb, agga neist ennam ei tea,
kui agga sedda, et temma neid näeb: sest se siis

tulleb, et teadmata rahwa melest üks ehk teine asfi tühhi ja rõigdusse wäart naitab, mis teise täedmisse ja tundmisse järrele, Jummalatastuse ja temma teggude immet kulutab, ja paljogi õppetab.

Räki gem esiteks sest alwast liblikast, kennest kapstaussid sünniwad, mis mõnniförd meie kapsta aeda raustikkus tewad. Se ellajas heidap omma munnakesed, mis mõnnes kõhhas liblika tanguks kutsuwad, kapsa lehtede peale päwa kätte autada; kust, kui päew neid walmis autand, pissikesed ussid kui põrnikesed waljatullewad. Need kõhhe hakkawad ahneste söma, ja suremaks kaswama; ja, sedda möda kuuda pitkemaks lähewad, ja paksemaks paisuwad, nahka mitmele ja mitmele kõrrele seljast ajawad, mis kesta nimme al tunneme ja keigis paigus leiame. Onst ta tait kaswu kätte sanud, siis weel terwe näddal ahmib; agga wimaks hakkab tele minnema: lokab pitki aedo, ehk pitki seina ülles, ja õisib warjopaika, kus rahhul tuppel saaks lua. Kui sedda leidnud, siis poob ennast omma sidiga räesta alla, ehk kuhhu muido saab, seina palgi, ehk õllekõrrekesse külge, ning sünnib nüüd üks uus ihhowarri temma ümber, mis ma-innimesed temma tuppeks nimmetawad. Selle sees

temma kui surnud, kel tundmist egga teadmist ep olle, õise kui pusärgis hingab, ning sedda otab, et tedda peab mudetama, ja jälle üllesäratatama. Saab wahheag täis, mis muutmisse ehk uesündimisse ajaks temmale Jummalast seätud, siis on ommas tuppel näotumast ussist aulikkus ja näggusaks liblikaks sündinud, mis tuppe õisa lahtiajab, ja kui üks surnust üllesärratud, surema auga jälle üllesärruseb, ja tule kätte lennab; sest et rõmaja linnuks, ja põrnopéalne tule ellajaks üllendud.

Oh innimesed! märkage sedda tunda, mis sellega, õise kui mõistatuses surrelikule tähhendakse. Mis siin ühhest pissikesest ellajast näme ja õppime, jookseb täieste selle õppetusega kokko, mis pühha Paulus Korintusse ramato 15 p. 42 ja 43 s. innimesse üllesärrusmisest annab, kui ütleb: nenda on ka surnute üllesärruminne: auta külwatakse ihhu, auga ärratakse; nõdruses külwatakse, wäes ärratakse ülles.

Üks liblika suggu, mis Wanna India ma pärris Innockenne on, ja Sidikedrajaaks nimmetakse, heidab omma tangu, se on ommad pissikesjed, liwaterra jurused munnakesed, kolm,

nelli, ehk wiiski sadda korruga, Mori pu lehhe peäle; päike autab neid, ja tullemad pissikesed ussid wälja, mis nenda söwad, kaswawad ja kesta ajawad, kui keif muud loka löwad ussid, kuida sedda jo üllemal olleme räinud.

On ussi aeg täis sanud, siis ta õtsib witsa-raukest; rõnnib temma õtsa ülles, ja hakkab enesele warju teggema, kus tuppet sees lua. Nenda kuida ämblik taggant sidi wäljawennitab, kui wõrtu on teggemas, nendaks sidius ommast suust walged penikest sidi lõnga wäljakehhib, ja sennest raukesse õtsa pissikesse ferrakesse kerrib, mis ni suur kui tuikesse munna: agga, temma kerrib sedda nenda, et isfi ferrakesse sisse ja temma süddamesse jääb. Sedda tõed tehhes, kullub temmal terwe näddal. Selle ferrakesse sees sünnib tuppe temma ümber, kuida? — sedda agga Jummal teab, kes sedda walmistab. Kaks näddalad pärrast sedda on us liblikaks mudetud; uristab tupppest ja sidiferrakesest hauku läbbi; tulleb wälja; õtsib omma kõhhas, ja heidab pari. Kui se sündinud, siis isfane kõhhaste sureb; emmane ellab weel kolm päwa; munneb, ja sureb pärrast sedda senna sama paika, kuhhu omma tangu heitnud.

Junnimesfed wõtwad ferrakesed, kuhhu sidius ennast sissepeitnud, pannewad neid kewa wette, ja ligutawad neid puhta luaga tuggewaste ümber, kunni wessi wahtu hakkab peäle tõtma: siis wõtwad neid wälja, ja sawad nüüd ilma waewata sidikerra lõngufesse õtsa kätte; ajawad sidi haspli peäle, ja pannewad tedda kui lõnga wihti kuiwama. Nenda siis keige kallim kedrus, mis walgem kui walge, ja penem kui pene, walmis sanud. Nüüd wärwi tedda kuida tahhad; ehk te temmast mis tahhad.

Üks nisugune ferrakenne annab kolm sadda künarr sidi lõnga, agga kaks tuhhat ferrakest andwad üks nael sidi, mis seitsekümmend wiis Rubla paperrahha maksab.

Et kül Wanna-India metsades sidiliblikaid ja sidiussa kül leida, nenda sammoti kuida meie omma metsades mesilindu ja metsmessipuid leigame, agga neid omma kasso pärrast ka koddopai-gas peame: nendaks seälatsē ma rahwas sidi ussi jo ammustki koddō wõtnud piddada, ja temmaga paio waewa nähha.

Jubba kuningas Salomo, ja tuhhat aastad pärrast tedda, Roma rahwa Keiser Wespasia-

nus, kes Jerusalemma linna lastis ärrarikkuda, sidi ridid piddasid, mis sel ajal ni kallid ollid, et kullaga kaloti, agga nemmad weel ei teadnud. Kuida siid piddi sündima, ehk kust ta piddi tul- lema; kaupmehhed saiwad tedda Jummal teab! kui mitme kâe läbbi, ilma et isfigi õlleks arwu sanud, kust tedda piddi todama. Sel põlvel, mis nüüd on, targema rahwa lapsokesedki sedda teadwad ütelda: sest et innimesed reisimise, laemakäimise, ja kauba ajamisega keige mail- maga turwaks sanud; sedda õlleskirjutawad miis wõeral mail nähha sawad, ja trükki läbbi keigile, kes õppetust iggatsewad, teada andwad. Enne- muiste sedda ep olnud.

Kuus sadda aastad pärrast Kristust, tõi üks muut sidilibrifka tangu Krefa male; seält aega moda neid senna ja tanna laiemale toimitati, nenda, et praego keigis paigus, kus agga Mori pu tule kâes siggib, sidiusja lejetakse ja hälitse- takse.

Sidius muud ei sõe, kui agga mori pu lehti. Se on sesamma pu, kelle marjust ennemuistene rahwas jodarwad wina teggi, ning kedda õllemal, kui Eiewantidest juttustasime, olleme nimme- tand, ja 1. Makkab. ramato 6. p. 34. s. peale rahhendand.

Meie päwil sidi riet ja sidi paljogi prugi- takse, sest et tedda rohkeste ja õllewägga harri- takse. Keik sojemad Europa maad sidi usfa täis, mis sojas tubbades petakse, ja sure murrega kas- watakse. Ka meie ennesegi maal sedda ka jo ol- nud et tedda siin on petud, ei kül mitte, et sest olleks tahetud rahhahinda sada, waid agga kat- seks.

Kaddanud Krahw Münhhi praua Lün- ja mõisas, Tartto linna liggidal, piddas sidiusfa ja sidilibrifkaid mitto aastad ja teadwad need, kes selle kaddanud innimesse kâsso al neid harrisid, paljogi sennest räkida, kui paljo tähhelepanne- mist hoolt, ja murepiddamist needfinnatsed el- lajad tarwitawad, kui kõrralist siggidust ja siggi- nemist peab ollema. Agga meie maal ei festa mori pu tule kâes, sest et wägga põhja pool olle- me; sellepärrast siis ka sesamma krahwi praua ei wõinud ennam sidiusfa piddada, kui agga ni paljo, kui jõudis mori puid ommas klaashonetes kaswatada, ja neist lehti sada. Olli se siis agga üks katsuminne, mis rahharikka kâes kõrda, agga teise kâes huffalähheb.

Saksa-, Preisfi-, Itali- ja Prants- ma- müwad paljo sidi; ka tulleb tedda Wenne- maalt,

Astrakani kubernemangust, isfiárranis Saratowi ja Sarepta linnast küllalte; agga se mis wiimsfest kõhhast tulleb, ei maksa suurt selle sidi wasto, mis Prants- ja Itali maalt tuakse: sest temma ei olle walge, waid róbbo karwa, ja peäle sedda mitte pehme kül, waid karredam kui peab ollema; sellegi párrast tedda õmmetige surekski kaubaasjaks arwatakse, sest et tedda Moskwas, Peterpurris ja mu Wennema linnades, kõrwaste õstetakse, ja wenne sidi ráttikuid, pussakaid, ja muud temmast koutakse.

Sel ajal ep olle kül naest, kel sidi tannu, egga tüdrukud, kel sidi linti peaks ollema. Ennemuiste olli hopis teine luggu. Mõnni aeg enne lütterust, lákkitas üks wõerama kuningas kaks pari sidi sukke Inglisma kuningaga prauale meeleheaks. Se kui naesterahwas, mis ifka ehte párrast kõrgustelleb, arwas sedda ni sureks immeks, et ommad undrukud káskis lühhemaks tehha, ja säremarjast sadik árraleigata, et ta sidi sukfad mitte warjus, waid keige mailma ees náhtawad píddid ollema. Kes nüüd meie páwil sedda kulab, kas sul sidi sukke, ehk ollemata? — Sedda nüüd sureks ei panta.

Olleme seiesadik paljogi Idda-India maast

rákinud, ja mõnda temmast kulutand, mis targema innimesse melest ehk wágga armaski juhhub ollema: kes kui sedda head, ja sedda rikkust, mis Jummal senna lonud, hakkab üllesarwama, ommas süddames wahhest mõtleb: kuidas se nüüd nenda, et Jummal sedda ma nurka ni üllewágga õanistand, ja teised maad wáhhema armoga omma ossa sanud? Eks olle Laplane, eks Kamtsaka- ja Krööntlandi ma mees ütlemata waeseks Wana-India mehhe wasto arwata? Jah! se on kül tõssi! agga, kas nemmad selle párrast willetsad; ehk kas sellepárrast náлга surredad, et neile ei Tatli-, ei Pisangi- egga leiba pu wilja polle antud? — Ehk, kas India rahwas selle párrast waewata ja murreta peaks ollema ja ellama, et temma ma üks rikkas ma? Ei koggoniste armas wend! waid keigis paigus, kus innimesse lomad asfet leidnud, olgu nüüd kolledas põhja ma põhjas, ehk keige armsamas ja lahke- mas mailma kõhkas, keigis paigus leiad sa selle Jummal sanna, mista esimesse innimesse wasto rákis, tõeks tullewad ja tõeks jáewad, selle sanna, mis ütleb: sinna pead omma palle higgi sees omma leiba söma: ja so põld peab sulle ohhakaid ja kibowitsu kandma, kui sa holetumalt tedda harrid, ja waewa kardad. Mendaiks siis ka India maal. On iggal maal

head ja pahha leida, egga wäi, egga pea siin kaddumas põlwes innimesel sedda täielist hingamist ollema, mis seal teame ollewad, kus waewa wõitlemist ennam polle karta.

Mõtleb ehk innimenne: talwe seal ep olle, waid allalinne sui; jäwad siis selle ma rahwale mitmed tõed ja tõe murred taggasi. Ei olle sojendust, ei kassufad, ei heina egga muud tarwis, mis talwe peäle tulleb murretseda; wiggas seal ellada? — Dige kül! agga, minne katsu sedda pallawad mis seal on! Särgi wael tahhad ärrasullada; egga wäi süddapawal päwa kätte minna, sest et ärrandregud. Päwad on äggedad, ja õed ni willud, et kassufad ärsid. Metsad on kül keige kallimad puwilja täis; agga, ka täis kiskjaid, lõukoere, tiigrid, ja pardlid, mis keif werreahned ja hirmsad murdjad; peäle sedda katsu ette, kui astud, et sured maud ehk Skorpionid sind ei nõela; sured ämblikud, mis surretawad fihwti täis, sind ei hammusta; ehk, kui metsa heidad puhkama, ja kõrwaste jäed magama, et selle ma kardetawad walged sippelgad, kedda Termitiks nimmetawad, sind elawalt ärra ei sõe, et agga paljad luud, järrele jäwad; ja kui willi so põllo peäl kui pillroog kassamas; siis karda sedda, et kilid ei tulle so kät-

tewaewa sutumata ärrahawitama. Eest seal on ka sedda ellaja suggu, mis

Hommiko-ma kiliks

kutsutakse, ja kedda Piibli-Ramatus rohhotirtsuks on kirjutud, mis India, nenda kui mitme mu male, tulliseks witsaks tulleb arwata. Nāme sedda jo 2 Mose: ramat. 10 p. 4 f. et Jummal kunninga Waraonile nenda lastnud ähwartada: kui sa kelad mo rahwast minnemast, siis tahhan minna omma rohhotirtsud so raja peäle tuaz; ja 5. Mose ramat. 28 p. 38. f. õidakse nenda: kül sa wiid paljo semet wäljale, agga pissut saad sa kogguda, sest et rohhotirtsud sedda ärralõppetawad. 2 Aja ramatus 7 p. 13 f. hüetakse sedda ellajad Agabi-linnuks, mis maad paljaks sõeb; Prohwet Nahumi ramat. 3 p. 15 ja 16 f. Zeleki-linnuks, ja 2. Mosefe ram. 16 p. 13 selawi-linnuks.

Needfinnatsed rohhotirtsud ehk Agabi-linnud, ep olle muud, kui kilid, mis nenda kui meiegi kilid lodud, muud kui et agga wägga sured: nende reied on lihhawad ja paksud, kui paraja jõe wähi sõrrad, ja siwad on kummalgi

pool wie, ehk kae tolli pitkused. Need kardedawad ja kardedud ellajad sünniwad ja siggiwad Arabia- Libia- ja Ahwrika ma kõrbedes; lennawad parwes, mis kui pilwed, taewast mustaks tewad, ja päwa ärrawarjawad. Kuhhu sesugune kili perre ennast mahha lasseb puhkama, seäl on pari tunniga ma mustaks, ja keik puud walgeks södud. Kuhhu nemmad tullewad, seäl nuhtleb Jummal rängaste; sest et senna ühtegi, mis maast kaswab, hukkamata ei jae. Mõnnel aastal tullewad ülle Wahhe merre, mis Europa ja Ahwrika ma wahhel wahhet kinnitab, Itali-Prants- ja lõunepoolse Saksamale pilla teggema. Kui se õnnetus juhhub, siis kõhhe wägge nende wasto wälja sadedakse. Lähewad siis terwed rügementid nende wasto söddima; soldatitel sured aud kääs, miska neid mahhalõwad; ja sure-tükkidest lastakse sömmer- liwa ja peent kruusa nende peäle; ning nenda neid õtsata tappetakse, ja neid mis ei suida sedda wisi kautada, ärrahirmutakse. Ehk kes kül sesuggust kili perret jduaks sutumata ärratappa, mis mõnnikord pennikorma maad ühhe kõrraga nenda kattab, et neid peälaskiku kes teab kui paksule nähtakse ollewad. Kes sedda ei ussu, se wõtku neljandamast Mosese ramatus ühteisest kümnemad peatükki ülles, ja luggegu kuidas 31 ja 32 salmis on kirjutud. Seisab seäl nenda:

31. „Ja tuul tuli Jehowa käest, ja kiskus Selawi- lindu merre poolt, ja ajast neid mahha leri, liggi päwa teed siit poolt, ja liggi päwa teed seält poolt leri ümber, ja neid olli liggi kaks künart ma peäl.

32. Ja rahwas wõtsid kätte keige sesamma päwa, ja keige seõ, ja keige se teise päwa, ja foggusid need Selawi- linnud: kes pissut sai, foggus wiiskümnend wakka. Ja nemmad lautasid neid hästi ühhest ärra leri ümber.“

Nenda kuidas sel ajal, mil Israeli rahwast Arabia ma kõrbes Jummal kääso peäle huljütati, kili parweid nähti, mis kahhe päwa teekonna maad, liggi kahhe küünra kõrguselt katfid, nenda seäl mail woel tännagi päew sünnib: ja kirjutawad targad ja ustawad reisia mehhed paljogi seet haledast õnnetusfest, mis nemmad isfi omma filmiga nähha sanud. Nägib üks neist ommas kallie ramatus nenda seest asjat:

„Kolmandamal Jani ku päwal, tullime Abessinia maal Omari küllasse, ja hakkasime omma lojusid puhkama. Kui palmipual ollime surust wõmmas, lõin foggemata ommad filmad lõune pole; näen taewast mustawad, ja hirmus ränka pilwet üllestullewad; ütlen siis tõiste wasto: tulles hea kõrd wihma; Jummal jah-

hutat ilmufest. Abesfinia mehhed, kes meil juhatajaks ja tee näitjaks ollid, lüwad pead ümber, ja kui pilwed näggid, fargasid ülles; löiwad käed ülle pea kokko, ja hakkasid karjuma ja kiskendama: Issand! Issand! ärra nuhtle meid mitte omma wihta sees! — lasse möda minna omma witsa! Oh Issand matta neid merre põhja! —

Meie kui wõerad ei teadnud, mis se pididi ollema. Näitasid mehhed käega pilwe peäle, ja heitsid filmili mahha Jummalad palluma. Pilwe jõudis lähemale; kuulsime kohhinad, kui olleks ränk rahhesaddu tullemas olnud, ja hakkasime isfigi kohkuma. Kõrraga läks päike tummedaks; wimaks kaddus hopis ärra, kui mugi musta pilwe tahha. Müüd joudis pilwe meie kõhta; surem hulk läks ülle meid emale, agga pilwe sawwa lastis ennast meie filmi nähhes alla orgu meie ette mahha, ja kattis liggi pole penniforma maad. Saime siis teada, et need kilid ollid, ja näggime omma filmiga, kuidu puud, mis lehhes ja fores olliwad, rauks ja walgeks saiwad. Kolm tundi ollid puhkamas ja sömas; siis lastsid jälle len- do, ja jäi agga must ma ja walge mets jär- rele.“

Sest mis siin tõe möda olleme kirjutan, wõib iggawiks ärraarwata, et kuhhu need ellajad juhhuwad, et senna nalga towad.

Innimesed armastawad neid süa: ei nem- mad wõtta neist muud kui reisi, mis ehk päwa käes kuiwatawad, ehk ka sola pannewad. Selle pärrast ka Israeli rahwas neid kõrbes forjas, ja leri ümber lautas, et pididi päwa käes ärrakui- wama. Need on needsammad, fedda Mat- teusse Kam. 3 p. 4 s. rohhotirtsuks nimmetakse, kui pühhas Ristija Joannesest seäl öeldakse: temma roog olli rohhotirtsud ja mets- mes si.

On weel mitmed ja mitmed muud asjad seäl, ni rohkest ännistud maal, mis kahju, kar- tust ja hirmu tewad innimesele, nenda kui wee- püksid ja muud.

Wes sipast ehk Weepüksid.

Ellik misfuggune se kül olleks, kes fedda weel polleks näinud, kuidu tulispest pöua ajal mõnikõrd ülle kessakundi lähheb, ja kuima mulda trehtlis ülleskeritab ja metsa wiib; ja kui temma õige kange, ja laasto hunniku peäle juhhub, laasta ülleskeritab ja nendega ärralähheb? Teadmatad

ja äbbausfulisfed innimesed, kui sedda näwad
sündiwad, ütewad wanna nõia rulega soitwad;
wõetwad noa, ehk muud raudriista, ja wiskawad
tulispaska, ja kui nemmad tedda õskand, arwa-
wad siis nõida hawawad, ehk tedda pufast mah-
halowad, ja rammaks teggewad.

Immestelleb kül tark ja mõistlik innimen-
ne, kes Jummalal teggusid lähemalt tunneb ja
sedda teab, kuidas üks ehk teine assi sünnib, mis
teadmata mehest imme, ehk nõia, ehk kurja
waimo tõe näitab ollewad: immestelleb kül tark
innimenne, ütlen, kui sedda kuleb, ja ommas
süddames ärraarwad, mis äbbausk keik
jõuab wallelada, ja mis ta keik jõuab
uskuda. Ei pea kül ialgi innimest temma äb-
bausso pätrast laitma, weel wähhemalt tedda
sellepärrast hirwitama ehk naerma, waid tedda
õppetama ja targemaks teggema: sest et äbbausk
rummalussest sünnib; rummalus on emmaks, ja
äbbausk temma tütreks arwata; sepärrast peasta
innimest rummalussest, siis ta peastab ennast
isigi äbbusso käes.

Nenda kuidas tuse keritus, mis tulispasfaks
nimmetame, mulda, liwa, tolmo ja prüggi kõr-
geks sambaks ülleskeritab, nenda sammoti tõste-

takse, India- ja mu sojama merrede peäl, wet
merrest ülles. Kui mürristamisese pilwed nenda
madalast käiwad, et nende ja merre pinna wah-
hele suurt wahhet ei jä, siis kiskuwad nemmad
mõnikõrd merd ennese pole, ja tõuseb wessi kui
mäggi taewa pole ülles, ja kergib ni kau künni
pilwega kokko saab. Se on üks jällestusse näg-
gemine! mis innimese süddand külmaks, ja tedda
ennast nõrgaks teeb. Pilwe lähheb emale pitkne
mürristamisese ja wälgoõmisisega; merre wessi
wennib kui sein temma tagga; ülleweil pilwes,
al merres kinni. Laew ehk wenne, olgu temma
suur ehk pisikenne, kui ta mitte eest ärrajõua,
kistakse kasa. Sepärrast laewa mehhed suretük-
kidega nisuggusse määrato wee kogu peäle lasse-
wad, ja juhhub siis mõnikõrd neile õnneks, et
tedda lõhki ajawad, ja weet jälle omma paika sun-
niwad. Wimaks, kui pilwe kõrgemale tõuseb,
siis ülleskerkinud wessi, mis pilwe külge hakkand,
merre pinnast lahxi arruneb, ja kui üks ilmama
suur must kot pilwest rippub, ja temmaga eddasi
lähheb. Kust ta üllelähheb, seal ta keritab keik
ülles, ja wõttab keik kasa, wened, laewad; ja
kui ma kaudo hakkab minnema, kiskub sured puud
maast; wiib kattusjed ja kirriko tornid ärra: wi-
maks katkeb, ja teeb suurt upputust ja õnnetust.

Rutsuwad sesuggust weefoggu mis merrest taewa lähheb, wes sipas saks ja weepüksiks.

Mis wiimfest olleme juttustand, ja India maast fulutand, annab selgeste nähha, et keige ma peäl head ja pahha seggamiste leida: agga sedda esfi. est ennam, kui sedda wimast.

Määrkas.

Sedda ellajad same mõnikõrd nähha, kui farrotantsitajad, kes möda maad hulgumad, ja laiskeldes leiba söwad; tedda farro seljas weawad; temmale punnase kamsoli selga, mütsikesse pähhe pannewad, ja tedda ahhilas lassewad tantsida, ja omma tempusid tehha. Meie rahwas tedda kül määrkasiks hüab, agga selle ellaja suggu on mitmet feltsi: teised, mis sured kui mehhed; teised keskmisses kaswuga, ja weel teised nenda pisikesed et neid tasku wõib panna.

Se mis keigesuremad suggu, on Uranutan; temmal on parraja mehhe pitkus; teine suggu, mis sest esimesest nattikes maddalam, on Pongo: siis tulleb Pavian, mis hea poisikesse kõrgune; wimaks need wähemad, mis Määrkasiks kutsutakse. Keik need nimmetud feltsid koggutakse ühhe nimme alla, ja ölkakse neid

Ahwid

ollewad, mis wägga weidrad, immelikkud ja naljakad lomad on, et kül wägga tiggedad ja sallawihhaga ellajad, kedda foggoniste ei tõhhi uskuda.

Ahw seisab omma mele, omma teggude, ja omma kujo polest, õtse selle wahhe peäl, mis Jummal innimesse ja mõistmata lomade wahhele jätnud; temma teeb mõnda, mis nenda näitab, kui olleks temmale ka pisud innimesse arwu: ossaks sanud; agga teisest kõhast ajab jälle omma teggudega sedda walleks, ja näitab selgeste, et temma nisamma mõistmata, kui need teisefki lomad, kedda Jummal innimesse alla allandanud. India ja Ahwrika metsad sedda ellajad täis, ja tewad nemmad rahwale paljogi pilla ja kahju. Nemmad keik on ülewägga matjad, ahned, ja peawargad. Ellawad perrekonna kaupja ühheskous, ja foggumad ennast mõnikõrd ni sure feltsi, et neid sadda kaks, ehk kolm ühhes hulgas nähtakse. Kui nemmad ühheskous kükkitawad, siis nemmad mitte üks silmapilk waid ei olle, waid ühtepuhko praggisewad, kui peaksid kes teab! kui paljo teineteisega räkima, ja juttu ajama; tantsiwad, hüppawad, taplewad, maadlewad, jooksewad kui kassid kriibi-

nal puust ülles ja alla; figuwad ðkste peäl; lo-
biwad kiwakessi wette, ja kui need hästi plupsu-
wad, siis on neil kissa ja lust lahti; lükkawad
teine teist jökke; suplewad ja tewad immer.

Kui teekäijad, ehk muud innimesed tuld
metfa teinud, ja ärramines sedda mitte ärra-
kustutand; siis tullewad sures troppis, tulle ümber
istuma, ja on wägga rõmsad temma pärrast;
agga on ka jälle nenda rummalad, et ei mõista
puid peäle tua, et sedda melehead neil kaueminne
saaks ollema. Omma poegi armastawad ni wäg-
ga, et tihti peälegi neid liigarmastusses kätte wah-
hel furnuks armastawad.

Kui nemmad wargil käiwad, siis keif üh-
hes nõus, kui olleksid nõu piddanud, ja keif är-
waräkinud, kuida tulleb tehha. Kolm ehk nell
lähbewad õunapu aeda, õunu mahhalõma, ja
ülle aia wäljalopima: üks lähheb wahhi peäle
seisma, et kõhhe heält teeb, kui keddagi näeb
tullewad: teised assuwad keif ühte riddasse,
nenda et ikka kuus ehk seitse silda teineteise wah-
hele wahhet jättawad: õunad, mis ülle aia wis-
satakse esimesse kätte, wiskab se teise; teine
kolmanda; se jälle neljandama kätte; ja nenda
lennawad õunad teine teise tagga sure ussinus.

sega werst ehk wersta poolteist wimatse kätte,
kes keif hunnikusse panneb, senniks, kunnigarga
perre wargilt taggast jõuab, ja sedda mis risunud,
hakkab söma. Nenda nemmad pole tunniga
suurt wiljapu aeda tühjaks tewad, ja sedda mis
ärrawiwad, kaugelegi toimitawad.

Et nemmad kül ühhenõulised on, kui war-
gil käiwad, siis õmmetige, kui saki on jäggamas,
omma ahnestamise läbbi sure tülli- ja taplusse
sawad. Sedda teadwad innimesed, ja panne-
wad sellepärrast omma rohho aedade liggidale
hulk wõmlaid ja kaikaid, senna ja tänna, ümber-
kaudo mahha: sest et ahwid, kui nemmad issi-
kestis tülalise sawad, kõhhe wõmmalt ehk keppi
õtsiwad, miska teine teise peäle lähbewad, ja
ommas tullises wihas teineteist lõwad ja tappa-
wad. Tullewad ka nenda innimesse peäle, kui
wihaseks sawad; ehk wõtawad munnakiwikesse,
ja wiskawad nenda osawa kæega. õiete kui ollek-
sid sihtinud. Kui ta ühtegi ei leia, mis kätte
wõtta, siis lassab omma roja pihtu, ja lobib
sedda teise filmi.

Kui sagi pärrast nende wahhel riid tõusunud,
siis kargab üks senna, teine tänna, wõmmalt
ehk muud õtsima, miska teist rabbada. Louseb

siis sesuggune, mäsfaminne ja tapminne, kiska ja kârra, et sedda kaugele kuulda: sest, ja selle läbbi sawad innimesed teada, et nemmad wargil kâinud; ruttawad siis püsidega senna, kus sedda kiska kulewad; lassewad nende sekka, ja sawad nenda mittokörd omma jälle kätte. Tulleb sedda räkides se kallis sanna mele, mis Salomo Dppetusse Sannades 10 p. 28 s. loeme, kui ütleb: õigede lotus on rõõm, agga õelate otaminne lähheb hukka. Sedda ahwidestki nähha.

Ahw katsub keik järrele tehha, mis innimest näeb teggewad, mis talle ennesele ja innimeselegi wägga tihti sureks kahjuks ja õnnetuseks tulleb: sest et temma innimesse teggusid püab tehha, ilma et temmal innimesse meelt ehk mõistust olleks. Et ta nenda innimesse wisi püab jampside, annab ta ennast omma hullopea tarkussega innimesse kätte: sest, kui tedda tahhetakse püda, siis wõttad mees mõnni paar pisikesi sapaid, mis parrajaste ahwi jalga lähewad; panneb piggi nende põhja; lähheb senna, kus ahwisid teab ollewad; panneb sapad hunniku peäle; istub mahha; tõmbad ommad sapad jallast; panneb neid tükki aja pärrast jälle jalga; tõuseb ülles, ja lähheb ärra: agga jättab pisiki

kessed sapad mahha. Ahwid, kes sedda nägid, mis mees teggi, tullewad tormades püte õesast mahha, sapaid jalga katsuma, mis siis ka hästi kõrdalähheb. Agga, kui üllestõuswad, ei peäse kuhugi, waid lähewad kõrd külliti, kõrd selliti mahha; egga sa ka sapaid jallast ärra, sest et piggi kinnihakkand. Tullewad siis innimesed, ja wõtawad neid waewata kinni.

Ehk püüdwad neid ka nenda: pannewad ühhe künnatesse sisse wet, ja pesewad omma filmi ahwide nähhes; wiskawad pärrast wee mahha; pannewad temma assemele weddelad limi, ja lähewad ärra. Ahw ka kõhhe tagga järrel künna kallale omma filmi pessema: agga selle ma pallaw teeb limi kõhhe kuivaks; ja limib temma filmad kinni, et ühtegi ei näe. Tullewad siis jälle ja wõttawad tedda kui sõggesikku kinni.

Wõrgutawad tedda ka temma maijussega: sest et keige maggusa asja peäle ahne on, pannewad wina puddelittesse, ja tewad tedda nenda maggusaks, et ta aina weddelad suhtrud ehk me arwab rüpanewad, kui sedda suhhu wõttab. Wäsitab ennast siis; jaeb õrsani täis, kui surnud maggama, ja kannawad tedda siis kuhhu tahha.

wad. Kui pärrast üllesärkab, siis näeb kuhhu ta omma jowastusse läbbi sattunud; ja mis pahha temmale sest sündinud, et ei mõistnud omma himmo tallitseda. Juhhub kül ka innimesesl sefammafuggune luggu, ehk weel pahhemki.

Tännini polle teada, et innimesesl sest elajast olleks ialgi üht ehk teist kasu olnud, muud kui et rikkad ja surefuggo rahwas nalja pärrast tedda peab, ja et laisklejad ja weddelejad karrotantfitajad, ja muud woerama hulkujad temma tempusid näitawad, ja sellega mõnned koppi- kad kokkofejawad: mis kül mitte ei peaks sallitama. Egga maqsa tedda piddada: sest et wägga tigge on; ja peäle sedda, et ta narri wi- sil innimesse teggusid püab tehha, on ta jo paljo õnnetust teinud, ja saab weel eddespiddi paljogi õnnetust teggema.

India rahwas

on mitmet fuggu ja feltsi, mitmet usku ja karwa. Kuida Europas iggal maal teine keel, teine usk ja teised wisid, nenda seäl ka. Karwa polest nähtakse selle ma pole peäl paljo wahhet inni- meste wahhel; ja tunnukse karwast misfuggu- sest fuggoarrust kegi on. Need kes Europa maalt

fenna asfunud, on walge werrega; teised kes Ahwrikast fenna tulnud, süsimustad: agga kes algmisfest India ma pärris rahwas, on sedda- samma karwa kui meie mustlased; needsammad mustad juuksed peas, ja needsammad walged hambad suus, kui neilgi.

Ütlewad kül mustlased ennast Egiptusse rahwa ollewad; agga se ep olle tõssi: et kül Egiptusse: nenda kui Turgi: Wenne: Pohla: Prants: ja mu maal, paljogi neid leida, kes ni- sammoti waddelewad ja laisklewad, kui needki, kes meie paigus kui sandid möda maad kerja- mas; hobbosid wahhetamas; kät katsumas, ja arpu lõmas käiwad: siis nemmad õmmetige sel- lepärrast weel Egiptusse fuggust ep olle, waib nende karwast ja pallenäust, nenda kui nende kelestki sedda selgeste tunda, et nende esfiwan- nemad Wana: India ma rahwas olnud.

Mustlase kele, nenda kuida igga üks nende suust wõib kuulda, on leib maaro; tuul bal- wa; taewas dewel; hobbone ograt; lehm gu- runi. Needsammad sannad ja nimmed ka India maal Suudre rahwa suus. Kuis- figu nüüd innimenne, kuida mustlased seält seie sanud?

Agga arwab mõnni, kui mustlast mele tuletab, ehk tedda temma hilpudes näeb, ja India rahwa peäle mõtleb, et se rahwas seal üks näoto, wifita ja harrimata rahwas wõib olla. Ei foggoniste! — mustlased on hulkujad; kes kui warressed taewa al, tanna sin hommen seal ellawad, ja rummalusfes ülles kaswawad ja wannaks sawad. Nemmad siis, et kül mõni kõrd liig kawwalad, hopis harrimatad; ning kui innimesse luggu sesuggune, siis ta ifka targema rahwa filmist wifita ja pessemata näitab, ja omma riwewidusfega ennast wastafeks teeb. Mendaks on innimessefega keigis paigus, olgu temma misfuggufest suggust ta tahhaks: kui ta weel alles tores ja westmata pu; kui ta õppetuse läbbi, egga targema rahwa käest, weel ühtegi head ennese sisse polle sanud; siis on temma kül kehha ja fondi, agga ei mitte mele, ei wifit egga seestpiddise innimesse polest innimessefeks arwata.

On seal keikifuggust rahwa suggu: seal on Kristirahwas ja Judisid; Muhhamedi-usfulisid, ja wõera Jummalate tenijaid. On seal head ja pahha, wagga ja delad; tarka ja rummalad; teadmata ja õppetud rahwas, ühhes nurgas ennam, kui teisfes: kuida iggawiks sedda jo ennessestki

wõib arwata; sest et ma määrato suur, ja ni mitmed wallitsused, wallad ja rigid seal on, mis mitme sealatse kunningate ja keisrite pärralt on.

India ma on sesamma, kus wannast, jo enne Mosestki, kui keik mailm weel alles pimmedusse ja rummalusse ifke al õhkas ja hoigas, keik suggust tarkust ja rundmist olli leida: seal tap essimessest innimestele walgus hakkas koitma, ilma et kaugema ma rahwas sedda olleks õskand arwata, kust ta piddi tullesma. Raup mehhed tõiwad kümnnema kää läbbi kaupa ja tarkust, ilma et isfi senna male olleksid putunud, ehk teada ja nähha sanud, mis, ja kuida seal keik piddi ollesma. Näkifid kül ifka sest kaugest, wagga õnnistud ja targa rahwa pesmaast, agga kus ta piddi ollesma, sedda wast hilja teada saiwad.

Jubba Abrami ajal, kes peäle kaks tuhat aastad enne Kristusse tullemist ellas, India maalt piiseriga sõrmusfid todi, mis kallist kiuwast tehtud (ja piddas Abram isfegi sesuggusfid); fidi riet, mis kuldiõngaga olli läbbifoutud, ja muud sesuggusfid kallid asju. Sennest peagi nähha, kui wagga selle ma ennemuistne rahwas tarkusfe polest mu mailma ette olli jõudnud.

Kui selle peäle mõtleme, et uhke, perrefas ja õiguse polest kulus Saksama, kus praego tuhantend linnad, püsfemad ja suremad teame ollewad, Roma Keisri Augustuse ajal, weel alles määrato mets ja õtsata kõrbe, ja et meie Ehsti ja Lihwlandi ma luggu sesammasuggune olnud, ning et seal, kus praego Tallina, Riga, Perno, Narwa ja Tartu linn seiswad, kuus sadda aastad teed, muud ep olnud, kui musta metsa: siis jäme kül mõtlema, kuid aega möda keif asjad ni wägga tõist wiisi lähhewad, et ei näita ennam needfammad ollewad. Minne nüüd Tallinna, Riga, Narwa ehk Tartu; õtsi sedda metsa, mis seal ennemuiste olnud! ei sa leia pennifoorma ma pealt ei ragugi: keif on lagge. Seal kus hundid, karrud, pödrad, ja muud metsalised warju puggesid, ja pessa teggid, seal nüüd innimenne melewalda sanud; kirowihonid ehhitand, ja kirowiulitsaid teinud.

Hindu rahwas

on keige India - ma rahwa feast jo wannastki keige kuulsam, ni hästi omma usfo ja usfotnistusse; omma tarkusse kui ka omma tassandusse ja härda mele pärrast. Temma usfub ellawad Jummalad, kedda omma kefe järrele Pa-

rabramaks nimmetawad. Sedda kui taewa ja ma lojad teniwad, austawad, kardawad, armastawad ja temma peäle lotawad. Usfuwad ja õppetawad: tedda arwamata ja näggemata waimo; iggawesse, pühha ja õige; keige targema ja keige wäggewama ollewad; kes ommas ollemisses taewad ja maad täidab; ja kui Jummal liggidelt ja Jummal kaugelt, keif asjad teab ja tunneb; omma helde armoga keif üllespeab; õigeid õntsfaks teeb, ja ülleannetumaid huffamõistab.

Se nüüd kül keifipiddi mõistlik usf, ja mõistlik usfoõppetus: agga sest et Jummalatundminne mitte selle pühha kirja läbbi neile ilmutud, mis meie õnneks meie kätte antud, on innimesse nõddrus ja temma walgustamata meel, omma waesuse käest paljo rummalad äbbausku selle hea tundmisse jure lissanud, ja sedda, mis nisamma walle kui mõistmata, senna sisse segganud. Et luggu sesuggune, sest siis usfuwad ja õppetawad: et Parabrama, ehk ellaw Jummal, taewa ja ma wallitsust kolme allame Jummalate kätte usfunud, kedda Brahma, Hiwa ja Wisnu ütlewad ollewad. Neil kolmel jälle teisfed wähhemad Jummalad, kes, kui nende

käsko allused, mailmas teiste allama waimudega feik toimitawad, ja kórras peawad. Nenda tulleb siis üks órfaata Jummalate ja waimude hulk kokko; kedda kardawad; nende kujusid kummardawad, ja nende ette ohwrid ja andid toowad, et neile ei pea pahha, waid head reggema. Parrabramad ehk ellawad Jummalad kujus kummartada, arwatakse wõera Jummalate tenistusseks, ja wägga rängaks pattuks; sest siis agga aina üffi allama Jummalate kujusid puust nikkerdawad; kiwist tikkwad, kullast ehk hõbedast wallawad, nende ette andid pannewad, mis preestrid, kes nende targad, arstid, õppetajad ja kohtomõistjad on, ning kedda Braminiks hüawad, omma firstu ja salwe kannawad.

Agga allamail Jummalail usfuwad ja õppetawad hulk teenrid ollewad, kes kui üllewaatjad ehk kui majapiddajad ühhe ehk teise asja ülle pantud. On neil siis Jummalad, kes metsa hoidwad; teised kes jõggesid kaitswad; ühhe sanaga: neil on feik need tühjad waimud ja Jummalad, kedda meie essiwannemad meie maal ka tenisid, kui weel alles kui pagganad pimmedusfes ellasid; ei ellawad Jummalad, egga Jesusse õntsfsteggewad sõnna weel ei tundnud;

siis ka näkkisid jões ütlesid ollewad, mis inimest sisse tõmbawad; ütlesid metsahallid, raja- ja põllowaimusid ollewad, ja melitafid õue- ja maja-waimusid; wisid tóutusse paika wärsked ja muud; näggid tonti, ja kartsid muud immet, mis rummalus ja äbbausk olli tõeks kiitnud. Müüd on seitse sadda aastad täis sanud, et Ehwangeliumid meie maal sure waewaga hakkati kulutama; enne sedda aega meie essiwannemad Jummalad ei tundnud, waid láksid keletumata wõera Jummalate jure, neid tenima. Kujusid nemmad ei piddanud; egga olnud neil isfi koddad kuhhu wõera Jummalate tenistusfele ollesid kokko tulnud, waid selle asfemel ollid neil pühhad ied, kuse feigi ei ragu tõhtind wõtta, sest et nende targad ütlesid, sedda seenna samma paika jáwad, ehk pimmedaks sawad, ehk temma káewart árrakuiwawawad, kes ühhe pühha ie puusse piddi putuma, ehk middagi temmast wõtma. Seáitapse usk tulleb, et weel mitmes paigus nisuggused metsa salgu ehk puud leitakse, kennest meie tallorahwas ütleb, et neisfe ei tõhhi putuda; need on nisuggused paigad, mis ennemuiste pühhad olnud, ning kus Toro d teniti. Sest Toro olli meie, nenda kui feige põhjama rahwa pea- ehk üllem Jummal; ning temmast pil, mis torropilliks kufsume,

omma nimme sanud: sest, kuida meie ommal päwil erelitega laulame, ja Jummalale au anname, nenda sel pimmedal ajal torropilli ajasid, kui neljapäwal iedesse kokko tullid Torod tenima. Nenda kuida meil, kui Jesusse järrele kâijatel, seitšmes nåddala päew Jummalale fräduse järrel pühha päwaks on, nenda olli neil, sel willetsal ajal, neljapäw pühhapäwaks; ja õppetäsid nende targad sel ajal nenda: kes sel päwal sedda wâhhemad tõed näppo wahhele pididi wõtma, et sel ei lojusse karwag piddand jäema; seältap nüüd tulleb, et mõnnes paigas naesterahwas woffi neljapäwal ei liguta, sest et ülewad ja usuwad, lamba laudas äppardust sündiwad. Walle keif! se tühhi usk, nenda kui mitmed teised tühjad asjad, on kui wanna happu taigen sest pimmedast ajast kui üks pahha pärrandus, päiwest põlwe peäle pärritud, ja meie ajani wiisiks jänud, ilma et innimesed teaksid, miks, ehk kuida se on tulnud. Nenda siis ka waene Hindu raswas keige omma tarkusfega sure waewa, kartusse ja murre al omma äbbausso pärrast ellab; ennast õtsfata kullutab, ja selle tühja usfotenisustuses nende annetega ennast liastegi raiskab, mis walle-waimudele igga päew ohwriks ja andiks wiib. Lunkem sennest, mähherdune se õn ja arm, et Jummalale issalikust

armust "Onnisteggija fanna walgusse läbbi tõe tele olleme juhhatud, ning et sedda teame, et agga Jummal wallitseb, agga ei muud keddagi temma kõrwas.

On Hindu-rahwal ka ommad pühhad kirjad, mis pühhade su ja kâe läbbi, kuida rägivad, Pärabrama armust neile ilmutud. Need sinna sed kirjad, mis nende melest nisamma pühhad ja kallid, kui meil Piiblitramat, Wedami nimme al sures aus petakse. Wedamittes, se on: nende pühha ramatutes, keif leida, mis nende usfo-õppetuse järrele usklikul teada tarwis; egga wõi sedda walleks ajada, et seäl paljo tarka ja Jummalakartusse õppetust sees leida; agga et ka paljo nende sisse kirjutud; mis meie, kui õntsfaksteggewa tõe tundjad, naeruks panneme. Wõtame nende ühheksa käsku, ja muud, mis targaste Wedamittes kirjutud, seie panna.

1. käs: sinna ei pea mitte warrastama.
2. — sinna ei pea mitte abbiello ärrarikfuma.
3. — sinna ei pea mitte wassetama egga pettma.
4. — sinna ei pea mitte sesuggust marga fuhhu wõtma, mis jobnuks teeb.

5. Käsk: sinna ei pea mitte sedda, mis hoidmata awalikkus paigas seisab, kui pu, sammas, hone, aed ehk mu ehhitus, arranarrima ehk rikkuma.
6. — sinna ei pea mitte palgalisjele temma waewa kelama.
7. — sinna ei pea mitte melega ei ühhelegi ellajale liga ehk waewa teggema, ehk tedda tapma.
8. — sinna pead kartliku allandussega Jummal nimme suhhu wõtma, egga sedda ialgi asjata prukima.
9. — sinna pead omma isja ja omma emma austama.

Kuida sedda, mis siin olleme luggenud, läbbiarwame, siis näitab kül nenda, kui olleks Hindu rahwa usso-õppetajad sedda, mis õppetand, muist meie pühast kirjast wõtnud; agga jägu se teiste arwatawaks; meil sagu sest kül oliema, et weel üht ja teist sest Wedami ramatust, mis õppetusse = sannaks nimmetawad, seie panneme.

Mõnned Hindurahwa õppetusse = sañad. Urra unnusta ellades sedda head, mis teine sulle teinud.

Urra maksu kurja kurjaga; ei sõimamist sõimamise, egga lõmist lõmisega.

“Oppi nores põlwes, et tarkus hiljaks ei wibiks. Olle sannawõelik, ja heida ennast nende seaduste alla, mis seal maal tehtud, kus sa elad ja omma pead toitad.

Taggane neist kest kurjad, ja hoia ennast nende feltsi kes head.

Kui sa Jummal nimme suhhu wõtad, siis mõtle et Jummal pühha on.

Kui sa teisest ei tea head räkida, siis olle temmast wait.

Urra pilka wiggast; ärra põlga waest; ärra narri nõtra.

Se on au, et teised sinnust aina head, agga ei ühtegi pahha tea räkida.

Reigemaggusam leib se, mis tõe waewaga tenitud. Warrastud leib on esisõisfast maggus, agga parast teeb temma suud wihhaks.

Se innimene on rikkas, kes paljo õppind.

Kes tõneleb se külwab, kes kuleb se leikab.

Kummal innimenne on pimmeda sarnane, sest et ta teise juhhatamata ei õska.

Kui sa rummal olled, siis olled keletu parimees; sest se ei woi räkida, ja sinna ei mõista räkida.

„Öppetus teeb innimest targaks; agga tarkus on ennarn kui rikkus.

Kes nores põlves õppind, se on keige ella ea peäle kaddumata warra kofko pannud.

Se on tarkus, et innimenne isfiennast tunneb, ja teab paljus tal kälbdust on.

Üks tark ramat on üks tark söbber, kes sind õppetab ja targaks teeb.

Kes tühja rägib, söelub tuult.

Mõistlik innimenne arwab enne kui ta rägib; agga mõistmata rägib, ja arwab pärrast mis ta räkind.

Häbbelikkud wisid on nore innimese ja naesterahwa keige illusamad ehted.

Kui so mõitted so peäle kaebawed, siis lahkeb unni sinno filmist.

Süta süta on keige parrem peapaddi.

Ei mõista se omma kassu tunda, kes omma sanna ei mõista piddada.

Warras ikka ennese taggant warrastab.

Kuida wargusse assi tulleb, nenda ta lähheb, agga ta wõttab igga känd sinno ommast paljo kasa.

Ilma Jummalat kartuseta ei sa innimesele üh-tegi kassuks tulles.

Sest nüüd, mis Hindu rahwa usso- ja õppetusse ramatuist seie olleme wäljakir-

jutanud, märkab melemõtleja innimenne peagi tunda, et sesamma rahwas ei rummal egga pahha rahwas wõi olla, et kül temma usk seggane, muist tõe, ja muist walleusk on, siis ta õmmetige innimest Jummalat kartusse ja waggadusse pole kutsub. Tulleb sellepärrast sedda meletulletada, mis pühha Apostel Paulus Roma rahwa ramatus 2. peat. 14 ja 15. salm. õppetab, kui ütleb:

„kui pagganad, kennele kasku polle, ilmutud, isfiennesest kasso teud tewad, siis näitawad nemmad ülles, et kask ja kasso teggo Jummalast nende süd-damesse kirjutud.

Keik kes Hindu rahwast tundwad, ja tem-maga läbbistiko ellawad, tedda kui wägga au-sad, head, tarka, helde ja hårda süddamega rah-wast üllewägga kidawad; kes ei ialgi walleta egga warrasta; kedda ellades jowastand ei nähta; kelle kätte luggemata kulda, häbbedad ja keige kallimaid kiwawoib uskuda: Sepärrast siis Inglise-mehhed, kes kui kaupmehhed seal maal ellawad, omma kauba- ja rahha toimitamisfed keik nende kae läbbi ajawad, sest, et sedda ustawamad rahwast ma peal ei wõi olla, kui se-samma.

Temma ei wannu ialgi Jummalä nimme jures, muud kui agga ütleb: miina ütlen, se on tössi. Se on temma warme; ja selle fanna peäle usfutakse mis ta räkind ehk lubband, ja toetakse selle peäle eunam seal maal, kui ristii-nnimesse wande peäle, mis kül äiguse polest ristirahwale teutuseks tulleb arwata.

Oppetawad nemmad omma lapsi jo maast maddalast; lassewad neid kolis käia; sest et tarkust ennam ütlewad makswad kui rikkust; ja headust ennam, kui keik mu assja. Selle pärrast oppiwad lapsed käsud ja oppetusse sannad pähhe, ja waatwad wannemad, ja need, kes neid oppetawad, kōrwaste selle peäle, et nenda tewad ja käiwad, kuidä fanna oppetab; ja kinnitawad wannemad sedda allati noremittale, et fanna surnud fanna, kui teggo jures ep olle. Nenda sammoti meid ka pühha Apostel Jakobus 2 peat. 17. sal. manitseb, kui ütleb: usk, kui temmai ep olle teggusid, on is-sienneses surnud; ja 26 sal. ütleb ta weel: ötse kui ihho ilma waimota on surnud, nenda on ka usk ilma teggusita surnud.

Sedda usku mis Hindu rahwas tunnistab,

nimmetakse Bra ma usfiks, selle järrele nemmad ka iggawest ello pärrast surma otawad; sest et nenda, kui meiegi, innimesse hinge surremata teadwad ollewad, ja pärrast surma senna sawad, kuhhu ta ennast teninud; ehk taewa riki, ehk iggawesse hukatusse. Agga on nemmad selle tõe oppetusse jure jälle ni paljo äbbausfo wasset segganud, et imme sedda kuulda, mis ämmetige keigest süddamest tõeks peawad. Ütlewad ja ussuwad, kui hing innimesest lahku, et ta mitte kōhhe senna pea minnema, kuhhe meie teame, et Jummal tedda tarwitab ehk sadab, waid et tedda selle asfemel tükkist ajast, ühhe ehk teise ellaja sisse peab sunnitama: kui ta ilmas hea olnud, siis puhta; kui pahha, siis rojase, ehk teise alwema ellaja sisse.

Nenda peab ühhe roppo hing sea; karmala hing ma o, ja targa innimesse hing ei ewandi, ehk hobbose, ehk lehma sisse minnema. Keik se, ütlewad nemmad, sünnib sellepärrast nenda, et hing ommad süüd ja rummalad teud peab kahhetsema, ja selle allandusse pōiwes sedda oppima, kui wägga innimmenne ennast alwaks teeb, ja ennast weikseks allandab, kui ta mõistmatait ellab, ja sedda unnustab, et Jummal tedda mäislikfiks lonud, ja temmale sedda mäisimist andnud,

et hea ja kurja wahhel õskab wahhet tehha. Wi-
maks, kui hing mitmes ellajas ellanud, ja mitto
tuhhat aastad ühhest teise läinud, sünnib temma
jälle innimesse lomaga ilmale, ja hakkab teist
kõrd kui innimenne ellama. Kui temma nüüd
targemaste omma ello ajab, kui esimest korda;
siis, kui ta päwad õtsa sanud, hing taewa riki
rahhule lähheb; agga kui ta meleparandama-
taks jänud, siis tedda ärra heidetakse, ja põrgu
lükatakse.

Sest et sedda kindlast ussuwad, ja tõeks
peawad, sepärrast nemmad ka ei sedda wähe-
mad ellajad ei tappa, egga temma lihha foggo-
niste ei söe; ja kes melega üht ellajad olleks tap-
nud, sedda kui innimesse hinge tapjad sure kōhto
alla sadaksid. Sepärrast on neil se kās-
sinna ei pea ühelegi ellajale waewa
teggema, egga tedda tapma. Sest siis
Hindu rahwas ei kalla-, egga mu sõdawa loma
lihha suhhu ei wõita; sest et sedda andeksand-
mataks pattuks arwawad. Munne, wõid, pi-
ma, kalla marja ja juustu kül sõwad, sest neil
ep olle hinge sees olnud. Selle usfotenistus
woib agga õnnistud India- maal siggida ja kōrda
minna, sest et seat wiljapuid kül, mis aasta
õtsa kannawad; agga põhja pool Brama-ussu-
lised nalga sureksid.

Selle abbausfo järrele, et iggas ellajas in-
nimesse hinge arwawad sees ollewad, nemmad
siis ei kirpugi tappa, waid selle wasto wägga
ellaste ja heldeste keige ellajate ümber käiwad;
ja on nende maal keigis paigus honed seismas,
kus wannaks ehk wiggaseks sanud ellajaid fog-
goduste kullu peäle üllespetakse ja hālitsetakse,
Madrasse linna wārrawa ees, (mis on üks
suur, uhke ja kulus kauba lin) seisab üks kauni-
kenne maja, kus täiu, luttikaid, kirpu, kār-
blaisi, ja muud sedda suggu ellajaid, kōddani-
kude kullu peäle petakse ja toidetakse. Palga-
takse selle tarbeks sure hinna pärrast waest rah-
wast, kes päwa taggant, ehk ka kaks kōrd nād-
dalas, nenda kuida kaup sünnib, omma werd
lasewad immeda, et kirpud ja need teised, kedda
weel seal peawad, omma kōhtu täis sawad. Agga
kui innimenne nende kätte lähheb, siis nemmad
seuwad tedda nenda kinni, et ta ommas wallus
sõjatele ei sa pahha tehha, kui nemmad tedda
sõwad.

Rosfiwad innimesed seal maal warragi:
kui pois neljateistkümnne, ja tüttarlaps ühheksa
aastane, siis neid pari antakse; agga ei neid
lasta kōkko: waid lähheb norik jälle omma wan-
nemitte jure taggasi, kuhhu ta ni kauast jääb,

kunni koskitawa ealisefks saab. Sel wahhe aja ei tãhhi mes naefega ilma wanemitte nãggemate ei juttugi ajada; ei temma jure minna, egga tedda nãhha, muud kui siis kui emma tedda enese etre kutsub.

Lapsi pannewad nemmad ka nimme alla, mis igga ford kunnemal pãwal pãrrast sũndimist paewad teggema. Ei nemmad neid kasta; waid selle wasto panneb Bramin, se on: nende Preester, nattifest risi jahhu kolmele kãrrale, lapse sũddame hauku, annab temmale nimme, kuida wannemad tahwad; teeb siis palwid; so-wib õnne lapsese, ja wõmu temmast nãhha wanemitele; ja nenda temma siis nimme alla sanud.

Nende matmised ja mattused on kũl imelikud. Ni pea kui hing innimesfest lahkund, hakkab keik maja paastma, egga wõtta enne heinet, kunni surnud paigale sanud. Sellepãrrast siis ulla wãgga matmisedega ruttawad; mis õmmeti pãew, ehk kaksiki aega wõttab, enne kui keik walmis saab; sest, et nemmad ommad surnud ärra-põlletawad. Meie kaewame neile hauda, kes maggama lainud, nemmad ehhitawad selle wasto tullerita. Sedda mõda kuida jãud annab, ehk sedda sallib, wõttawad sesugguse pu rahnud,

mis maggusad haifo tewad, kui põlletasse; ladduwad neid mitmele kãrrale risti teine teise peãle, ätse kui peaksid neid rita pannema; agga igga laddeme wahhele pannewad õlgi; kallid rohhud; kallist waiko, mis armsad haifo teeb, ja wõid, elli ja muud seddasarnast, mis kãhhe tuld wõttab. Kui nenda keik walmistud; siis tõstwad surnokõhha rami peãle istuma; kannawad tedda tullerida jure, nenda et pasjuna puhkujad ees, ja palgatud nutto-naefed tagga kãiwad, kes hirmsaste hulluwad ja kaebawad: agga sugowõssa kãib kahhel pool, mehhed parremal, naefed pahhemal kãel. Kui tullerida jure jãudnud, mis ikka tũk maad linnast ehk kũllast ärra on, siis pannewad rami mahha; hakkawad furno ninna õtse pigistama, temma palgid nãpistama; lõwad trummi, ja puhhuwad pasunaga temma kãrwi, kas peaks kuulma ehk tundma ja ulla sãrkama, wai tõeste surnud ollema. Kui nüüd õhtegi ello tãhte ei anna; siis wõttwad temma kallikiwõ ehtid temma peast, kaelast ja kãest ärra; lautawad, kui sedda jãudu on, asbesti, ehk kiwõkanga linna tullerida peãle, ja pannewad tedda ennast istakille kesk tullerida ätse. Kui ta seãl, siis palwid, ja mõnda tewad, mis neil wisiks wõtetud; wimaks keigelãhjemad suggulased keigilt poolt tuld pannewad,

et riit k'rraga lama tulles seisab. Kolme, nelja tunniparrast on keik õtsas; korjawad siis luud, mis mitte hopis ärrapõllenud, ja kaddunud innimesse tuhka ärra, ja kannawad neid sesugguse jõkke, jerwe ehk tifi, kelle wet pühhaks ja pühsetud weeks peawad. Iggal maal teine rahwas, ja iggal rahwal omma wiis: matku nemmad siis k'ul ommad surnud, kuida nemmad sedda omma esiwannemitte käest õppiud ja pärinud, sest et sedda mõistlik innimenne ei usalda laita, sest et sellega kellelegi liga ei tehta. Agga hirmus ja jubbe se asfi, et waene ja willets lesk, kes omast mehhest mahha jäeb, et se willets ja õnneto loom, Brama-usfo järrele, ellawalt tullesse, ja omma mehhe järrele, surma kätte peab minnema. Kui nüüd üllemal mõnda head Hindu rahwa usfo - õppetusest, ja nende õppetusefannadest tõe möda olleme teada andnud, mis kido ja melespiddamisse wäert on, sest et ta Jummal tahtmise, ja mõistuse nõuga kokkoleppib, siis nüüd taggajärrele mõnda tühja ja halpi asja, agga sest wiimsest, mis on: lesknaeste ärrapõlletamine, sedda olleme leidnud, ja ustawalt teada sanud, et kus Jesusse armoõppetus weel ep olle k'oitnud, et seal aina pimmedust leida; ehk kus parem luggu, et seal nenda, kui Hindu-maal, pimmedus ja walgus, teinte-

sega wäitlemas. Mis se tähhendab? Se tähhendab sedda: et meie kohhus Iffandab selle sure armo eest tännada, et Jesusse lunnastud olleme, sedda Jummal omma sanna läbbi nenda walgustand, et pühha Paulussega tännolikkult tunnistama ja ütleme: S on mödalainud, ja päew on liggi tulnud.

Tah! sesamma Brama-usk, mis pool pimmedus pool walgus; muist mõistlik muist mõistmata on; käsib ja õppetab sedda: et naene, kes leskes saab, teotud loom on, kes kellegi seltsi ei k'õiba, kui ta surmas omma meest mahhajättab, egga mitte temma järrele lähhe; sest et neid parrast surma jälle peab ühhendatama. Selle tühja ja walle usfo peäle, lesk tullesse lähheb, olgu nüüd mees temma lupainaja, ehk temma kallis kasa olnud. Walmistab ennast römuga surmale; järtab lahke ja römfa pallega keigile Jummalaga; wõttab tuhhat terwisi mehhele kasa; astub julgeste tullerida peäle; paksub k'äega suud keigile, kes sedda watamas; ja ananab k'äega tähte, et nüüd tuld panna: ja nenda temma siis lähheb mehhe järrele. Juhhub weel peälegi mitto k'örd, et nellu, wiis, kuus, ehk kümme ümmardajad, kes omma head prauad, ehk ka perrenaest armastawad, ühtaego temmaga ennast healmelel ärrapõlletawad.

Se näüd kül imme ja uskmeta näitab, äm
meti se sellepärast walle ep olle, kuidas se wäbhemki
igga õpperud innimesse suust sedda wõib kuulda.

On kül Inglisma rahwas, kel seal maal ka
wallitsust on, sedda hirmsad wiisi püüdnud keelda,
ilma et olleksid jäänud sedda ärrahawitada, sest
et mäsamised sennest tõusid, ja naesterahwas
keige enamiste selle wasto seisid. Kui se juhhub,
et mees wärumaid lapsi, ehk omma naest koormaga
järele jäitab; siis keeldakse leske tullese minna,
ja ennast ärrapõllerada: agga temma äeb näüd ige
gaweseks leskeks; temma pea aetakse paljaks, ja
tedda keeldakse kellegi seltsi minnemast, sest et tem
ma näüd alwaks ja teotud lomaks sanud.

Esimesse jao ots.

S u h h a t a j a .

A

Agabi linnud, wata hommiko ma kild 125

Ahwid on weidrad ellajad 133

kuidas wargil käiwad 134

kulda neid pütakse 137

Ahwika; ma kuiw ma 3

Amerika ehk Läne; India 45

Arabia 127

Argali ehk kaljokits 34

Aron ja temma rinna ehte 53

Asbest, üks kiwi kust kangast tehakse 59

Asmeri lin, mis seal sündinud 98

Astrakani Kubbernemangust tulleb sidi 121

Ätna, kõrge tullepurskaw mäggi 39

B

Boa, ütlemata suur maddo 113

Brama, Hindurahwa äbba Jummal 144

Braminio Hindude preestrid 144

E

- Eggede, üks Summala kartlik mees, läks Krõõn:
landi 47
Elewant, keige surem ja targem ellajate seast ma
peäl 87
Elisabet sai Elewantisid 90
lastis perlid püda 61

H

- Hallitad mis kewad weet üleskedawad 41
Herrenhut Weljeste koggupaik 48
Hindu rahwas 142
nende usk 143
nende käsud 147
nende õppetusesaunad 149
põlletawad ommad surnud ärra 156
naene mis mehhest järvelejäeb, peab ka ärra
põllema 159
kuida lapsi nimme alla pannewad 156
ei tappa ellajaid, egga sō ühhegi ellaja lihha 154
usfuwad innimesse hinge ühhe eht teise ellaja
sisse sunnitawad 153
honed, kus wigga sets ja wannaks läind ellajaid
üllespeawad 155
kõstiwad warra 155
õppetawad targaste omma lapsi 152
on wägga aus rahwas 151
Hiwa teine Hindu rahwa äbba Summal 143

J

- Jana lind, keige surem lindude seast 5
kus ta ellab ja pesitab 6
prugitakse ratso: lojusets 8

- Jeletki lind, wata Kiliid 125
Jhneumon on sōeb krotkodilli munnad ärra 106
Jdda: eht wanna India on wägga õnnistud ma 52
India rahwas 138
Ingliš: ma on suur saar 111
Joannes sōi kilisi ja metsmet 129
Israeli rahwas korjas korbes kilisi 127

K

- Kallid kiwuid, mis olliwad üllema prestri rinna ehtes
54
Kamel koormakandja lojus 8
keisab ühheksa päwa jomata on kahtseltsi 9
tedda ka Wennemaal 10
Kamt sarka on külma ma, ja meie Keisri pärralt 24
sōidetakse seal koertega 27
mis seal siggib eht ei siggi 29
tulleb senna soja ma lindu 32
aetakse seal wina 38
on seät tulle purskawaid mäggi 39
ja ma wärrissemisfi 41
Kannel 76
Kapsta: us, kuida tedda mudetakse 116
Kihwi hambad 114
Kiliid mis hommits maal 125
sōwad maad ja metsad paljaks 128
warjutawad päwa 128
minnakse sōita nende wasto 126
Kiskjad on Summala armust teiste lomade heaks lo:
dud 108
Koer weo: lojus 26

- Rohwi, kus ta kaswab 72
 kuidas tedda õppiti pruukima 74
 ei olle terwisets 73
- Rokos; palmid 80
- Kolumbus leidis Amerikad 51
- Kornak on elewandi sõidutaja 99
- Krokkodil hirmus kahheksa süllane sissalik ja murdjas
 ellajas 102
 kuidas poisikesed temmast jaggu sawad 106
 temma munne kidetakse 106
- Krõõnlandi; ma wägga kõlm ja tühhi ma, mis ühtegi
 maast ei anna, agga ikka sealgi innimenne toitu
 leiab 46
- Krusensteen olli meie maalt essimenne laewames, kes
 ma ümber purjestas 37.

L

- Lawa, sullaks sulland kiwid, mis tullepurskawaist
 mäggedest wäljakewad 40
- Lappo; ma on külm, ep olle suuwel seal 13
 bed, egga talwel päwa, selle assemel wirma-
 lised walgust tewad 14
 mis seal mets ellajate poolest leida 15
 kes Laplasi toidab 16
 mis seal ep olle 19
- Lappo rahwas, nende telgid ja
 kuidas kaupa ajawad 20
 wina ja tubbakod nüüd pruugiwad 20
 mis Summala tundmisest seal on 21
 toit ja mängud 22
 wargust egga luffu seal ep olle 23

- Päne; India 51
- Peiwapu annab kallist toitu 82
- Piwa tuisub Ahwrika; maal 3
- Pihtenwels Krõõnlandi maal 48
- Puunja mõisa 121

M

- Määrkas, wata Ahwid 132
- Morid on murjanid ehk mustad innimesed 1
- Moripu, temma lehhed sidusfi toit 120
- Muskat, üks kallis rohhi 78
- Mustlased, on India rahwa suggu 139
- Muuk, tõi sidilibrika tangu Europa male 120

N

- Näk, äbbausfulid arwawad tedda jõggedes ollewad
 145
- Neljaspäw, olli ennemuiste Toro pühha, sellepärrast
 wiis jänud, et mõnnes paigas sel päwal wotki ei
 ligutata 146

O

- Ohhotka, üks merreäärne wennema lin 30
- Ortnei sared; seal mund ep olle kui kressi, linno sulgi
 ja munne 33
- Osmari külla, mis seal nähti 127
- Owir, nenda nimetakse Wann; Testamentis Wanna
 Indiad 51

P

- Palmipuud, kuidas nemmad on 78
 on mitmet seltsi 97
- Summal ahwardas neid ärra kuiwatada 82

- Parrabrama on Hindu kele ellaw Jummal 143
 Patawia lin, mis üks Elewant seal teinud 96
 Peemot, mis pühhas kirjast temmast luggeda 101
 Perlid, on kallid kirwid 60
 kaswawad konnokarpides 60
 neid ka meie maal 61
 kuida sünniwad 62
 kuida perlid sunnitakse sündima 63
 Perlmutter 64
 Pippar, tutaw rohhi 75
 Pisang, wõssu mis kallist wilja kannab 83
 Polsoiwerska, üks linnakenne Kamtsatto maal 25
 Poomwil, kuida kaswab 84
 mis temmast tehakse 85
 Põdra sammel toidab põhja põtra 16
 prügitakse aptekides, ja ka leiwa jätkuks 17
 Põhjapõder on laplaste ainus warra 16
 mis temmast keik sada ja kuida temmaga sõidawad 19

R

- Riis, kust ta tulleb ja kus ta kaswab 68
 Rohhotiertsud, wata homik, ma kilid 125
 Rotti kopad 35

S

- Sago, on kallid toido willi 21
 Sago palmid 21
 Samiel üks surretaw ja tapja tuul 3
 Savanna, toidab Kamtsatkalaisi 36
 Selawi linnud, wata kilid 125
 Setlandi sared 33

- Siid, kes tedda teeb 118
 Sidiliblikas 117
 Sidiusi muutmimine 116
 sõeb mori pu lehti 120
 Siisili saar Itali maal 39
 Sobel üks kallid niirgi suggu 31
 Sojama linnud, miks nemmad kewwade põhjapole
 lähewad 34
 Suhtur 69
 kuida ta kaswab ja kust ta tulleb 70
 kuida tedda tehakse 71

T

- Tatlipalmid 80
 Temant, leitab klasi 54
 Toor, olli pimmedal ajal meie ja keige põhja rahwa
 äbba Jummal 145
 tenisid tedda tehes 146
 Tõugad, mis nemmad tewad 62
 Tulli: mäed, mis tuld püstawad 39
 Tulli: riit 159
 Tulispaak 129
 Tuukrid, lähewad mere põhja perlid püüdma 64
 Tuukrikollod, nendega lähwad innimesesed kuuwast
 merre põhja, kus kirjutawad ja loewad ja muud te
 wad 65

U

- Uranutan, keige suurem määrtassi suggu 132
 Usitunningas, tühhi jut 115
 Usi muutmised 116

W

- Wallastalla keige surem merve ellajas 44
 kuida tedda pütakse 49
 Wärbu häwmitakse ärra 111
 Wedam, Hindu rahwa pühha kirri 147
 Wesuw, tulle purskaw mäggi 39
 Wespasianus 119
 Wessipast 129
 Wirmalistsed 14
 Wisnu, kolmas Hindu rahwa äbba; Jummal 143

Trüffi wigga

mis pallutakse parrandada.

Esimene nummer näitab lehhe külge, teine sedda
 ridda, kus wigga on; siis tulleb sama mis wära trüff:
 titud, wiimses se, mis näitab, kuida tedda parran:
 bada ja luggeda.

lehhe külge,	ridda;	kuida trüffitud.	kuida tulleb luggeda.
2	1	jö	ja
2	9	need sammad	need sammad
3	10	pällemad	pälletamad
3	11	wait	waid
3	15	nenda sammoti	nendasammoti
3	22	epolle	ep olle
5	14	nähme	näeme
6	2	epolle	ep olle
6	4	ning	egga
7	1	epolle	ep olle
7	7	pešša,	pešša
7	9	šisse	šisse
7	20	kui tedda,	kui tedda
7	24	ka e	ka ei
7	25	wait	waid
8	17	puudu	pudu
8	18	lodut	lodud
8	25	epolleš	ep olleš
9	6	andnut	andnub
9	11	koormakandja	koormakandja
9	17	koormakandjad	koormakandjad

lehhe	fölg,	ridda;	Fuida trüffitub.	Fuida tulleb luggeda.
9	22		te konna	tekonna
10	6		kerjast	kirjast
10	11		rikkusfest	rikkust
10	13		forma kandjad	foormakandjad
10	13		felle pärrast	fellepärrast
10	19		kerjas	kirjas
10	23		wait	waid
11	2		wait	waid
11	5		wait	waid
11	21		tamma	temma
11	23		uüüd	nuüd
12	4		ferri	firri
12	6		innimiste	innimeste
12	16		pöhja poolne	pöhjapoolne
12	22		nahfo	nahfu
13	2		ning	ja
13	18		wait	waid
14	1		epolle	ep olle
14	1		wait	waid
14	3		wait	waid
14	9		esfimistel	esfimistel
14	12		alamisfet	alqmisfest
16	10		rikkusfest	rikkust
16	16		tunneb	tunneb
16	23		issi	issi
19	1		ferwe	färwe
19	19		parremeešt	perremeešt
19	22		tühjaks	tühjaks
19	23		teadwod	teadwad
20	1		wait	waid
20	6		wäljast pidbi	wäljastpidbi
20	10		ette powad	ettepowad
21	1		poowiet	poowiet
22	5		on	kustuta ärra
22	10		malega	melega
22	12		wait	waid
22	21		tappawod	tappawad
22	23		wait	waid

lehhe	fölg,	ridda;	Fuida trüffitub.	Fuida tulleb luggeda.
24	3		ašfus	ašjas
24	13		kaallamad	ka: allamad
25	1		sees on	kustuta ärra
25	16		ömmetiga	ömmetige
25	21		agga	egga
26	4		harri mata	harrimata
26	16		nemmadtedda	nemmad tedda
26	18		wait	waid
26	20		ning	ja
26	21		senne pärrast	fellepärrast
27	21		panda	panta
28	4		annetud	antud
28	16		fisse, poewad	fisse poewad,
29	5		keige	keit
29	15		issiennestki	issiennesestki
29	18		wallitsena	wallitsema
30	5		wait	waid
30	6		manurk	ma nurk
31	7		mit mesuggust	mitmesuggust
32	2		selfi	selfi
32	10		täis	täis
34	23		loe nenda: kergemate mäggede kaljo	ötfas
35	13		keit suagusid	keitsuggusid
38	12		subkro osja	subkro: osja
43	1		warrandusfest	warrandusse jär:
				rele
43	11		keige külmemas	keigekülmemas
43	12		merres	merrel
45	22		Kröndandi	Kröndandi
45	23		Kröndandi	Kröndandi
47	15		Kröndandi	Kröndandi
48	6		kulušemed	kulusamad
48	7		Kröndandis	Kröndandis
49	24		šiš n	šiš ni
55	4		hallika selge	hallika
55	13		ülgawad	hülgawad

lebbe	fölg	riidda;	kuida trüffituid.	kuida tulles luggeda.
55	15		maast tuatje	maast waija tuakse
58	2		iilgab	hiilgab
58	13		Pehni	Pemi
62	3		limmad	limma
63	13		limmad	limma
71	5		Subtru	subtro-wabrituile
72	2		subtru-liwa	subtro-liwa
73	1		wabbandata	wabbandada
73	15		maiastramine	maius
78	6		sep se	seep se
90	9		nuumbarga	nuumbarga
94	5		felle sarnast	felle sarnast
110	10		wiib kül kanna	wiib kül kül kanna
111	10		pišsus	pišsur
112	25		tedda	tedda
114	13		tolirideks	tolirideks
116	9		heidap	heidap
121	9		Lunja	Lunja
125	19		13. selawi	13 f. Selawi
127	7		seö	seö
127	22		palmiyual	palmiyu al
132	3		wiimsesst	wiimsesst
133	4		ellajab	ellajab

100
11-11
1 1/2

Handwritten scribbles and markings at the top of the right page.

Handwritten scribbles and markings at the bottom of the right page.